

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

РОКУНЬ СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.34

**ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ,
РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
(ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

081 Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. В. РОКУНЬ**

Науковий керівник – **Тертишник Володимир Митрофанович,**
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2021

АНОТАЦІЯ

Рокунь С.В. Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Університет митної справи та фінансів. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2021.

У дисертації проаналізовано наукові праці, в яких розглядалися окремі аспекти виявлення, розкриття, розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, боротьби з цим протиправним явищем, його кримінально-правової кваліфікації, міжнародного співробітництва.

Досліджено історію виникнення та розвитку поняття «відмивання коштів» та констатовано, що виникнення «антилегалізаційного права» відбулося у США, де з початку 1970-х років вживались заходи для створення міжнародної системи протидії економічним злочинам. Підтверджено, що рушійною силою розвитку міжнародного «антилегалізаційного» законодавства є ініціативи провідних держав Європи й Америки, а також нормотворча і дослідницька практика найбільших міжнародних організацій, що в подальшому стало основою для формування і розвитку законодавства інших держав.

Здійснено аналіз «антилегалізаційного» законодавства іноземних держав (Сполучені Штати Америки, Спеціальний адміністративний район Гонконг, Республіка Сінгапур, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Республіка Албанія, Австрійська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка), за результатами якого зроблено висновок, що «антилегалізаційне» законодавство може бути систематизоване в такий спосіб: а) норми кримінальних кодексів; б) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом;

в) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного лише в результаті наркобізнесу.

Констатовано, що еволюція нормативного регулювання кримінально-правової заборони легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в Україні пройшла шлях від уточнення визначення легалізації майна і поступової деталізації переліку дій (операцій) щодо легалізації майна, уточнення визначення предикатного злочину до розширення форм вини (віднесенням до неї необережної форми вини).

Констатовано, що в теорії виявлення злочину пов'язується з отриманням повідомлень про злочин або самостійним (безпосереднім) його виявленням в ході досудового розслідування іншого кримінального правопорушення або здійснення оперативно-розшукової діяльності. Обґрунтовано, що обмеження способів виявлення злочину лише під час оперативно-розшукової діяльності або під час розслідування іншого кримінального провадження є наслідком спрощеного розуміння пізнавальної діяльності та суперечить закономірностям початку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, які не можуть починатися за відсутності будь-яких первинних відомостей про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються.

Наголошено на наявності суперечності між ст. 214 КПК України, яка встановлює можливість виявлення відомостей про злочин з будь-якого джерела, та ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», яка обмежує форми виявлення цих відомостей досудовим розслідуванням та оперативно-розшуковою діяльністю.

Проаналізовано умови, за яких легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України за таким видом підслідності, як «за зв'язком проваджень».

Досліджено статистику досудового розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, з 2013 по 2020 роки та констатовано важливість зміни практики розслідування та притягнення до

кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України, як самостійного складу злочину, судова перспектива якого не повинна прямо залежати від результату кримінального провадження щодо предикатного злочину, як це було встановлено в п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 15 квітня 2005 року «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Наголошено на наявності у детективів НАБУ повноважень, які передбачені ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», однак не імплементовані в КПК України, у зв'язку з чим відомості не можуть бути використані в доказуванні, оскільки отримані у спосіб, що не передбачений КПК України. Запропоновано зміни до законодавства для усунення цієї прогалини.

Констатовано, що засоби отримання відомостей, якими наділені детективи Національного антикорупційного бюро України, порівняно з іншими органами досудового розслідування, можуть використовуватися виключно як інструменти виявлення та розкриття злочинів, але не розслідування, оскільки останнє вимагає дублювання заходів спрямованих на отримання інформації, шляхом реалізації інструментів, передбачених КПК України.

Наголошено, що поєднання слідчих та оперативних повноважень у діяльності детективів усуває «інтелектуальний бар'єр» між роботою щодо виявлення та розслідування, але негативно впливає на дотримання розумних строків кримінального провадження, в умовах обмеженого ресурсу детективів та складності кримінальних проваджень, які розслідуються.

Обґрунтовано доцільність внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» для збільшення граничної чисельності працівників з 700 до щонайменше 1000 осіб, а також доповнення положень КПК України новим інститутом – помічника слідчого (детектива).

Констатовано наявність у структурі предмета доказування загального, родового та спеціального предмета доказування та наявності трьох напрямків у

предметі доказування: кримінально-правового (сукупність фактів, встановлення яких необхідно для кваліфікації діяння та вжиття належних заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили зазначене діяння), кримінального процесуального (відомості про належність розслідуваного діяння до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України) та цивільно-правового (відомості про шкоду, завдану предикатним злочином).

Досліджено визначення часу, місця, способів учинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Структуровано способи вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, які різняться за: 1) видом та кількістю фінансових операцій; 2) наявністю чи відсутністю залучених третіх осіб («підставних осіб», посадових осіб, бухгалтерів, юристів, страховиків, комп'ютерних спеціалістів, банківських працівників, торговців криптовалютою, продавців товарів розкоші, вербувальників), 3) кількістю фінансових операцій, здійснених у процесі легалізації майна; 4) застосуванням підроблених документів/штампів; 5) вчиненням частини фінансових операцій за кордоном.

Здійснено класифікацію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за суб'єктом вчинення злочину на: 1) самовідмивання (легалізація майна особою, яка брала участь у вчиненні предикатного злочину); 2) відмивання особами, які не брали участь у вчиненні предикатного злочину (професійне відмивання); 3) комбіноване відмивання, яке включає обидві попередні форми.

Визнано доцільним як з теоретичної, так і з практичної точок зору поділ операцій з «відмивання» майна, одержаного злочинним шляхом, на три послідовних етапи: 1) розміщення – впровадження злочинно здобутого капіталу у фінансову систему держави; 2) приховування джерела «брудного» капіталу та його бенефіціарного власника через серію фінансових операцій або правочинів; 3) інтеграція – стадія, на якій злочинці мають змогу вільно розпоряджатися легалізованими коштами (майном).

За результатами дослідження проблематики витребування та отримання доказів обґрунтовано необхідність чіткого нормативного розмежування процесуального порядку отримання відомостей на: 1) отримання в порядку тимчасового доступу оригіналів документів, а також копій тих документів, які містять охоронювану законом таємницю, та 2) отримання в порядку письмового запиту копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю.

Обґрунтовано необхідність запровадження обшуку особи як окремої слідчої дії, що надало б можливість вилучати речі або документи, які мають значення для кримінального провадження, в особи, яка не перебуває на момент обшуку в межах певного житла чи іншого володіння особи та не є затриманою.

Наголошено на практичній недосконалості та проблематиці проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України), досліджено її причини та обґрунтовано необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність», доповнивши його положення нормою, яка б покладала на банки обов'язок встановлювати технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових та розвідувальних заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення.

Констатовано, що обмеження можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, залежно від тяжкості розслідуваного злочину, позбавляє необхідних засобів доказування нетяжких злочинів.

Досліджено зміст поняття «фінансове розслідування» в системі органів, покликаних протидіяти відмиванню коштів, та обґрунтовано, що під цим поняттям необхідно розуміти криміналістичний метод, який становить сукупність засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки і використанні доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання вчиненню злочинів з економічною складовою.

Зроблено висновки про важливість зміни акцентів у питанні правового забезпечення системи органів, покликаних протидіяти відмиванню коштів, на користь створення реальних, таких що відповідають викликам сучасного злочинного світу, інструментів протидії відмиванню майна для органів досудового розслідування.

Обґрунтовано, що одним із найефективніших засобів протидії організованій злочинності шляхом виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є проведення постійного фінансового моніторингу, ефективність якого збільшиться за умови визначення системи індикаторів сумнівних операцій, нормативно-правового врегулювання процедури фінансового моніторингу операцій з векселями, удосконалення організації взаємодії між органами загального державного фінансового контролю та спеціальними органами, що його здійснюють.

Акцентовано увагу на важливості залучення до кримінального провадження спеціалістів, які володіють спеціальними знаннями та досвідом для аналізу значних обсягів фінансової, банківської та бухгалтерської документації.

Здійснено аналіз та класифікацію суб'єктів, з якими здійснюється взаємодія детективами НАБУ в ході виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: 1) органи, з якими взаємодія здійснюється в ході відносин з процесуального нагляду та контролю (Офіс Генерального прокурора, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд); 2) суміжні органи досудового розслідування та оперативні підрозділи (Служба безпеки, Національна поліція); 3) органи фінансового моніторингу (Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України); 4) держателі баз даних, доступ до яких надано детективами Національного антикорупційного бюро України (Міністерство внутрішніх справ України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна прикордонна служба, органи державної податкової і митної служби, Державна служба України з питань геодезії,

картографії та кадастру, Державна судова адміністрація); 5) органи зі спеціальними повноваженнями (Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба).

Констатовано, що для розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, необхідна розвинута система міжнародного співробітництва, яка забезпечить швидке, повне та неупереджене досудове розслідування й ефективну взаємодію правоохоронних органів, компетенція яких, будучи обмеженою локальним (національним) законодавством, вимушена протистояти викликам глобалізованого злочинного середовища.

Результатом практичного впровадження положень дисертації є те, що вони можуть бути використані та використовуються: у законотворчій діяльності – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, яке регулює порядок здійснення досудового розслідування (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 29.04.2021 № 10-29/01/676); у практичній діяльності – для організаційно-методичного й інформаційного забезпечення діяльності детективів НАБУ щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (акт впровадження від 28.04.2021); в освітньому процесі – для використання в навчальному процесі, навчально-методичній та науковій діяльності кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, впроваджені до текстів лекцій, семінарських, практичних занять з дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (акт впровадження в освітній процес Університету митної справи та фінансів від 14.09.2020); у науково-дослідній діяльності – для подальших досліджень кримінальної процесуальної діяльності детективів НАБУ щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (акт впровадження в наукову

діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 17.09.2020).

Ключові слова: детектив НАБУ, органи досудового розслідування, виявлення, розкриття, розслідування кримінального правопорушення, корупційні кримінальні правопорушення, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин, кримінальний процесуальний статус, процесуальні гарантії, взаємодія, прокурорський нагляд, судовий контроль.

SUMMARY

Rokun S.V. Activity of the detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine to detect, disclose and investigate the facts of legalization (laundering) of property obtained by criminal means. A qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation on acquisition of the Doctor of Philosophy scientific degree on specialty 081 Law. University of Customs and Finance. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro. – 2021.

In this dissertation a number of scientific works has been analyzed, in which are considered some aspects of detection, disclosure, investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, fight against this crime, its criminal and legal qualification, and international cooperation.

The history of the origin and development of the concept of "money laundering" is studied and it is stated that the emergence of "anti-legalization law" took place in the United States, where since the early 1970s measures have been taken to create an international system to combat economic crimes. It is confirmed that the driving force behind the development of international "anti-legalization" legislation are the initiatives of leading European and American states, as well as the rule-making and research practice of major international organizations, which later became the basis for the formation and development of legislation of other countries.

An analysis of "anti-legalization" legislation of foreign countries (United States of America, Hong Kong Special Administrative Region, Republic of Singapore, Republic of Poland, Federal Republic of Germany, French Republic, Italian Republic, Swiss Confederation, Republic of Albania, Republic of Austria, Republic of Austria) was conducted, based on the results of which it was concluded that the "anti-legalization" legislation can be systematized as follows: a) the rules of criminal codes; b) special laws regulating the fight against legalization (laundering) of property obtained by criminal means; c) special laws regulating the fight against legalization (laundering) of property obtained only as a result of drug trafficking.

It is stated that the evolution of normative regulation of criminal law prohibition of legalization (laundering) of property obtained by criminal means in Ukraine has passed the way of clarifying the definition of legalization of property by gradually detailing the list of actions (operations) to legalize property, clarifying the definition of predicate crime. to her careless form of guilt).

It is stated that the detection of a crime in theory is associated with receiving reports of a crime or its independent (direct) detection during a pre-trial investigation of another criminal offense or the implementation of operational and investigative activities. It is substantiated that the restriction of methods of detecting a crime only during operative-investigative activity or during investigation of other criminal proceedings is a consequence of simplified understanding of cognitive activity and contradicts regularities of operative-investigative activity and pre-trial investigation, which cannot begin in the absence of any initial information about criminal offenses committed or being prepared.

It is emphasized that there is a contradiction between Art. 214 of the CPC of Ukraine, which establishes the possibility of detecting information about a crime from any source, and Art. 16 of the Law of Ukraine "On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine", which limits the forms of detection of this information by pre-trial investigation and operational and investigative activities.

The conditions under which the legalization (laundering) of property obtained by criminal means belongs to the investigation of detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine for such type of investigation as "in connection with the proceedings" are analyzed.

The statistics of pre-trial investigation of the facts of legalization (laundering) of property obtained by criminal means from 2013 to 2020 are studied and the importance of changing the practice of investigation and prosecution under Art. 209 of the Criminal Code of Ukraine, as an independent corpus delicti, the judicial perspective of which should not be directly dependent on the fate of the predicate offense, as established in paragraph 11 of the Plenum of the Supreme Court of

Ukraine № 5 of April 15, 2005 "On the practice of criminal law responsibility for legalization (laundering) of proceeds from crime. "

It is emphasized that NABU detectives have the powers provided for in Art. 17 of the Law of Ukraine "On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine", but not implemented in the CPC of Ukraine, in connection with which the information can not be used in evidence, as obtained in a manner not provided by the CPC of Ukraine. Legislative changes are proposed to address this issue.

It is stated that the means of obtaining information provided by detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, compared to other pre-trial investigation bodies, can be used only as tools for detecting and disclosing crimes, but not investigation, as the latter requires duplication of information by implementing the instruments provided by the CPC of Ukraine.

It is emphasized that the combination of investigative and operational powers in the activities of detectives removes the "intellectual barrier" between detection and investigation, but negatively affects compliance with reasonable time of criminal proceedings, given the limited resources of detectives and the complexity of criminal proceedings under investigation.

The expediency of amending the Law of Ukraine "On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine" to increase the maximum number of employees from 700 to at least 1,000 people and to supplement the provisions of the CPC of Ukraine with a new institution of Assistant Investigator (of the detective).

The presence in the structure of the subject of proof; general, generic and special subject of proof and the presence of three areas in the subject of proof: criminal law (a set of facts, the establishment of which is necessary to qualify the act and take appropriate measures of criminal influence to persons), criminal procedure (information on the affiliation of the investigated act to the jurisdiction of detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine) and civil law (information on the damage caused by the predicate offense).

The definition of time, place, methods of legalization (laundering) of property obtained by criminal means are studied.

The methods of legalization (laundering) of criminally obtained property are structured, which differ in 1) type and number of financial transactions; 2) the presence or absence of third parties (fictitious persons, officials, accountants, lawyers, insurers, computer specialists, bank employees, cryptocurrency traders, sellers of luxury goods, recruiters), 3) the number of financial transactions in the process of legalization of property; 4) use of forged documents / stamps; 5) committing part of financial transactions abroad.

The classification of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, according to the subject of the crime on: 1) self-laundering (legalization of property by a person who participated in the commission of a predicate crime); 2) laundering by persons who did not participate in the commission of a predicate offense; professional laundering; 3) combined laundering, which includes both previous forms.

It is considered expedient both from the theoretical and from the practical points of view that division of operations on "laundering" of the property received by criminal way involves three consecutive stages 1) placement - introduction of criminally obtained capital into the financial system of the state; 2) concealment of the source of "dirty" capital and its beneficial owner through a series of financial transactions or transactions; 3) integration - the stage at which criminals have the opportunity to freely dispose of legalized funds (property).

According to the results of the study of the requirement of obtaining and obtaining evidence, the need for a clear normative delimitation of the procedural procedure for obtaining copies of information is substantiated by: copies of documents that do not contain a secret protected by law.

It is justified to introduce a search of a person as a separate investigative action, which would allow to seize items or documents relevant to criminal proceedings from a person who is not at the time of the search within a certain dwelling or other property and is not detained.

Emphasis on practical imperfections and issues of covert investigative (search) action monitoring of bank accounts (Art. 269-1 of the CPC of Ukraine), investigated

its causes and justified the need to amend the Law of Ukraine "On Banks and Banking", supplementing its provisions with the norm , which would impose on the Banks the obligation to establish the technical means necessary for the implementation of the authorized bodies of operational and investigative measures, and to ensure the functioning of these technical means, as well as within their powers to facilitate operational and investigative measures and prevent disclosure of organizational and tactics of their implementation.

It is stated that the restriction of the possibility of conducting covert investigative (search) actions depending on the gravity of the investigated crime deprives the necessary means of proving minor crimes.

The content of the concept of "financial investigation" in the system of bodies designed to combat money laundering and substantiated that this concept should be understood as a forensic method, which is a set of tools, techniques and methods of collecting, researching, evaluating and using evidence to disclose, investigate, try and crime prevention with an economic component.

It is concluded that it is important to change the emphasis in the issue of legal support of the system of bodies designed to combat money laundering in favor of creating real, such as meeting the challenges of the modern criminal world anti-money laundering tools for pre-trial investigation.

It is substantiated that one of the most effective means of counteracting organized crime by detecting legalization (laundering) of criminally obtained property is to conduct constant financial monitoring, the effectiveness of which will increase if a system of indicators of dubious transactions, regulatory regulation of financial monitoring of promissory note transactions. improving the organization of interaction between the bodies of general state financial control and special bodies that carry it out.

Emphasis is placed on the importance of involving specialists in criminal proceedings who have special knowledge and experience for the analysis of significant amounts of financial, banking and accounting documentation.

The analysis and classification of subjects with which NABU detectives interact in the course of detection, disclosure and investigation of legalization (laundering) of criminally obtained property is carried out: 1) bodies with which interaction is carried out in the course of procedural supervision and control (Office of the General Prosecutor, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, Supreme Anti-Corruption Court); 2) related pre-trial investigation bodies and operational units (Security Service, National Police); 3) financial monitoring bodies (State Financial Monitoring Service of Ukraine, National Bank of Ukraine); 4) holders of databases accessed by detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (Ministry of Internal Affairs of Ukraine, National Agency for Prevention of Corruption, State Border Guard Service, State Tax and Customs Service, State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre, State Judicial Administration); 5) bodies with special powers (National Agency of Ukraine for Detection, Investigation and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes, State Audit Office of Ukraine, State Tax Service).

It is stated that the investigation of legalization (laundering) of criminally obtained property requires a developed system of international cooperation, which will ensure a rapid, complete and impartial pre-trial investigation and effective cooperation of law enforcement agencies, whose competence, being limited by local (national) legislation, is forced to face the challenges of a globalized criminal environment.

The result of the practical implementation of the dissertation is that they can be used and are used in legislative activity - to improve the current criminal procedure legislation governing the pre-trial investigation (letter to the Committee on Law Enforcement of the Verkhovna Rada of Ukraine from 29.04.2021 № 10- 29/01/676); in practice for organizational, methodological and informational support of NABU detectives in the investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means (act of implementation from 28.04.2021); in the educational process - for use in the educational process, educational and methodical and scientific activities of the Department of Law Enforcement and Criminal Law of the University of

Customs and Finance, introduced into the texts of lectures, seminars, practical classes on "Criminal Procedure", "Criminology", "Actual problems of criminal law and process" (act of introduction into the educational process of the University of Customs and Finance from 14.09.2020); in research activities - for further research of criminal procedural activity of NABU detectives on investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means (act of introduction into scientific activity of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs dated 17.09.2020).

Key words: NABU detective, bodies of pre-trial investigation, detection, disclosure, investigation of criminal offense, corruption criminal offenses, legalization (laundering) of property obtained by criminal means, subject of criminal procedural legal relations, criminal procedural status, procedural guarantee, procedural guarantees, judicial control.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. *Правова позиція*. 2017. №1 (18). С. 182-189.

2. Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №5. С. 155-158.

3. Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102.

4. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спец. вип. Т. 2. С. 71-74.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Rokun S. Interaction of NABU detectives within international cooperation in the investigation of legalization (laundering) of property obtained. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 72-76 (Республіка Польща).

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Рокунь С.В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 1 листоп. 2019 р.)* : у 2-х ч. Дніпро : Ун-т митної справи та фінансів, 2019. Ч. 1. С. 394-395.

7. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. *Український правовий вимір:*

*пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Дніпро, 15 трав. 2020 р.).* Дніпро : Ун-т митної справи та
фінансів, 2020. С. 127-128.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	35
1.1 Сучасний стан наукової розробленості діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	35
1.2. Історико-правовий аналіз протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.....	62
1.3. Компаративний аналіз протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом	81
Висновки до розділу 1.....	103
РОЗДІЛ 2. ПРЕДМЕТ ТА ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	108
2.1. Предмет доказування під час діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	108

2.2. Засоби доказування під час діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	142
Висновки до розділу 2.....	167

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕТЕКТИВАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ..170

3.1. Стратегія і тактика розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.....	170
3.2. Міжвідомча співпраця детективів НАБУ на національному рівні та взаємодія у межах міжнародного співробітництва в розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом	191
Висновки до розділу 3.....	210

ВИСНОВКИ.....	215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	224
ДОДАТКИ.....	251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ:

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВК – відмивання коштів

ВСУ – Верховний Суд України

ГПУ – Генеральна прокуратура України

ДАС – Державна аудиторська служба

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДМСУ – Державна митна служба України

ДПС – Державна податкова служба

ДСФМУ – Державна служба фінансового моніторингу України

ДФС – Державна фіскальна служба

ЄДРПОУ – Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний суд України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НБУ – Національний Банк України

НСРД – Негласні слідчі (розшукові) дії

ОГП – Офіс Генерального прокурора

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ПВК – протидія відмиванню коштів

ПО – правоохоронні органи

ПФР – підрозділи фінансової розвідки

СБУ – Служба Безпеки України

США – Сполучені Штати Америки

ЦК – Цивільний кодекс України

FATF – Financial Action Task Force of Money Laundering (Спеціальна група з фінансових дій проти відмивання грошей)

MASAK – Financial Crimes Investigation Board (Turkey) (Комітет з розслідування фінансових злочинів (Туреччина)

MONEYVAL – Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Економічне зростання сучасного суспільства нерозривно пов'язане із запобіганням різноманітним загрозам, що набувають особливого поширення в період реформування економічної системи. За останні декілька десятиків років проблема легалізації злочинних доходів перетворилася на міжнародну. Найсприятливішими для відмивання грошей є нові фінансові ринки в країнах із перехідною економікою. Для України проблема легалізації (відмивання) майна, одержаного у злочинний спосіб, постала найгостріше, потребуючи негайного вирішення, оскільки щороку усе більша частка вітчизняного капіталу виводиться за кордон. До того ж актуальність дослідження обумовлюється різким збільшенням кількості корупційних злочинів, пов'язаних з відмиванням таких коштів, та проблемами, з якими зіткнулися працівники органів досудового розслідування під час виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

У рамках антикорупційної реформи у Україні було створено Національне антикорупційне бюро (далі – НАБУ), до підслідності якого віднесено розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Упродовж відносно короткого проміжку часу функціонування цього органу було виявлено низку проблем щодо виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Деякі цих проблем є загальними як для детективів НАБУ, так і для інших оперативних підрозділів та органів досудового розслідування, інші ж властиві для діяльності саме детективів НАБУ і пов'язані з нормативними прогалинами та колізіями, які ускладнюють реалізацію детективами НАБУ наданих законом повноважень, зокрема використання у доказуванні відомостей, отриманих у результаті застосування детективами НАБУ своїх окремих повноважень.

Створення НАБУ як принципово нового й самостійного державного органу, а також наділення його функцією здійснення досудового розслідування

у кримінальному провадженні привертає увагу численних учених-правників до проблематики кримінальної процесуальної діяльності цього суб'єкта.

Доктринальні аспекти та особливості процесуального статусу детективів і процедури виконання ними своїх функцій з урахуванням досвіду зарубіжних країн та сучасного законодавства України висвітлювали у своїх наукових працях такі автори, як М. В. Багрій, О. А. Банчук, К. Л. Бугайчук, Р. В. Войтюк, І. В. Гловюк, Є. В. Довжич, М. В. Корнієнко, Є. О. Курта, В. Д. Поливанюк, І. П. Лопушинський, Д. Й. Никифорчук, О. В. Сачко, О. В. Скомаров, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, М. І. Хавронюк, В. І. Цимбалюк, О. М. Юрченко, М. Є. Шумило, А. В. Шендрик, О. О. Юхно та ін.

Окремі аспекти виявлення, розкриття, розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, досліджували В. М. Алієв, Л. І. Аркуша, А. С. Беніцький, В. В. Білинський, В. Т. Білоус, В. П. Головіна, В. П. Захаров, О. В. Київець, А. М. Ключко, О. Є. Користін, І. Є. Мезенцева, О. В. Пустовіт, П. С. Романько, О. В. Халін, С. С. Чернявський, О. В. Щеглова та ін.

Втім попри значну увагу дослідників до зазначеної теми, низка її важливих теоретичних та практичних аспектів залишаються поза межами досліджень. Одні теорії мають дискусійний характер, інші прогресивні думки потребують більш наукового обґрунтування, а деякі – підтвердження емпіричними даними. Дисертаційні роботи О. В. Київець «Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням “брудних” грошей» (2003 р.), І. С. Тумакова «Криміналістична характеристика легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаного злочинним шляхом, та їх її використання при виявленні й розслідуванні цієї категорії злочинів» (2004 р.), В. П. Головіної «Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи» (2005 р.), О. В. Пустовіта «Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2008 р.), О. В. Щеглової «Криміналістичне забезпечення

розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2009 р.), О. В. Коляди «Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (2010 р.), О. В. Халіна «Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія» (2017 р.) є певним внеском у розробленість питання розслідування, розкриття та виявлення фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Втім комплексного дослідження діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття та розслідування цієї категорії злочинів не здійснювалося.

Більше того, редакція ст. 209 Кримінального кодексу України зазнала істотних змін, що вплинуло на предмет доказування у провадженнях щодо зазначених злочинів, а відповідно – змінило й методику їх розслідування.

Тому вищезазначені роботи щодо організації виявлення, розслідування та розкриття злочинів, зокрема, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, створюють належне підґрунтя для здійснення дослідження на монографічному рівні проблем діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, та Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 213-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015; розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 864-р «Про визначення механізму впровадження Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.»; Стратегії національної

безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015; Плану дій щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу; Рішення засідання Ради з питань запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення від 12 квітня 2018 року, що підтримано дорученням Кабінету Міністрів України від 29 травня 2018 р. №16465/1/1-18; Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Уряду від 30 серпня 2017 р. № 601-р; пунктів 35 та 586 плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Уряду від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Наукове дослідження здійснено в руслі ідей Конституції України, міжнародних правових актів, ратифікованих Україною.

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в узагальненні та розробленні теоретичних засад, правових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінальної процесуальної діяльності детектива НАБУ як працівника органу досудового розслідування, уповноваженого на виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- розкрити сучасний стан наукової розробленості питань діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- здійснити історико-правовий аналіз протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- здійснити порівняльний аналіз протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинних шляхом;

- розкрити предмет доказування під час діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- визначити засоби доказування під час діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- проаналізувати стратегію і тактику розслідування детективами НАБУ легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- висвітлити міжвідомчу співпрацю детективів НАБУ на національному рівні та взаємодію в межах міжнародного співробітництва щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Предмет дослідження – діяльність детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових і спеціальних методів, призначених для отримання його об'єктивних і достовірних результатів. Специфічність мети та завдань дослідження зумовили необхідність використання таких методів. Застосування формально-логічного методу дозволило здійснити формулювання понять «виявлення», «розкриття», «розслідування», «предмет доказування», «засоби доказування» (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). За допомогою порівняльно-правового методу здійснено дослідження закордонного досвіду функціонування антикорупційних органів та «антилегалізаційного» законодавства інших держав (підрозділ 1.3). Історико-правовий метод дозволив дослідити становлення «антилегалізаційного» законодавства в Україні та інших державах (підрозділи

1.2, 1.3). За допомогою статистичного методу отримано емпіричні дані (опитування практичних працівників – детективів НАБУ) та проаналізовано дані офіційної статистики (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). Метод юридичного аналізу застосовано у ході дослідження відповідних положень кримінального процесуального законодавства (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Метод моделювання сприяв обґрунтуванню пропозицій щодо реформування кримінального процесуального законодавства (підрозділи 2.1, 2.2). Метод системно-структурного аналізу застосовувався з метою визначення системи повноважень детектива НАБУ під час здійснення досудового розслідування (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, міжнародні договори, кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України й іноземних держав, постанови Кабінету Міністрів України, підзаконні нормативно-правові акти з питань здійснення кримінального провадження.

Емпіричною базою дослідження є статистичні та аналітичні матеріали НАБУ за 2016-2020 рр., звіт Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму – Moneyval за грудень 2017 року, 356 ухвал слідчих суддів, результати вивчення 60 кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, результати анкетування 200 детективів НАБУ.

Під час підготовки дисертації використано особистий досвід роботи дисертанта в НАБУ, зокрема на посаді детектива та старшого детектива – заступника керівника відділу детективів за період з березня 2016 року.

Наукова новизна отриманих результатів обумовлена тим, що підготовлене дослідження з проблем діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України як суб'єкта кримінальних процесуальних правовідносин, що виникають під час виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є одним із перших в Україні, у якому на монографічному рівні сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо вдосконалення

процесуальної форми та криміналістичної методики розслідування цього виду злочину. До найбільш суттєвих результатів, що визначають концептуально нові наукові положення та висновки, мають важливе теоретичне і практичне значення та визначають наукову новизну дослідження, належать такі положення:

вперше:

- обґрунтовано, що поєднаність оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної компетенції детективів Національного антикорупційного бюро України, з одного боку, забезпечує безперервність інтелектуального процесу документування протиправної діяльності при переході між оперативно-розшуковою діяльністю та досудовим розслідуванням, з іншого боку, обумовлює перебування детективів на межі діяльності сфер юстиції та правопорядку, що ускладнює їхню спеціалізацію за оперативно-розшуковим або кримінальним процесуальним напрямком;

- наголошено, що відомості, отримані детективами Національного антикорупційного бюро України при виконанні повноважень, передбачених спеціальними законами, однак не закріплених у Кримінальному процесуальному кодексі України (отримання відомостей на запит або з бази даних), можуть використовуватися виключно як засоби виявлення та розкриття злочинів, але не їх розслідування, оскільки останнє вимагає дублювання заходів, спрямованих на отримання інформації, шляхом реалізації інструментів, передбачених КПК України. З метою усунення зазначеної прогалини запропоновано ч. 1 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України викласти у такій редакції: «Доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що становлять предмет доказування»;

- за результатами дослідження генези «антилегалізаційного» законодавства встановлено, що еволюція нормативного регулювання

кримінально-правової заборони легалізації (відмивання) майна пройшла шлях від уточнення визначення легалізації майна через деталізацію переліку дій (операцій) щодо легалізації майна, уточнення визначення предикатного злочину до розширенням форм вини (віднесення до неї необережної форми вини);

- за результатами аналізу законодавства деяких зарубіжних країн (Сполучені Штати Америки, Спеціальний адміністративний район Гонконг, Республіка Сінгапур, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Республіка Албанія, Австрійська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка) зроблено висновок, що «антилегалізаційне» законодавство може бути систематизоване в такий спосіб: а) норми кримінальних кодексів; б) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; в) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних лише в результаті наркобізнесу;

- обґрунтовано необхідність приведення порядку проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України) у відповідність до вимог законодавства щодо збереження державної таємниці, для чого необхідно встановлення в банківських установах технічних засобів, необхідних для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів;

- наголошено, що одним із найефективніших засобів протидії організованій злочинності шляхом виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є проведення постійного фінансового моніторингу, ефективність якого збільшиться за умови визначення системи індикаторів сумнівних операцій, нормативно-правового врегулювання процедури фінансового моніторингу операцій із векселями, удосконалення організації взаємодії між органами загального державного фінансового контролю та спеціальними органами, що його здійснюють;

- класифіковано суб'єктів, з якими детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють взаємодію в ході виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, на: 1) органи, з якими взаємодія здійснюється в ході відносин з процесуального нагляду та контролю (Офіс Генерального прокурора, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд); 2) суміжні органи досудового розслідування та оперативні підрозділи (Служба безпеки, Національна поліція, Державне бюро розслідувань); 3) органи фінансового моніторингу (Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України); 4) держателі баз даних, доступ до яких надано детективами Національного антикорупційного бюро України (Міністерство внутрішніх справ України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна прикордонна служба, органи державної податкової і митної служби, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна судова адміністрація); 5) органи зі спеціальними повноваженнями (Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба);

удосконалено:

- класифікацію способів учинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за: 1) видом та кількістю фінансових операцій; 2) наявністю чи відсутністю залучення третіх осіб («підставних осіб», посадових осіб, бухгалтерів, юристів, страховиків, комп'ютерних спеціалістів, банківських працівників, торговців криптовалютою, продавців товарів розкоші, вербувальників), 3) кількістю фінансових операцій, здійснених у процесі легалізації майна; 4) застосуванням підроблених документів/штампів; 5) учиненням частки фінансових операцій за кордоном;

- концепцію судового контролю за дотриманням прав та свобод при збиранні доказів обґрунтуванням про необхідність нормативного розмежування

процесуального порядку отримання копій відомостей на: 1) отримання в порядку тимчасового доступу до оригіналів документів, а також копій тих документів, які містять охоронювану законом таємницю, та 2) отримання в порядку письмового запиту копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю;

- висновки щодо відсутності правових підстав для проведення обшуку особи, якщо така особа не затримана і не перебуває в обшукуваному приміщенні, пропозицією щодо закріплення можливості проведення обшуку особи як окремої слідчої (розшукової) дії;

дістало подальший розвиток:

- концепція щодо сутності та структури предмета доказування уточненням, що предмет доказування при розслідуванні детективами Національного антикорупційного бюро України легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є: сукупністю фактів, встановлення яких необхідне для кваліфікації діяння та вжиття належних заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчинили зазначене діяння (кримінально-правовий предмет доказування); відомостями про належність розслідуваного діяння до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (кримінальний процесуальний предмет доказування) та відомостями про забезпечення відшкодування шкоди, завданої предикатним злочином (цивільно-правовий предмет доказування);

- хронометричний розподіл досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, на такі етапи: 1) вивчення матеріалів провадження і складання загального плану розслідування, де здійснюється розподіл обов'язків, який можливий за кількома напрямками: за різними епізодами; за різними підозрюваними; за різними організаціями; за територіальною ознакою; за тотожними процесуальними діями; 2) складання детективами планів розслідування за дорученими їм напрямками; 3) проведення таких процесуальних дій: вилучення та огляд за участю спеціаліста всіх документів, що мають значення у кримінальному провадженні, шляхом обшуку

та тимчасового доступу до речей та документів; направлення запитів до банківських установ; допити потерпілих та свідків для встановлення злочинних зв'язків, шляхів переказу коштів, отримання інформації про фінансовий стан, ведення господарської діяльності суб'єкта, розміру заподіяної шкоди; призначення експертиз щодо встановлення фіктивності документів, діяльності, реального економічного стану, встановлення місцезнаходження грошей, які належать підозрюваним; установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують певну територію, та можливих напрямів руху особи, яка причетна до вчинення злочину, а також інших місць, на яких можуть бути виявлені його матеріальні сліди; затримання підозрюваних (у разі наявності підстав); проведення інших слідчих (розшукових) дії, спрямованих на встановлення всіх обставин вчинення розслідуваного злочину; 4) повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (за наявності підстав); 5) прийняття кінцевого процесуального рішення.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджені та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, що визначає порядок здійснення досудового розслідування (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 29.04.2021 № 10-29/01/676);

– *практичній діяльності* – для організаційно-методичного й інформаційного забезпечення діяльності детективів НАБУ щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (акт впровадження Національного антикорупційного бюро України від 28.04.2021);

– *освітньому процесі* – для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення освітньої діяльності, для підготовки навчальних посібників, підручників, курсів лекцій, методичного забезпечення навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Досудове розслідування» (акт впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ від 14.09.2020);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень кримінальної процесуальної діяльності детективів НАБУ щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (акт впровадження в наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 17.09.2020).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки, пропозиції й рекомендації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд» (м. Дніпро, 1 листопада 2019 р.), «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 15 травня 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у сім підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з яких основний текст – 201 сторінка. Список використаних джерел налічує 237 найменувань і займає 26 сторінок. Додатки викладено на 18-ти сторінках.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1 Сучасний стан наукової розробленості діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Розчинаючи дослідження діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, маємо зауважити, що стан наукової розробленості окремих елементів предмета нашого дослідження є доволі неоднорідним. Не в останню чергу це пов'язано з різними часовими межами виникнення його елементів. Зокрема, категорії «виявлення», «розкриття» та «розслідування» мають досить тривалу історію існування, в ході якої вони були ґрунтовно досліджені як взагалі, так і відносно конкретних видів кримінальних правопорушень. Натомість караність легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має дещо менший період існування в Україні, за який диспозиція норми зазнала ряд уточнень. Щодо інституту детективів Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), то він має відносно нетривалу історію існування, упродовж якої водночас проявилися окремі прогалини у нормативному регулюванні повноважень та підслідності детективів НАБУ.

Здійснення ґрунтовного дослідження вимагає від нас насамперед надати точне визначення понятійному апарату, який планується використовувати у цій науковій роботі.

По-перше, необхідно дослідити генезу виникнення та розвитку легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом; по-друге, визначити

точний зміст та співвідношення понять «виявлення», «розкриття» та «розслідування» злочину; по-третє, дослідити генезу виникнення та розвиток правового статусу детектива Національного антикорупційного бюро України (передусім у контексті здійснення ним повноважень щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів, зокрема легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом).

Увесь хід нашого дослідження ґрунтуватиметься на порівнянні та юридичному симбіозі зазначених понять, їхніх фактичних та правових характеристик як на національному, так і міжнародному рівнях.

Генезис (грец. – γένεσις, лат. – genesis) означає походження, виникнення, становлення [171, с. 164]. Ця філософська категорія відіграє важливу методологічну роль у пізнанні юридично важливих явищ і фактів, завдяки тому дозволяє прослідкувати процес виникнення, походження та розвитку певного явища, процесу, факту.

Свого часу відомий англійський політик, державний діяч, учений, філософ Ф. Бекон (Francis Bacon, 1561–1626 pp.) зауважив, що у світі все повторюється, і те, що колись було корисним, може знову знадобитися і знову виявитися таким же корисним, незалежно від того, чи люди представлятимуть це як власне досягнення свого сторіччя чи спеціально підкреслюватимуть його давність [173, с. 3].

Питання наукового забезпечення практики виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, знайшли відбиття у публікаціях вітчизняних науковців, зокрема на монографічному рівні. Наприклад, однією з перших у 2000 році у своїй кандидатській дисертації «Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутих незаконним шляхом» М. В. Бондарева здійснила їх аналіз [19]. Утім, виходячи з предмета нашого дослідження, питання виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у ній не досліджувалися.

У 2001 р. В. Т Білоус, В.М. Попович та М.В. Попович у монографії «Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження» проблеми відмивання доходів незаконного походження розглядають комплексно, оскільки незаконні доходи є не лише матеріальною базою для існування організованої злочинності, а й стимулом та засобом її саморегулятивного відтворення; здійснюють негативний вплив на галузі економіки та світове господарство в цілому [18, с. 7].

З точки зору дотримання хронологічної систематичності варто відмітити дисертацію А.С. Беніцького «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації)». Науковцем сформульовано поняття легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, як умисне, суспільно небезпечне діяння, спрямоване на здійснення цивільно-правової угоди з майном, здобутим завідомо злочинним шляхом, а так само на використання його в легальній господарській діяльності, внаслідок чого майну надається вигляд легального характеру походження. Ним запропоновано родовим об'єктом відмивання майна, здобутого кримінальним шляхом, уважати суспільні відносини, що забезпечують законну господарську діяльність юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання, а основним безпосереднім об'єктом аналізованого злочину – суспільні відносини, що забезпечують легальний господарський обіг майна у сферах виробництва (виготовлення) продукції, торгівлі, надання послуг, виконання робіт. Аргументовано, що відповідальність за легалізацію злочинних доходів може наставати у разі, якщо укладена особою цивільно-правова угода з майном, придбаним у кримінальний спосіб, формально відповідає цивільному законодавству або таке майно було використане суб'єктом у легальній (тобто законній) господарській діяльності. Визначено, що видами суб'єктів легалізації злочинних доходів є: 1) особи, які безпосередньо вчинили основний злочин, а потім легалізували кримінально нажиті доходи; 2) особи, які заздалегідь обіцяли легалізувати доходи від злочинної діяльності; 3) особи, які заздалегідь не обіцяли легалізувати злочинні доходи. Зроблено

висновок, з яким ми цілком погоджуємося, що наявність спеціальної мети – надати вигляд легального походження майну – не є обов’язковою ознакою злочину. Цілі скоєння злочину можуть бути різними й на кваліфікацію вони не впливають. Обґрунтовано доцільність доповнення частиною 3 статтю 209 КК України, у якій необхідно передбачити особливо кваліфікуючі ознаки: створення організованої групи в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) майна, здобутого завідомо злочинним шляхом, або керівництво такою групою, а так само участь у складі такої групи або у вчинюваних нею злочинах [11, с. 6-8].

У 2002 році І. Є. Мезенцевою підготовлено комплексне монографічне дослідженням «Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом», у якому, серед іншого, були висвітлені форми здійснення легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом, обґрунтування зайвості використання у КК України терміна «легалізація» поряд із терміном «відмивання», оскільки вони є ідентичними за змістом, тому їх одночасне використання суперечить правилам законодавчої техніки, визначення предмета злочину, передбаченого ст. 209 КК України. Нею наведено додаткові аргументи на користь того, що терміни «майно» та «доходи», що використовуються у статті 209 КК України, є тотожними за змістом [100, с. 6-8].

У 2003 році у роботі О. В. Київець «Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням «брудних» грошей» уперше в українській науковій юридичній літературі на монографічному рівні було здійснено комплексний аналіз міжнародно-правової бази європейського співробітництва в боротьбі з відмиванням грошей, діяльності спеціалізованих організацій: Європолу і Спеціальної фінансової комісії з проблем відмивання грошей (FATF), Міжамериканської комісії з контролю за зловживанням та використанням наркотичних речовин (CICAD), проблем і перспектив участі в європейському співробітництві України, розглянуто положення Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин

1988 року та Європейської конвенції «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних незаконним шляхом» 1990 року в загальній системі заходів, спрямованих на протидію легалізації «брудних» грошей, а також визначено сучасні тенденції розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері. У результаті дослідження авторка переконливо довела, що відсутність єдиного підходу до визначення поняття «відмивання «брудних» грошей» на міжнародному рівні зумовлює доцільність прийняття єдиної універсальної конвенції в рамках ООН, положення якої містили б визначення не лише поняття «відмивання грошей», а й склад злочину «відмивання грошей» [67, с. 2-3]. На її думку, для покращення інвестиційного клімату в Україні необхідно вести ефективну боротьбу з відмиванням грошей, що передбачає не лише законодавче регулювання цієї проблеми на національному рівні і виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, а й участь України в діяльності міжнародних спеціалізованих структур по боротьбі з відмиванням грошей, насамперед FATF і Egmont Group. [67, с.2-3].

Продовжуючи дослідження на монографічному рівні теоретичних та практичних проблем застосування статті 209 КК України, зокрема в редакції Закону від 16.01.2003, О.О. Чаричанський у дисертації «Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України», захищеної у 2004 році, обґрунтовував, що різні предмети злочину, передбаченого ст. 209 КК України, з точки зору кримінального закону, мають однакове юридичне значення. Ці предмети володіють лише їм властивими загальними ознаками: а) фізична ознака – предмет цього злочину повинен мати характеристику речі, що має вартість та ціну; б) юридична ознака – предмет одержується від учинення певного злочину, що передувало легалізації. Наведено додаткові аргументи щодо віднесення до предмета легалізації права на майно. Запропоновано у назві статті визначати предмет легалізації як майно, а у диспозиції – як грошові кошти чи інше майно. По-новому ним визначається поняття суспільно-небезпечного діяння, що виражається у легалізації (відмиванні) доходів, як

суспільно-небезпечна дія із грошовими коштами або іншим майном, одержаними внаслідок певного злочину, яка вчинюється у формах, передбачених законом, та полягає у наданні формально законного вигляду таким коштам та майну під час їх використання у сфері господарської діяльності. [199, с. 6-8].

Дещо по-іншому проблеми протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, висвітлив у своїй дисертації А. О. Клименко – «Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом». Ним досліджено систему органів, уповноважених протидіяти легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом, з виявленням таких її недоліків: а) відсутність координації їхньої діяльності; б) дублювання правоохоронними органами функцій у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; в) відсутність зворотнього зв'язку між суб'єктами первинного фінансового моніторингу та суб'єктами державного фінансового моніторингу. Запропоновано розглядати фінансовий моніторинг як форму фінансового контролю, виходячи з того, що: а) змістом фінансового контролю є сукупність елементів, що становлять його механізм (об'єкт контролю, суб'єкт контролю, процес контролю, методи контролю); б) формою фінансового контролю є зовнішній вияв елементів механізму фінансового контролю; в) фінансовий моніторинг містить елементи механізму фінансового контролю в їх зовнішньому вияві, тому є формою фінансового контролю. На підставі аналізу чинного законодавства України та теоретичних положень фінансового права обґрунтовано положення про необхідність надання Державному департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України низки процесуальних повноважень, зокрема права обов'язкового припису з метою своєчасного реагування на факти порушення законодавства суб'єктами первинного фінансового моніторингу, а також запропоновано розглядати його як спеціальний державний орган фінансового контролю [71, с.4-5].

2005 року питання боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів,

одержаних злочинним шляхом, висвітлено в дисертації В. П. Головіної – «Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи». Авторкою, зокрема, визначено, що встановлюється комплекс (поєднання) предикатного злочину та легалізації злочинних доходів під час розслідування, який потребує комплексного підходу і в теоретичних дослідженнях з питань криміналістичної методики розслідування. В роботі набула подальшого розвитку розробка криміналістичної характеристики легалізації злочинних доходів з використанням банківської системи; визначено типові способи вчинення злочину і встановлено критерії їх класифікації. Надано криміналістичну характеристику осіб, що займаються злочинною легалізацією у кредитно-банківській системі. Розкрито сутність типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування, зміст і специфіку слідчих дій та оперативно-розшукових заходів на початковому та наступних етапах розслідування, спрямованих на їх вирішення. Запропоновано алгоритм невідкладних слідчих дій на початковому етапі розслідування та висвітлено форми взаємодії з органами та особами, що сприяють розслідуванню та запобіганню злочину на державному та міждержавному рівнях [35, с. 6-8].

Певним кроком для наукового осмислення та практики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, стала дисертація Л.М. Чуніхіної «Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», у якій всебічно висвітлено питання кримінологічних функцій первинного фінансового моніторингу. У результаті дослідження було визначено кримінологічні складові поняття фінансового моніторингу фінансових операцій, що здійснюються з метою виявлення та запобігання фактам відмивання злочинних коштів; обґрунтовано кримінологічну функцію первинного фінансового моніторингу, її сутність, складові, засоби здійснення та умови більш повної реалізації; аргументовано невідповідність сучасного законодавчого та іншого правового регулювання первинного фінансового

моніторингу в банківській системі України потребам реалізації його кримінологічної функції; доведено недостатню спрямованість системи організації та практики первинного фінансового моніторингу в банківській системі України на реалізацію його кримінологічної функції з метою більш ефективного запобігання фактам відмивання доходів злочинного походження; обґрунтовано висновок, що серед недоліків правового та організаційно-управлінського забезпечення реалізації кримінологічної функції первинного фінансового моніторингу одним із найсуттєвіших є відсутність своєчасної та ділової взаємодії між банками та правоохоронними органами [202, с. 6-7].

Продовжуючи розробляти тему комплексних кримінологічних досліджень, виконаних на монографічному рівні та присвячених розгляду проблем запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом у 2008 році, О. В. Пустовітом захищено дисертацію «Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». За результатами дослідження ним виявлено об'єктивні потреби і обґрунтовано авторські підходи до вдосконалення запобігання та протидії органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) злочинних доходів за нових соціальних умов. Зокрема: з метою забезпечення комплексної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, обґрунтовано доцільність встановлення кримінальної відповідальності за використання доходів злочинного походження; аргументовано та внесено пропозицію, яка передбачає доповнення ч. 3 ст. 209 КК України ще однією кваліфікуючою ознакою – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вчинена службовою особою з використанням свого службового становища; наведено аргументи щодо необхідності законодавчого вирішення питання про доцільність та умови звільнення від кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [154, с. 6-8].

У 2009 р., на підставі теоретичного аналізу, а також узагальнених матеріалів практичної діяльності правоохоронних органів О. Є. Користін та

С. С. Чернявський у навчальному посібнику «Протидія відмиванню коштів в Україні. Правові та організаційні засади правоохоронної діяльності» комплексно розкрили основні напрями у сфері протидії відмиванню коштів. Ними було акцентовано увагу як на проблемах законодавчого забезпечення зазначеної сфери суспільних відносин, так і практичної реалізації чинних норм у сфері кримінального, кримінально-процесуального та адміністративного права [79].

Далі у 2010 р. у своїй монографії «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування» Л. І. Аркуша розглянула теоретичні аспекти, тактичні й методичні особливості виявлення і розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності, та сформувала на цій підставі науково обґрунтовану концепцію особливостей виявлення і розслідування цього кримінального явища [6].

Оригінальною є пропозиція, висловлена О. О. Дудоровим та Т. М. Тертиченко. Ці автори в своїй монографії (2015 р.) обстоюють точку зору, відповідно до якої соціальна обумовленість криміналізації протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розкривається в міжнародному аспекті. Надано загальну характеристику антилегалізаційного законодавства Ради Європи та Європейського Союзу; здійснено порівняльний аналіз положень загальноєвропейського законодавства та кримінального законодавства України щодо протидії відмиванню «брудного» майна [49].

Цьому ж питанню присвячено дисертацію К.В. Бисаги «Державне управління у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: європейський досвід для України» (2018 р.), в якій автором надано відповідні пропозиції з урахуванням європейського досвіду [15].

У тому ж році Р.О. Барановим захищено дисертацію «Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», в якій зі позицій системного підходу автором обґрунтовано теоретичні засади формування та реалізації державної політики

запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та визначено шляхи підвищення її ефективності [9].

До більш сучасних часу за темою, що розглядається слід віднести монографію О. В. Халіна «Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», у якій здійснено комплексне дослідження з метою розв'язання низки теоретичних і практичних проблем щодо виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. У цій роботі встановлено й проаналізовано особливості вибору моменту та визначення особливостей початкового етапу досудового розслідування. Запропоновано практичні рекомендації щодо організації та проведення окремих слідчих (розшукових), негласних (слідчих) розшукових дій; застосування спеціальних знань під час розслідування. Автором систематизовано досвід міжнародного співробітництва під час кримінального провадження злочинів цієї категорії; розроблено рекомендації щодо методики розшуку доходів, одержаних злочинним шляхом, у співпраці з правоохоронними органами зарубіжних держав [195].

О. В. Коляда дослідив положення кримінально-процесуального законодавства, практичну діяльність з розслідування, а також особливості методики розкриття аналізованих злочинів [73]. Цьому ж питанню присвячено роботи І. С. Тумакова, [184] і Є. В. Щеглової [208].

Викладене надає підстави стверджувати, що дослідження багатьох авторів присвячені переважно питанням боротьби з організованою злочинністю; певним аспектам вирішення проблем забезпечення національної, у тому числі економічної безпеки держави; вдосконалення окремих норм кримінального законодавства та аспектам взаємозв'язку боротьби із злочинністю і відмиванням незаконних капіталів або особливостям кримінального законодавства інших держав. Зокрема, на сьогодні окремі аспекти розкрито лише у наукових працях, надрукованих у періодиці, й мають не теоретико-методологічний, а суто публіцистичний характер. Водночас більшість монографій та навчальних посібників має вигляд тематичних

збірників правових норм інших держав, в яких відсутні теоретичні засади вирішення тих чи інших проблемних питань.

Переходячи до питання діяльності детективів НАБУ щодо виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зазначимо, що самі терміни «виявлення», «розкриття» та «розслідування» використані в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», у ч. 1 ст. 1 якого зазначено, що Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається, зокрема, виявлення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності [148].

Водночас у цьому законі відсутнє роз'яснення, що саме вкладається в зміст термінів «виявлення», «розкриття» та «розслідування», що зумовлює необхідність звернутися до існуючих наукових доробків з цього питання.

Як зазначає О.І. Ромців, термін «виявлення» злочину здебільшого використовується в контексті виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [164, с. 282]. Не в останню чергу це обумовлено позицією, яка була висловлена видатним криміналістом Р.С. Белкіним, на думку якого, злочин може бути виявленим під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчим або прокурором в ході досудового розслідування, представниками громадськості [10, с. 399].

На думку В.С. Зеленецького, порушення кримінальної справи передбачає попереднє виявлення ознак злочину [60, с. 29]. Це дозволяє провести межу між виявленням та розслідуванням злочину.

В.В. Лисенко виділяє такі типові ситуації початкового етапу розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом: 1) джерелом інформації про факти отримання доходів злочинного походження та їх легалізацію (відмивання) є матеріали інших кримінальних проваджень щодо отримання таких доходів (стосовно предикатних злочинів); 2) джерелом інформації про факти отримання доходів злочинного походження та їх легалізацію є матеріали оперативно-розшукової

діяльності; 3) джерелом інформації про факти легалізації (відмивання) доходів злочинного походження є узагальнені матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, на яку покладено здійснення фінансового моніторингу та виявлення сумнівних фінансових операцій; 4) джерелом отримання інформації про факти легалізації (відмивання) доходів злочинного походження є матеріали документальної перевірки (ревізії) фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [94, с. 282].

Як стверджує О.В. Сачко, безпосереднє виявлення ознак злочину може мати місце під час виконання правоохоронними органами визначених законом функцій. Воно регламентується різноманітними законами, але є лише умовою, за якої правоохоронні органи можуть стикатися з фактами кримінальних правопорушень чи їхніми слідами [168, с. 196]

На думку О.О. Шаповалова, виявлення злочинів – це діяльність правоохоронних органів, спрямована на встановлення інформації про злочини, які не були відомі правоохоронним органам і не стали надбанням офіційної статистики (відомості про зареєстрований злочин) [203, с. 103].

Водночас, маємо уточнити, що обмеження способів виявлення злочину лише оперативно-розшуковою діяльністю або кримінальним провадженням іншого злочину є наслідком спрощеного розуміння пізнавальної діяльності. Річ у тім, що згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є, зокрема, наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про кримінальні правопорушення, що готуються, або про осіб, які готують їх учинення.

По-перше, оперативно-розшукова діяльність розпочинається за наявності інформації про кримінальні правопорушення, що готуються (в тому числі певною особою). Якщо ж злочин вже вчинено або тільки вчиняється, то стадія готування до злочину вже закінчена, а тому отримання інформації про вчинений або вчинюваний злочин буде підставою для початку досудового

розслідування. По-друге, очевидно, що отриманню інформації про кримінальні правопорушення, що готуються (як підстава для початку оперативно-розшукової діяльності) в багатьох випадках потребує попереднього проведення роботи щодо отримання певної інформації (її виявлення), а також подальшого аналізу на предмет того, чи дійсно ця інформація свідчить про можливість готування до злочину.

Очевидно, що така інформація не завжди може бути отримана від осіб, залучених до конфіденційного співробітництва. Вона виявляється і в ході інформаційно-аналітичної роботи (в тому числі детективами НАБУ). А у разі спрощеного бачення підстав початку розслідування результати інформаційно-аналітичної роботи є сумнівними з точки зору її законності як приводу до початку досудового розслідування.

Тут ми підтримуємо позицію О.В. Сачка, який не обмежує можливість виявлення злочину за межами досудового розслідування лише проведенням оперативно-розшукової діяльності.

Розвиваючи цю тему, вважаємо за необхідне зазначити, що термін «самостійне виявлення» вживається у ст. 214 КПК України, при цьому таке виявлення може бути здійснене слідчим, дізнавачем та прокурором, які не є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

Крім того, відповідно до Довідника 1 до Положення про ЄРДР переліком джерел виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, передбачено: матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень; самостійне виявлення слідчим/дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) кримінального правопорушення, у тому числі під час досудового розслідування; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення за результатами перевірки у порядку нагляду; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення [124].

Необхідно звернути увагу, що в ч. 1 ст. 214 КПК України вжито формулювання «самостійне виявлення з будь-якого джерела...». З цього випливає висновок про можливість достатньо широкого тлумачення переліку джерел та способів виявлення відомостей про кримінальні правопорушення. Водночас, відповідно до ст. 19 Конституції України, посадові особи зобов'язані діяти у лише спосіб, передбачений законом. Тож постає питання про встановлені законом способи виявлення детективами НАБУ відомостей про кримінальні правопорушення, зокрема, про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Звідси доречно зазначити, що в ст. 16 Закону України «Про НАБУ» безпосереднє відношення до виявлення злочинів мають п.1 та 2 ч. 1, за якими на НАБУ покладено завдання зі здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування.

Отже, можна констатувати про існування певної прогалини, за якою ст. 214 КПК України встановлює можливість виявлення відомостей про злочин з будь-якого джерела, а ст. 16 Закону України «Про НАБУ» обмежує форми виявлення цих відомостей досудовим розслідуванням та оперативно-розшуковою діяльністю.

Таке нормативне регулювання створює підстави для різного тлумачення переліку дозволених способів виявлення кримінальних правопорушень детективами НАБУ. В умовах підвищених корупційних ризиків множинність тлумачення норм створює підстави для визнання зібраних доказів недопустимими, а вину особи – недоведеною.

Переходячи до питання розкриття злочинів, наведемо позиції науковців з цього приводу. Під розкриттям злочину прийнято розуміти діяльність із розслідування злочину, яка здійснюється в умовах відсутності інформації, яка робить відомою особу злочинця і полягає у відшукуванні такої інформації та її використанню для доказування [12, с. 131]. Грунтуючись на цьому, І.А. Кравчук слушно наголошує, що поняття «розслідування» є ширшим, включаючи в себе поняття «розкриття» [80, с. 361].

О.О. Шаповалов зазначає, що розкриття злочинів – це проведення заходів щодо встановлення осіб, які вчинили злочин, а також з'ясування їхньої причетності до нього в умовах, коли вже стало відомо (від потерпілих, за результатами оперативно-розшукової діяльності тощо) про вчинений злочин та обставини його вчинення [203, с. 103].

Під розкриттям розумівся такий результат, за якого були встановлені всі обставини, що підлягали доказуванню, а також винна особа [50, с. 38]. Цю думку поділяє В.В. Тіщенко [182, с. 257].

Отже, термін «розкриття» вживається як у вузькому, так і в широкому значеннях. Встановивши всі обставини, які підлягали доказуванню, а також винну особу, злочин визнається не лише розкритим, а й повністю розслідуваним. На нашу думку, більш доречним є вживання терміна «розкриття» у вузькому значенні, коли встановлюється особа, яка причетна до вчинення злочину, а також основні обставини злочину.

Виявлення, розкриття то розслідування злочинів віднесено до предмета відання багатьох правоохоронних органів. Фактично, особливості виявлення, розкриття та розслідування детективами НАБУ фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, впливають з особливостей правового статусу детективів НАБУ (правил підслідності, дозволених засобів діяльності, ступеня незалежності НАБУ взагалі та його детективів, зокрема).

Під терміном «детектив» (англ. detective – «агент з розшуку», від лат. detectio – розкриття) розуміється фахівець з розслідування злочинів; агент розшукової поліції, слідчий. До його обов'язків належить збирання доказів і надання їх судовим органам [42]. Зазначений термін є відносно новим для вітчизняного законодавства, однак у нашій роботі ми не аналізуватимемо аргументи щодо доцільності чи коректності застосування законодавцем терміна «детектив», оскільки його вже введено до вітчизняного юридичного вжитку. Науковий інтерес для нас становитиме саме правовий статус детектива НАБУ в контексті виявлення, розкриття та розслідування ним фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Інститут детективів НАБУ засновано Законом України від 14 жовтня 2014 року «Про Національне антикорупційне бюро України». Відповідно до ст. 8 цього закону до структури управління Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії, інформаційно-аналітичні, оперативно-технічні підрозділи, підрозділи, що здійснюють виявлення майна, яке може бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, підрозділи швидкого реагування, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та забезпечення безпеки працівників, представництва інтересів в іноземних юрисдикційних органах, експертні, фінансові, кадрові та інші підрозділи.

На відміну від деяких інших правоохоронних органів держави, НАБУ як державний правоохоронний орган, що не належить до жодної з гілок влади, (законодавчої, виконавчої або судової), наділений дієвими інструментами для ефективної реалізації державної антикорупційної політики [56, с. 45].

Особливістю правового статусу детективів Національного бюро є, з одного боку, поєднання повноважень слідчих та оперуповноважених, а, з іншого – звуження їхньої слідчої компетенції досить обмеженими рамками підслідності та розширення їхньої юридичної компетенції наданням додаткових інформаційно-пошукових і адміністративних повноважень, наприклад, щодо моніторингу банківських операцій тощо [91, с. 73].

У ч. 4 ст. 216 КПК України визначено, що детективи Національного антикорупційного бюро України *здійснюють досудове розслідування* злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України», якщо вони вчинені вищими посадовими особами держави, державним службовцем, посаду якого віднесено до першої та другої категорій посад, або наявності інших, передбачених у відповідній нормі умов підслідності [91, с. 73].

При цьому для ст. 209 КК України передбачена підслідність за зв'язком проваджень, коли досудове розслідування здійснюється слідчим того органу,

який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого належить кримінальне правопорушення, що передувало легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, крім випадків, коли ці кримінальні правопорушення віднесено, згідно з цією статтею, до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Отже, вичерпний перелік предикатних злочинів, за наявності яких детективам НАБУ підслідні діяння щодо легалізації майна, наведено у ч. 5 ст. 216 КПК України.

Детектив за статусом може бути слідчим, тобто він вправі проводити будь-які, передбачені законом слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, які він вважає необхідними для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, вправі давати органам оперативно-розшукової юрисдикції доручення і вказівки щодо провадження розшукових слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій; він є процесуально самостійним учасником кримінального процесу, але зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, що надаються у письмовій формі.

Детектив є самостійним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, тобто має обов'язки та права, що чітко передбачені законом. Ніхто, крім прокурора та керівника органу досудового розслідування, не вправі давати детективу вказівки про те, як і в якому напрямку він повинен здійснювати розслідування, які слідчі дії проводити. Постанови детектива, винесені згідно із законом, обов'язкові для виконання всіма установами, підприємствами, організаціями, посадовими особами та громадянами.

Детектив несе весь тягар юридичної відповідальності за законність і обґрунтованість своїх рішень. Прокурор, зі свого боку, зобов'язаний наглядати за дотриманням детективом встановленого законом порядку розслідування злочинів, забезпечуючи тим самим повне та об'єктивне дослідження обставин кожної справи.

Організаційна структура Національного антикорупційного бюро України реалізована таким чином, що в межах одного відділу свою професійну

діяльність здійснює в середньому 15 детективів. Організацію діяльності забезпечують керівник відділу детективів та його заступник, які є керівниками органу досудового розслідування у значенні ст. 39 КПК України.

Така організація роботи надає змогу керівникам органу досудового розслідування забезпечити ефективний розподіл повноважень між детективами, які входять до групи слідчих в кожному окремому провадженні, доручивши, для прикладу, одному з них роботу з НСРД, іншому – проведення економічного дослідження та збирання доказів для нього, третьому – організацію та проведення обшуків, допитів, слідчих експериментів тощо.

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», детективам цього відомства надано права, яких не мають слідчі інших органів досудового розслідування. Наприклад, *заводити* оперативно-розшукові справи на підставі постанови, що затверджується начальником відповідного підрозділу Національного бюро, та *здійснювати* на підставах і в порядку, установлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, а також *випробовувати* за рішенням керівника структурного підрозділу Національного бюро та одержувати в установленому законом порядку у зазначеному в запиті вигляді та формі від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного бюро, у тому числі їм надано право отримувати *відомості про майно, доходи, видатки, фінансові зобов'язання* осіб, які ними декларуються у встановленому законом порядку, відомості про використання коштів Державного бюджету України, розпорядження державним або комунальним майном; *знайомитися* в державних органах, органах місцевого самоврядування із документами та іншими матеріальними носіями інформації, необхідними для запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, у тому числі такими, що містять інформацію з обмеженим доступом; *отримувати* від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності (на

підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором) інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро; на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону; надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

Суб'єкти, яким адресовано запит, передбачений ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» зобов'язані, невідкладно, але не більш як протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості надання інформації суб'єкт повинен так само невідкладно у письмовій формі повідомити про це Національне бюро з обґрунтуванням причин. Національне бюро за зверненням відповідного суб'єкта може продовжити строк надання інформації не більше двох календарних днів. Ненадання Національному бюро на його запит інформації, надання завідомо недостовірної інформації чи не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків її надання, повідомлення третіх осіб про те, що стосовно них збирається така інформація, забороняються і тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Також, на підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, детективи Національного бюро можуть отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій, незалежно від форми власності, інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» з урахуванням положень цього Закону, а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних

установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, – у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України» з урахуванням положень цього Закону. Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більш як протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості її надання у зазначений строк з обґрунтованих причин за зверненням відповідного суб'єкта Національне бюро може продовжити строк надання інформації на не більш як двох календарних днів [148].

Очевидно, що описані вище механізми збирання фактичних даних для цілей досудового розслідування та завдань Національного бюро є дуже ефективними, сприяючи налагодженню дисципліни між правоохоронними та контролюючими органами, удосконалюючи механізми обміну інформацією та уможливлючи забезпечення оперативності й наступальності досудового розслідування.

Втім проблемною є та обставина, що, виходячи зі змісту ст. 86 КПК України, отримана в такий спосіб інформація не може бути використана як доказ у кримінальному провадженні, що розслідується. Адже згідно зі ст. 86 КПК України допустимими вважаються лише ті фактичні дані які отримано в порядку, передбаченому КПК України[156 с. 394].

У слідчій практиці і діяльності детективів Національного бюро сьогодні, і з метою забезпечення допустимості отриманих фактичних даних, слідчому чи прокурору, за умови встановлення у передбачений спеціальним законом спосіб відомостей, що мають значення для досудового розслідування, необхідно отримувати зазначену інформацію повторно, шляхом проведення процесуальних (слідчих) дій, передбачених КПК.

У середовищі науковців така позиція законодавця отримує певне схвалення, оскільки забезпечує дотримання органами досудового розслідування прав і свобод людини й громадянина при здійсненні своїх повноважень.

Верховний Суд України в своїй постанові пленуму №9 від 01.11.1996 зазначив, що визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце

лише за умови доведеності її вини. При цьому необхідно пам'ятати, що, згідно зі ст. 62 Конституції України, обвинувачення не може ґрунтуватись на припущеннях, а також на доказах, одержаних незаконним шляхом. Докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина і встановленим кримінально-процесуальним законодавством порядком, або не уповноваженою на це особою чи органом, або з допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами.

Тобто Верховний Суд з практики розгляду справи виділив низку об'єктивних підстав для визнання доказів незаконними, а саме: якщо вони зібрані з порушенням конституційних прав людини і громадянина, не уповноваженим на їх збирання суб'єктом чи з порушенням процесуального порядку.

Необхідно зазначити, що реалізація уповноваженими суб'єктами органів безпеки та Національного бюро своїх повноважень у частині збирання фактичних даних, передбачених спеціальними законами, для цілей досудового розслідування не є порушенням Конституційних прав людини і громадянина. Більше того, громадяни, підприємства, установи організації, надаючи повторно відомості та інформацію, для забезпечення проведення процесуальних дій визначених КПК України, змушені повторно виконувати вимогу правоохоронних органів з аналогічних питань, в чому об'єктивно може не бути необхідності, але процесуальна дисципліна ставить суб'єктів цих правовідносин у залежність від формальних вимог. Такі дії затягують процес здійснення досудового розслідування та не є раціональними з точки зору організації витрат на їх проведення.

Говорячи про дотримання процесуального порядку, необхідно зазначити, що ч. 2 ст. 1 КПК України встановлює, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції

України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Тобто кримінально-процесуальним законодавством є не лише Кримінальний процесуальний кодекс України. Можна дійти до висновку, що спеціальні закони, які регламентують діяльність органів досудового розслідування і визначають їхній статус та повноваження, є частиною процесуального законодавства України.

Отже, доцільним є приведення у відповідність до норм спеціальних законів положення КПК щодо допустимості доказів, оскільки така оптимізація буде стримуючим фактором порушень гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина під час збирання доказів та не порушує при цьому встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, за умови реалізації повноважень уповноваженою на це особою чи органом.

Ч. 1 ст. 84 КПК України доцільно викласти таким чином: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню».

Допустимість фактичних даних, отриманих у межах реалізації повноважень органами досудового розслідування, на підставі спеціальних норм, що наділяють їх такими правами не порушує загальних засад кримінального провадження, а навпаки, сприяє дотриманню розумних строків, забезпечує дотримання законності та верховенства права, сприяє наступальності досудового розслідування та безпосередньо може вплинути на його результат.

Важливим аспектом є право, передбачене абз. 3 п. 3 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», згідно з яким Національне бюро в порядку, визначеному законодавством, має безпосередній, у тому числі автоматизований, доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових

систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

Наведене положення створює нові можливості для Національного бюро, в тому числі як для органу досудового розслідування, оскільки спрощує механізм отримання офіційної інформації, щонайменше міститься в базах даних, що дозволяє, не виходячи з робочого кабінету, зібрати великий обсяг даних відносно осіб, їхнього майнового стану, юридичних осіб, їхньої податкової історії і т.ін.

Залишається проблемою той факт, що отримана інформація не може бути використана як доказ у значенні ст. 86 КПК України та приводить до чергового формального дублювання процедур шляхом складання протоколів оглядів документів, отриманих у результаті аналізу баз даних, що породжує нові бюрократичні перешкоди на шляху дотримання розумних строків досудового розслідування.

Отже, інструментарій, яким наділені детективи Національного бюро, порівняно з іншими органами досудового розслідування, може використовуватися виключно для виявлення та розкриття злочинів, але не розслідування, оскільки останнє вимагає дублювання заходів, спрямованих на отримання інформації, шляхом реалізації засобів, передбачених КПК України.

Зазначені положення потребують кодифікації, тобто імплементації до КПК України, інтегративного розгляду, структурування, узагальнення, та системної регламентації разом із засобами, передбаченими КПК України, оскільки нададуть можливість набагато ефективніше використовувати в кримінальному провадженні всі ті унікальні можливості, що надані детективам Національного антикорупційного бюро України, в тому числі в питанні розслідування фактів відмивання майна, одержаного злочинним шляхом.

На окрему увагу серед інструментів, якими наділені детективи Національного бюро, заслуговує право на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Варто зазначити, що, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, про розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства.

Стаття 1 Закону України «Про національне антикорупційне бюро України», визначаючи статус НАБУ в системі державних органів, регламентує, що НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

З аналізу наведених норм очевидно, що, згідно з існуючою компетенцією детективів Національного антикорупційного бюро України, до неї віднесено запобігання та припинення вчинення протиправних діянь, що здійснюється в рамках оперативно-розшукової діяльності, а розслідування та розкриття протиправних діянь – шляхом здійснення досудового розслідування в кримінальних провадженнях.

Враховуючи той факт, що завдання оперативно-розшукової діяльності законодавець ставить у залежність від інтересів кримінального судочинства, внесення таких змін є цілком виправданим. Водночас на практиці виникає низка проблемних питань, пов'язаних із реалізацією згаданих вище положень КПК України.

Детективи НАБУ поєднують в одній особі виконання слідчої та оперативно-розшукової компетенції, а у виконанні своїх повноважень використовують засоби процесуальної, оперативно-розшукової та адміністративної юрисдикції, що не є притаманним для слідчих інших підрозділів.

Така форма поєднання повноважень дала можливість в одних руках зосередити відомості, що здобувалися детективом при реалізації функцій оперуповноваженого та дала можливість тій же особі продовжити інтелектуальний процес націлений на документування протиправної діяльності, але вже шляхом проведення слідчих (розшукових) дій [161, с.100].

Враховуючи той факт, що завдання оперативно-розшукової діяльності, законодавець ставить в залежність від інтересів кримінального провадження, внесення таких змін є цілком виправданим. Водночас, на практиці виникає низка проблемних питань пов'язаних з реалізацією згаданих вище положень КПК України.

Існуюча раніше система органів сторонни обвинувачення являл собою цілком логічну структуру, функції кожного з елементів якої зі свого боку були детально регламентовані: прокурор – який здійснює процесуальне керівництво над діяльністю слідчих, слідчий – за дорученням якого оперуповноваженими проводяться слідчі та процесуальні дії; оперуповноважений – який виконує вказівки прокурора та слідчого й проводить безпосередню комунікацію на об'єктах оперативного пошуку для цілей кримінального судочинства.

Така модель надавала можливість прокурору піддавати аналізу досудове розслідування з позиції його перспективності під час розгляду в суді, а слідчому давала простір для інтелектуальної роботи щодо планування стратегії і тактики досудового розслідування.

Зазначені можливості цих двох процесуальних суб'єктів кримінального процесу забезпечувалися шляхом організації оперативного супроводження підрозділами тих чи інших правоохоронних органів під час проведення слідчих та розшукових дій, кількість та обсяг яких при розслідуванні тяжких та особливо тяжких корупційних злочинів важко навіть підрахувати.

Проблемним для процесуального інституту Наприклад, детективу на різних стадіях досудового розслідування або здійснення оперативно-розшукових заходів потрібно самотійно готувати клопотання, погоджувати їх у прокурора, супроводжувати в суді, отримувати рішення судів, самому їх

реалізовувати, самому приймати рішення щодо тимчасово вилученого майна (за умови його вилучення), допитувати осіб (незалежно від процесуальної значущості їхніх показань) тощо.

Очевидно, що описане вище є виправданою ціною відсутності інтелектуального бар'єру між роботою щодо попередження та розслідування протиправної діяльності, але в дійсності негативно впливає на дотримання розумних строків кримінального провадження.

Існують декілька шляхів вирішення цієї проблеми.

Перший – формування галузевого розподілу та запровадження групового принципу супроводження детективами оперативно-розшукових заходів та досудового розслідування. В таких умовах групи у кількісному складі 10-15 осіб, з урахуванням існуючих повноважень, могли б у розумні строки ефективно давати якісні результати для цілей кримінального судочинства, навіть з урахуванням особливостей сучасного кримінального процесу.

Другий – запровадження нового процесуального суб'єкта – помічника детективана якого покласти завдання в частині виконання доручень детектива, пов'язаних із юридичним та технічним супроводженням його повсякденної діяльності, позбавивши при цьому можливості приймати будь які процесуальні рішення у тій чи іншій формі. Запровадження такого суб'єкта позитивно вплинуло б на перспективи імплементації інституту «детектива» в нормах та практиці кримінального процесу, оскільки якісно підкреслило б декларовану законом «процесуальну незалежність» а також створило б буферний щабель для розвитку кадрового потенціалу, в умовах існування якого особи, що просувалися б кар'єрними сходинками у слідстві з першого дня на посаді детектива, могли б давати добрий результат, оскільки раніше вже мали попередній досвід на посаді помічника детектива.

Третій – внесення змін до ч. 6 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», з метою збільшення граничної чисельності центрального та територіальних управлінь Національного бюро із 700 до щонайменше 1000 працівників.

Утім час вимагає зміцнення принципу процесуальної самостійності і незалежності як слідчого, так і детектива. З урахуванням розширення судового контролю та збереження прокурорського нагляду за діяльністю детектива функції начальника підрозділу детективів і функції прокурора щодо керівництва слідством варто переглянути з урахуванням розробленої та оприлюдненої в науковій літературі доктрини.

Реалізація ідеї верховенства права в сфері кримінального процесу потребує усунення невиннованої конкуренції і дублювання правових норм щодо визначення повноважень слідчого, детектива, статусу інших суб'єктів доказування, юридичної визначеності статусу й процесуальної форми діяльності детективів та інших суб'єктів доказування, створення системи досконалого доказового права.

Абсолютно очевидно, що можливості детективів Національного бюро пов'язані з проведенням досудового розслідування, веденням оперативно-розшукових справ та сукупністю наданих спеціальним законом повноважень являють собою новий інструмент протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, особливо в контексті вимог більш детального, доктринального дослідження, незважаючи на актуальність теми протидії легалізації в науковому середовищі.

На наш погляд, структура й технологічні аспекти відмивання доходів незаконного походження в наукових працях українських авторів розроблені недостатньо і, відповідно, у правовій сфері – неврегульовані.

Крім цього, наразі, враховуючи роль інституту детектива НАБУ щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, актуальним є наукове осмислення завдань та функцій органів досудового розслідування. Це стосується значних змін, насамперед у правовому статусі та безпосередній участі детектива НАБУ як представника сторони обвинувачення у кримінальному провадженні.

Стосовно розробленості проблем боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, то на сучасному етапі державотворення

вони потребують врегулювання у законодавстві, а також подальшого ґрунтовного опрацювання, узагальнення й розроблення криміналістичних рекомендацій щодо проведення процесуальних дій у структурі методики розслідування цього виду злочинів для детективів НАБУ.

1.2. Історико-правовий аналіз протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Уперше в Україні кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, була передбачена ст. 209 КК України від 05.04.2001. Натомість попередній Кримінальний кодекс України не передбачав відповідальності за ці діяння упродовж усієї його чинності.

Первинна редакція ч. 1 ст. 209 КК України була такою: «Вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом».

У подальшому Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» від 16.01.2003 було внесено зміни до ст. 209 КК України, ч. 1 мала таку редакцію: «Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття,

володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів» [137].

Крім того, цим законом КК України було доповнено статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [137].

Відповідно до пояснювальної записки до проекту цього закону необхідність таких змін обґрунтовувалася недостатньою конкретизацією злочинів, пов'язаних із легалізацією грошових коштів та іншого майна [138].

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18.05.2010 були внесені відповідні зміни до ст. 209 КК України. По-перше, в диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України слова «чи укладення угоди» замінено словами «чи правочину». По-друге, в пункті 1 примітки до ст. 209 КК України було наведено дефініцію предикатного злочину, яким визнавалося: діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі (за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 і 212-1 Кримінального кодексу України), або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержано доходи [132].

Необхідність зазначених змін, згідно з пояснювальною запискою до проекту цього закону, обґрунтовувалася змінами до Сорока рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), а також виконання пункту 25 розділу 2.1 «Політичний діалог та реформування» Заходів щодо виконання у 2006 р. Плану дій «Україна – ЄС», затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.04.2006 № 243-р. [133].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11.2011 було уточнено визначення предикатного злочину так: слова «покарання у виді позбавлення волі» замінено словами «основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»[129].

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 диспозиція ч. 1 ст. 209 КК України була доповнена словами «зміна їх форми (перетворення)» [141].

Зазначені зміни, відповідно до пояснювальної записки до проекту цього закону, обґрунтовувалися наявністю нових Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), а також виконанням домовленостей з Міжнародним валютним фондом [142].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10.11.2015 із санкції статті виключено конфіскацію коштів або іншого майна, одержаного злочинним шляхом» [135].

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.02.2019 було змінено редакцію ч. 1 ст. 209 КК України, згідно з яким диспозиція передбачала «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження,

місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом» [143]. Зазначена редакція ст. 209 КК України є чинною.

Метою прийняття зазначених змін, аналогічно попереднім змінам, виступили необхідність приведення національного законодавства у відповідність до критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього вступити [144].

Коментуючи зміни до редакції ст. 209 КК України, зазначимо таке. Одним із недоліків формулювання положення диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України, на думку Р. Міловідова та Н. Розенфельд, є розташування у ній переліку альтернативних активних діянь, що самі по собі містять ознаки певних процедур, що здійснюються з грошима, тоді як сам факт обов'язкового передування «легалізації» іншого злочину у статті 209 КК України не визначено.

Недопустимим для кримінального закону, продовжують вони, є також формулювання у ч. 1 ст. 209 КК України «суспільно небезпечного діяння», у контексті посилання на таке, як на злочин. Не всі суспільно небезпечні діяння криміналізовані, відповідно, не всі вони є злочинами. Тому неприпустимо на рівні окремої статті Особливої частини КК України фактично ототожнювати поняття «злочин» і «суспільно небезпечне діяння», перше з яких спричиняє настання кримінальної відповідальності, а друге, без набуття статусу першого шляхом криміналізації, – ні [107, с. 207].

Необхідно зазначити, що законодавець у назві ст. 209 КК України визначає предмет злочину як майно. Зауважимо, що поняття «майно» у кримінально-правовій літературі інтерпретується неоднозначно. В одному випадку під майном розуміється сукупність майнових прав, у другому – сукупність реальних цінностей, у третьому – як матеріального блага та предметів, що мають об'єктивну господарську значущість [198, с. 56].

Отже, еволюція нормативного регулювання кримінально-правової заборони легалізації (відмивання) майна пройшла шлях від уточнення визначення легалізації майна шляхом деталізації переліку дій (операцій) щодо легалізації майна й уточнення визначення предикатного злочину до розширення форм вини (віднесення до неї необережної форми вини).

Водночас для повноти дослідження генези кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна необхідно дослідити питання виникнення стандартів протидії легалізації (відмивання) майна в міжнародній сфері.

Одразу зазначимо, що, враховуючи національні стандарти в галузі вітчизняного законодавства, ми не вдаватимемося до дискусії з приводу розбіжності термінів «легалізація» та «відмивання» щодо грошових коштів (доходів, фондів, капіталів, майна тощо), а тому розуміємо їх як рівнозначні категорії та вживаємо у тексті нашої наукової роботи як альтернативні. Як відправний, погоджуючись із думкою В.Р.Краліч, використовуємо законодавчий термін «легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом». Будь-яке використання відмінної термінології для позначення цього явища вважається синонімічним за відсутності спеціальних застережень [82, с. 192]. До того ж ми погоджуємося з тим, що ці терміни у певних ситуаціях можуть відображати різні цілі та технологічні етапи використання тіньових капіталів.

До початку 1970-х рр. боротьби з відмиванням грошей не існувало. Такий стан речей можна пояснити відсутністю в кримінальному законодавстві усіх країн світу юридичної відповідальності за такі діяння. Але поряд із цим «відмивання» грошей протягом історії суспільства було супутником багатьох злочинів, внаслідок яких отримувалося будь-яке майно, що мало на даний момент певну вартість.

Вперше світ почув про «відмивання грошей» (англ. – «money laundering») після Уотергейтського скандалу 1973 року в Сполучених Штатах Америки [46, с. 89]. Саме з цього часу і починається історія боротьби з відмиванням доходів та створення організаційно-правового механізму протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Із сучасного погляду існує кілька версій виникнення терміну «відмивання грошей». Перші тексти щодо відмивання грошей припускали, що термін «відмивання» прийшов з практики чиказьких гангстерів 1920-х рр. XX століття, які здійснювали придбання та експлуатацію місцевих пралень за рахунок прибутку, одержаного від азартних ігор, рекету та продажу алкогольних напоїв [165, с. 3]. Не випадково, що термін «відмивання» (англ. – *laundering*) у довіднику «Слова та фрази» 1961 року (West Publishing Co.) означає прати (наприклад, одяг), прати та прасувати праскою або прасувальним пресом (наприклад, прати сорочки), проте цей же довідник у 1989 р. наголошує на іншому значенні терміна «відмивання»: процес, за допомогою якого гроші, одержані від злочинної діяльності, можуть бути безперешкодно обмінені без відслідковування їх походження [105, с. 9].

Оксфордський словник визначає цей термін, виходячи з двох позицій: 1) прати та прасувати (одяг тощо); 2) переказ (переведення) грошей, одержаних від вчинення злочину до іноземних банків, легального бізнесу тощо, під час якого маскується джерело їх походження (наприклад, банда відмила викрадені гроші через свою мережу ресторанів) [228, с. 705]. Також існує думка, що термін «відмивання» виник від англійського слова «*lavender*» – лаванда (рослина з блідими пурпурними квітами, що мають солодкуватий аромат), яка використовувалася під час прання [166, с. 39].

У літературі запропоновано безліч дефініцій поняття «відмивання грошей». Загалом воно позначає процес легалізації протиправно одержаних грошових коштів і майна, який здійснюється шляхом різних маніпуляцій з «брудним» капіталом, внаслідок чого останній набуває статусу законного (легального) [92].

Щодо юридичної практики, то в ній термін «відмивання коштів» уперше було використано у 1982 році у кримінальному провадженні у США, у межах якого було встановлено, що американська компанія «*Sonal*», що належала кільком колумбійцям, проводила через свій рахунок у банку «*Capital Bank*» (Майямі, США) гроші, одержані від торгівлі наркотиками. У межах цієї

операції наркоторговці вивозили зі США до Колумбії «брудні» долари та міняли їх у спеціальній обмінній компанії на колумбійські песо (у Колумбії походження грошей не перевіряли). Після цього гроші переказували на рахунок фірми нібито за виконану роботу. У подальшому особа одержував чеки на різні суми, підписані керівником цієї фірми для оплати витрат. Через рахунки фірми пройшло понад 200 млн. дол. США, однак правоохоронні органи США змогли відслідкувати лише 4 млн. дол. У подальшому в різних державах створювали систему виявлення та розслідування саме легалізації (відмивання) доходів, одержаних від торгівлі наркотиками [196, с. 17].

Президентська комісія США з протидії організований злочинності в 1984 р. послуговувалася таким формулюванням відмивання грошей: процес, за допомогою якого ховається існування, незаконне походження або незаконне використання доходів і потім ці доходи маскуються таким чином, аби здаватися такими, що мають законне походження [72, с. 228].

Тлумачення «відмивання грошей», запропоноване швейцарським фахівцем Кристофом Грабером, має такий вигляд: під відмиванням грошей необхідно розуміти всі операції, що здійснюються з метою на першій стадії приховати наявність, виникнення або цільове призначення майнових цінностей, які виникли зі злочину, з тим щоб на другій стадії приступити до одержання з них постійних доходів [66, с. 36-37].

Термін «відмивання грошей» швидко поширився у світі, використовують його міжнародні організації і в національному законодавстві низки країн. Однак, як багато інших правових термінів, його значення трактується неоднозначно. Відмивання грошей описувалося або визначалося в різних способи: 1) відмивання грошей – процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне джерело або незаконне використання доходу, а потім цей дохід маскується як такий, що отриманий на законних підставах [125, с. 167; 106, с. 148]; 2) відмивання грошей – процес одержання доходів від незаконної діяльності та його представлення як такий, що отриманий на законних

підставах; 3) відмивання грошей – конвертація коштів, одержаних від незаконної діяльності, у форму, яка може вільно використовуватися [4, с. 31].

Вважається, що найбільш точне визначення відмивання грошей було надане Митною службою США як процес, під час якого доходи, які небезпідставно вважаються як такі, що одержані від злочинної діяльності, перевозяться, переказуються, трансформуються, конвертуються або змішуються із законними коштами з метою приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, розміщення, руху або власності щодо таких доходів [188, с. 95].

Тобто мета відмивання грошей полягає у зменшенні ризиків арешту або конфіскації доходів, здобутих злочинним шляхом, та можливості витрачання незаконного прибутку. Зазвичай приховування «брудних» грошей не є те ж саме, що «відмивання» грошей: навіть якщо злочинець приховує свої «брудні» гроші, він не може їх використати, доки вони не будуть «відмиті». «Брудні» гроші є частиною тіньової економіки, можуть створюватися і під час фіктивних безготівкових розрахунків.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належить до категорії «білокомірцевої злочинності». Американський кримінолог Е. Сазерленд був першим, хто довів до свідомості суспільства феномен «білокомірцевої злочинності», яку він визначав як комплекс правопорушень, що вчиняються шанованими особами з високим соціальним статусом у межах їхніх професійних обов'язків та з порушенням наданої довіри [207, с. 44].

Існують країни, що слабо контролюють свої фінансові системи. Крім цього, багато країн традиційно підтримують високі вимоги до банківської таємниці. Вони не вживають цілеспрямованих заходів для запобігання відмиванню грошей. Це насамперед держави, що розвиваються; країни, що виступають як «податкові гавані», зручні не лише для зменшення податків законним шляхом, але й для відмивання грошей. Крім того, вони мають

недоліки в юридичній, адміністративній, фінансовій, правоохоронній і судовій системах, що сприяють відмиванню доходів.

Історія виникнення «антилегалізаційного права» має дві особливості. Перша особливість полягає в тому, що «піонером» законотворчості в цій галузі було не міжнародне право. Спочатку криміналізація окремих видів відмивання злочинно одержаних доходів була імплементована в нормах національного права США. У цій країні вже в 1970 році були прийняті перші законодавчі акти щодо кримінального переслідування осіб, які намагаються приховати свою участь у злочинах, зокрема у наркобізнесі, і приховати злочинне походження своїх доходів. З початку 1970-х рр. США прагнули здійснювати всілякий політичний тиск на велику кількість західних країн з метою створення міжнародної системи протистояння економічним злочинам [102, с. 118-119; 2, с. 235-237].

Під цим впливом 27.06.1980 Комітет Міністрів Європейської Ради прийняв Рекомендації № R /80/10 «Заходи проти переказу і зберігання коштів злочинного походження». У них міститься висновок про те, що «банківська система може відігравати дуже ефективну роль у запобіганні такій злочинній діяльності, причому співробітництво банків також може бути корисним під час розкриття таких злочинів судовою владою і поліцією» [220, с. 16–18]. Ці Рекомендації можна вважати першим правовим документом про боротьбу з легалізацією злочинних капіталів на рівні Європейського Співтовариства, хоча необхідно зазначити, що названі Рекомендації Комітету Міністрів ЄЕС не є обов'язковим до виконання актом. Отже, з певною умовністю можна стверджувати, що процес створення норм міжнародного права в досліджуваній галузі був спочатку дещо детермінований розвитком національного законодавства США. Це відбулося завдяки величезній політичній ролі і впливу цієї країни на Заході [102, с. 119; 2, с. 235-237].

Слід констатувати особливість розвитку норм «антилегалізаційного права» – від імперативного законодавства окремої країни на національному рівні (США) через спочатку Рекомендації від 27 червня 1980 року до правових

актів глобального рівня, що стосуються всіх країн світового співтовариства. Для прикладу, Віденська Конвенція ООН від 20 грудня 1988 р. [216, с. 69-107]. Саме з цього моменту почалися зміни в розвитку права в цій галузі від правових засад ООН до їх сприйняття й унормування на рівні співтовариств суверенних держав та національних законодавств окремих країн [2, с. 235-237].

На нашу думку, закріплення певних «антилегалізаційних» правових механізмів у національному законодавстві окремої держави (у нашому випадку – США) перед їх впровадженням у міжнародне законодавство є позитивною практикою, оскільки це дозволило здійснити апробацію цього законодавства в умовах, коли в рамках одієї держави можна було оперативно реагувати на певні недоліки та прогалини законодавчих змін та вчасно їх усувати. Фактично, в міжнародне законодавство пропонувалися норми, які вже довели свою ефективність.

Друга особливість світового законодавства в досліджуваній галузі, як вважає І. Є. Мезенцева, стосується не стільки історії його виникнення, скільки суб'єктів подальшого формування законодавчих підходів. Оскільки відмивання тіньових капіталів найчастіше відбувається у фінансовому, банківському секторі ринку, банки і фінансові інститути багатьох країн прагнуть до створення дієвої системи внутрішнього контролю. Це прагнення породжує феномен «паралельної» нормотворчості. У рамках закону банки вправі створювати власні правила ведення операцій, але ці правила мають юридичну чинність лише для конкретної кредитно-фінансової установи. Однак на Заході вже багато десятиліть існують великі міжбанківські організації, що поєднують банкірів багатьох промислово розвинутих країн (наприклад, Паризький клуб, Лондонський клуб). Організації міжнародного рівня також виробляють свої концепції протистояння економічній злочинності в банківській сфері. Спільні рішення приймаються також центральними банками низки західних країн (наприклад, Угоди і Декларації Базельського Комітету) [2, с. 235-237].

Практично одночасно з пропозицією до підписання Віденської конвенції ООН було створено ще один міжнародний документ глобального рівня, що

стосується розглянутої тематики, а саме 12.12.1988 члени Базельського Комітету з регулювання банківської діяльності й організації контролю за нею прийняли Угоду про принципи банківського контролю (Базельська заява про принципи) [217, с. 48-54; 2, с. 235-237].

У Преамбулі Базельської заяви надається збірний перелік дій, що характеризуються загальним поняттям «відмивання грошей». Такі дії мають місце, коли злочинці та їхні співники використовують фінансову систему для того, щоб здійснити платежі і грошові перекази злочинно нажитих коштів з одного рахунку на інший з метою замаскувати справжнє походження грошей, а також інших «відносин власності», пов'язаних із цими грошима. Крім того, на думку Базельського Комітету, легалізація кримінальних капіталів може відбуватися шляхом оренди банківських сейфів і розміщення в них злочинно одержаних грошей з метою «створення можливості тривалого безпечного зберігання» таких майнових цінностей. В Основній частині Заяви викладаються основні принципи боротьби з відмиванням грошей через банківську систему: спільне вироблення єдиних механізмів внутрібанківського контролю; банки повинні докладати всіх можливих зусиль для встановлення осіб своїх клієнтів, особлива увага повинна бути звернена на осіб, що орендують банківські сейфи; банківські й фінансові установи зобов'язані дотримуватися законів і положень як національного, так і міжнародного рівня щодо фінансових угод; операції, стосовно яких є підстави для підозр у відмиванні грошей, у жодному випадку не підлягають виконанню [190].

Не було б перебільшенням стверджувати, що на сьогодні основною рушійною силою розвитку світового законодавства про кримінальне переслідування за відмивання доходів, одержаних злочинним, є ініціативи провідних країн Європи й Америки. Ці ініціативи регулярно виникають з боку глав держав і урядів «великої сімки».

За пропозицією США в липні 1989 року у Парижі на щорічній нараді керівників семи провідних країн і президентом Комісії Європейського Співтовариства було створено постійно діючу робочу групу за назвою

«Спеціальна група з фінансових дій проти відмивання грошей» (FATF). Ця робоча група складається з представників держав «великої сімки» (США, Японія, Франція, Німеччина, Великобританія, Італія і Канада) і Комісії Європейського Співтовариства. До участі в роботі групи були запрошені ще 8 держав – Швеція, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Швейцарія, Австрія, Іспанія й Австралія. З 1991 р. у роботі Спеціальної групи беруть участь представники всіх держав-членів Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD), а також Сінгапур і Гонконг (подальша участь останнього у зв'язку з переходом улітку 1997 року під державну юрисдикцію Китаю є проблематичною).

Основна мета діяльності Спеціальної групи полягає в підготовці оглядів про сучасний рівень міжнародного співробітництва у сфері боротьби з легалізацією злочинно одержаних доходів, у виробленні рекомендацій з подальшого розвитку законодавства і, особливо, у сприянні якнайшвидшому укладанню багатосторонніх угод про превентивні заходи і правову взаємодопомогу в цій галузі [162, с. 107-108].

На одній із перших нарад було прийнято рішення про те, що кожна з країн групи відповідатиме за організацію наступних нарад з іншими країнами, де повинна представити рекомендації, надаючи необхідні пояснення, і сприяти їх виконанню. Перший звіт робочої групи був зроблений у 1990 році. За весь період роботи за даними 1996 року фахівцями цієї групи було підготовлено понад 40 рекомендацій: щодо державних юридичних систем; посилення ролі фінансових установ у боротьбі з відмиванням грошей та розширення міжнародного співробітництва в цій сфері [122, с.143].

Здійснюючи аналіз правових актів і рекомендаційних документів світового рівня, можна зробити висновки про те, що нормотворча і дослідницька практика найбільших міжнародних організацій всесвітнього співтовариства є підґрунтям формування і розвитку законодавств багатьох країн. Найважливіші принципи, викладені у Віденській Конвенції ООН від 19.12.1988 і в міжнародних угодах за участю розвинутих країн, відтворюються і

розробляються надалі в конвенціях і директивах Європейського Співтовариства і його структурних органів.

На європейському рівні проблему боротьби з легалізацією засобів злочинного походження було вперше порушено 27 червня 1980 року, коли Рада Міністрів держав-членів Ради Європи прийняла Рекомендацію NR-/80/10 [231, с. 138–145]. У Рекомендації було запропоновано включити в банківські системи країн комплекс заходів для запобігання відмиванню кримінальних грошей. Для прикладу, обов'язок банків «ідентифікувати» своїх клієнтів і підсилити вимоги до внутрібанківської безпеки проведення операцій. Побажання Ради Міністрів Європейського Співтовариства спочатку не знайшли належного відгуку у законодавців і банкірів багатьох європейських країн, оскільки діюча система банківської таємниці обумовила після Другої світової війни інтенсивний приплив інвестицій і капіталовкладень у велику кількість країн Європи, особливо в банківський і фондовий сектори європейського ринку.

Прийняття в 1988 році Віденської Конвенції ООН привернуло увагу Західної Європи. Під впливом міжнародних норм більш високого рівня Радою Європи була підготовлена і 08.11.1990 Конвенція «Про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» [151]. Багато європейських держав підписали цю Конвенцію в день її прийняття. З 1999 р. Україна також є членом Ради Європи, а учасником цієї Конвенції з 1995 року. У цьому документі уніфіковано низку найважливіших правових принципів боротьби з відмиванням кримінальних доходів.

Зокрема, ст. 6 Конвенції встановлює для держав-учасників обов'язок кваліфікувати легалізацію злочинно одержаних майнових цінностей як «кримінальне правопорушення». Одна із основних відмінностей європейської Конвенції від Віденської конвенції ООН полягає в тому, що якщо Віденська Конвенція 19.12.1988 криміналізує лише відмивання доходів, одержаних від торгівлі наркотиками, то Європейська Конвенція від 08.11.1990 значно розширює межі поняття «предикатного» злочину, що породив майнової цінності, які відмиваються згодом. Відповідно до пункту «е» статті I Конвенції

Ради Європи «основне правопорушення означає будь-яке кримінальне правопорушення, у результаті якого були одержані доходи, що можуть стати об'єктом правопорушення відповідно до статті 6 цієї Конвенції», тобто предметом злочинної легалізації можуть бути доходи від будь-якого злочину, передбаченого національним кримінальним законодавством [151].

Такий підхід має бути визнаний більш правильним як з позицій загальнокараної превенції, так і з погляду справедливості кримінального закону. Тож з метою ефективної боротьби зі злочинністю взагалі, а не лише незаконним обігом наркотиків, більш доцільним було б встановлення кримінально-правових санкцій за легалізацію доходів від усякого злочинного діяння.

У підпунктах «а», «в», «с» і «о» пункту I статті 6 Європейської Конвенції визначено склад розглянутого злочину. Зміст цього визначення по своїй суті цілком відповідає тому формулюванню злочинного відмивання грошей, що надано в статті 3 Віденської Конвенції ООН. Єдина принципова розбіжність полягає у розширенні переліку злочинних джерел легалізованих засобів.

У цьому випадку слід звернути увагу, що ст. 209 КК України у період з 2010 по 2019 р. предикатними злочинами визнавала не всі, а лише ті, які передбачали покарання відповідної тяжкості. З одного боку, питання переліку предикатних злочинів є внутрішнім питанням для кожної держави. З іншого боку, міжнародні стандарти не містили обмежень щодо переліку злочинів, які б виступали предикатними.

Наступна важлива відмінність положень європейської Конвенції від 08.11.1990 від норм Конвенції ООН від 19.12.1988 міститься в пунктах 2 і 3 статті 6 першого з названих документів. Для прикладу, якщо принципом Конвенції ООН є визнання відмивання грошей злочинним лише у разі умисного вчинення цього діяння (при умисній формі вини), то європейська Конвенція в підпункті «с» пункту 2 статті 6 установлює, що «для цілей чи виконання застосування пункту 1 даної статті (опис суб'єктивної сторони складу кримінально караної легалізації – прим. автора)...знання, намір і мотив як

елементи правопорушення, передбаченого в цьому пункті, можуть бути виведені з об'єктивних обставин» [217, с. 35]. Це означає, що з метою конкретного правозастосування для визнання легалізації злочином, може бути достатнім наявність необережної форми вини; такі обставини, як «знання» і «умисел», що характеризують умисність діяння, можуть і не бути наявними, на відміну від правил Віденської Конвенції ООН, де вони є необхідними елементами складу розглянутого злочину.

Далі ця теза конкретизується в пункті 3 статті 6 європейської Конвенції, де зазначено, що кожна Сторона може застосувати такі заходи, що вона вважає необхідними, щоб кваліфікувати як правопорушення, відповідно до її внутрішнього законодавства, усі чи деякі дії, зазначені в пункті 1 цієї статті, у кожному з наступних випадків (чи у всіх цих випадках), коли правопорушник: а) повинен був припускати, що майно є доходом, одержаним злочинним шляхом; б) діяв з метою одержання вигоди; в) діяв з метою сприяти продовженню злочинної діяльності [151].

Таким чином, питання про визнання необережного відмивання нелегально одержаних доходів злочином зважується кожною державою-учасницею європейської Конвенції на свій розсуд. В Україні встановлення необережної форми вини при легалізації майна здійснено останніми змінами до ст. 209 КПК України.

Загалом, оцінюючи міжнародно-правове значення Конвенції Ради Європи від 8.11.1990, необхідно особливо зазначити обставину, що ця Конвенція, яка розвила і закріпила на рівні Європейського Співтовариства правові ідеї Віденської Конвенції ООН, є орієнтиром, фундаментальною базою для створення законотворчих концепцій більшості європейських держав.

Наступним кроком у галузі «антилегалізаційної» нормотворчості на європейському рівні стало прийняття Радою Європи 10.06.1991 Директиви «Про недопущення використання фінансової системи з метою легалізації доходів від злочинної діяльності» [223, с. 65–68]. Цю Директиву розроблено відповідно до ст. 57 ч. II, п.п. 1, 3, 100 Договору про Європейське Економічне

Співтовариство, що означає обов'язковість виконання її розпоряджень державами-членами Європейського Союзу. Відповідно до ч. I ст.16 Директиви від 10.06.1991 країни Співдружності були зобов'язані до 01.01.1993 видати на національному рівні всі необхідні законодавчі розпорядження про боротьбу з легалізацією злочинних доходів в обсязі, визначеному цією Директивою. З урахуванням важливості порушеного питання Комісія Європейського Співтовариства була уповноважена через один рік після зазначеної дати підготувати й опублікувати доповідь про виконання Директиви (ст. 17) [43].

Розпорядження розглянутої Директиви стали, таким чином, дієвим засобом реалізації правових принципів світового співтовариства в нормотворчості об'єднаної Європи. Дотримуючись цього правового акта, майже всі країни Європейського Союзу привели свої законодавчі системи певним чином у відповідність до зазначених в ньому критеріїв.

Серед основних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність державних органів та недержавних організацій щодо протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, можна назвати Закони України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Кримінальний кодекс України. Однак вони не дозволяють наразі повністю вирішити проблеми, пов'язані з урегулюванням протидії цьому явищу.

Певним кроком для покращення ефективності розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є проект Закону України «Про податковий суверенітет України та офшорні компанії», відповідно до якого розширено інформацію про офшори. Для прикладу п. 19.2 у Реєстрі офшорів запропоновано вказувати відомості, достатні для визначення податковим резидентом України або контролюючим органом офшорного (неофшорного) статусу компанії-контрагента [153; 196].

Цей закон має дві глобальні цілі. По-перше, «визначити зміст податкового суверенітету України (як частини її політичного суверенітету), а також податкового суверенітету інших країн з метою дотримання принципів міжнародного права щодо рівноваги суверенних прав сторін, зокрема при вирішенні спорів з податкових питань»; по-друге, «знизити привабливість використання офшорних компаній з метою ухилення від оподаткування чи для незаконної репатріації капіталів за кордон України або для відмивання коштів резидентами України [196].

Звертаємо увагу на те, що, відповідно до ст. 1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України [140; 196].

Для України як і для кожної держави однією з найважливіших проблем у боротьбі з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є запровадження ефективних методів запобігання та протидії корупції. На це вказувалося у Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року [174].

Її реалізація сприятиме розвитку України як демократичної, правової держави, а також забезпеченню захисту її національних інтересів, удосконаленню соціально-економічних відносин та формуванню засад громадянського суспільства.

Крім того, у висновках антикорупційного органу РЄ GRECO щодо прогресу України у прийнятті рекомендацій, із 31 рекомендації Україна на задовільному рівні втілила 5, частково – 15, а 11 не виконала взагалі [185].

Зазначене насамперед потребує суттєвого аналізу ситуації, дослідження тих факторів, що спричиняють неспроможність ефективного переслідування

діяльності, пов'язаної з відмиванням коштів, тощо. Водночас об'єктивність та обґрунтованість результатів дослідження потребує відповідної методологічної бази, прийнятності даних, що використовуються в аналізі, та джерел, з яких вони надходять.

Зазначимо, що в новочасі існує проблема пошуку та повернення активів, яка не має належного нормативного урегулювання згідно з нашим законодавством. Єдиним нормативно-правовим актом, що визначає поняття пошуку активів, є Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших активів».

Водночас, як слушно зазначає В. Власюк, Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших активів» містить застереження стосовно наявності кримінального провадження з метою проведення такої діяльності [147]. Вочевидь це не відповідає загальноприйнятому розумінню пошуку та повернення злочинних активів, оскільки фактично виключає Non-Conviction Based, або *in rem* конфіскацію. Таке розуміння впливає у тому числі з положень ст. 54 UNCAC [21]. Зазначені дії передбачають звернення стягнення проти речі, а не особи, та є незалежними від кримінального провадження. Важливою перевагою стягнення *in rem* залишається незалежність від особи підозрюваного, його переховування, факту смерті тощо [25, с. 22-23].

Водночас інший важливий Закон України «Про внесення змін до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання рекомендацій, котрі містяться в шостій доповіді Європейської комісії про виконання Україною плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо вдосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» закріпив арешт та конфіскацію активів поза межами вироку: «Гроші, цінності, у тому числі кошти, що розміщені на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, інше майно, передані особою, яка вчинила злочин,

передбачений цим Кодексом, третій особі, яка отримала чи придбала у підозрюваної, обвинуваченої чи засудженої особи майно, одержане злочинним шляхом, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 96¹ КК, безоплатно або в обмін, на суму, значно нижчу ринкової вартості, або знала чи повинна була знати, що мета такої передачі – уникнення конфіскації або спеціальної конфіскації, підлягають спеціальній конфіскації» [136; 25, с. 22-23].

Отже, в національному законодавстві України було впроваджено поняття пошуку та повернення активів (але не окремо – повернення), а також суміжні поняття у вигляді арешту та спеціальної конфіскації майна, в тому числі у третіх осіб [25, с. 22-23]. Водночас цей процес безпосередньо залежить від результативності кримінальних проваджень, і ніяк не пов'язаний з результатами «фінансових розслідувань», які проводяться ДСФМУ, що вчергове свідчить про важливість адекватної зміни акцентів у питанні реформування ПВК.

Отже, у світовій законотворчій практиці наявні різні рівні законодавства, спрямованого на боротьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, залежно від сфери дії відповідних норм:

1) глобальний рівень – Конвенції й угоди ООН, акти інших організацій та об'єднань світового співтовариства;

2) рівень великих регіонів світу. Для України це насамперед міжнародні угоди в межах Європейського Союзу, директиви Ради Європи, рішення комісій Європейського Співтовариства;

3) рівень кожної держави, яка приймає відповідні законодавчі норми. Для України характерний розвиток законодавства, спрямованого на боротьбу з відмиванням доходів злочинного походження, з урахуванням принципів і положень норм міжнародного права [122, с.146].

Отже, міжнародні правові акти світового співтовариства створюють основне підґрунтя для формування і розвитку законодавств в галузі боротьби з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом багатьох країн, у тому числі і законодавство України. Водночас воно потребує вдосконалення з метою

реалізації його ключового призначення – здійснення ефективної протидії відмиванню коштів кримінального походження.

1.3 Компаративний аналіз протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Як зазначають О.В. Чернецька та В.С. Шилінгов, юридична компаративістика – це система знань, накопичених у процесі порівняльних досліджень у правовій сфері. Компаративістика – слово латинського походження (лат. *Comparativus*) і в перекладі означає порівняння [201, с. 23]. Як слушно наголошує А.К. Саїдов, значення юридичної компаративістики полягає в наступному. По-перше, вона дозволяє повніше осмислити певні тенденції та явища у правових системах світу. По-друге, дає можливість виявити закономірності розвитку нормативних актів. По-третє, забезпечує оперування найновішими закордонними юридичними практиками [167, с. 14].

Враховуючи, що розвиток «антилегалізаційного» законодавства в Україні багато в чому залежав (та продовжує залежати) від міжнародних стандартів у цій сфері, які, в свою чергу, залежать від досвіду Сполучених Штатів Америки та держав західної Європи, проведення компаративістичного аналізу є обов'язковою умовою нашого дослідження.

З метою найбільш ефективного аналізу законодавчих підходів здійснимо вибірковий огляд норм права іноземних держав з найбільше яскраво вираженою тенденцією посилення державного контролю в досліджуваній галузі через призму а) особливостей законодавства щодо протидії відмиванню коштів та б) компетенцій слідчих, детективних або інших організацій уповноважених на протидії економічним злочинам та боротьбі з корупцією.

Щодо особливостей законодавства з протидії відмиванню коштів

На сьогоднішній день у США на основі багаторічного досвіду боротьби з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, склалася найбільш

змістовна і розгалужена система законодавства боротьби з проблемами, що розглядається. Ця система постійно поповнюється новими нормативними актами як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. За оцінками експертів, розмір щорічних «відмивань» у США (державі, яка однією з перших зіткнулась з проблемою легалізації злочинно здобутих капіталів і стала новатором у розробці на національному рівні кримінального та загальноекономічного законодавства з протидії «відмиванню») сягає понад 100 млрд. доларів у всьому світі [166, с.39; 162, с. 107-108].

Погоджуючись із зазначеною думкою, вважаємо за потрібне зауважити, що навряд чи буде правильним вважати, що США першими зіткнулися з проблемою легалізації злочинно здобутих коштів. Дійсно, враховуючи розвинену економіку, можна говорити про більші масштаби проблеми. Однак в інших державах зазначені проблеми також мали місце.

Значним «антилегалізаційним» кроком у США стало прийняття в 1970 році Закону «Про банківську таємницю» (Bank Secrecy Act) [223, с. 65–68]. Відповідно до цього Закону фінансові установи, до яких належать банки, маклери і торговці цінними паперами, чекові касири, телеграфні компанії, що мають ліцензію, казино із загальним річним доходом більш 1 млн. доларів, поштова служба і деякі інші організації зобов'язані зберігати, щонайменше 5 років, обліково-звітну документацію таких видів, що найчастіше використовуються в кримінальних, податкових розслідуваннях, судових процесах (досьє на клієнтів, зразки підписів, рахунки, картки бухгалтерського обліку й ін.) [38, с.72–73; 162, с. 107-108].

У Загальному Законі «Про превенції і контроль за зловживанням наркотиками» 1970 року (CDAPA) [236, с. 688–729] і в Законі «Про вимагательські й корумповані організації» 1970 року (RICO) [236, с. 914–952], міститься ряд норм про боротьбу з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Останній з названих законів заклав принципові основи боротьби з організованою злочинністю в США. Відповідно до цього акту заборонена проникнення в легальний обіг доходів від багатьох видів злочинів,

передбачених федеральним законодавством, і від ряду діянь, визнаних злочинними за законодавством окремих штатів [162, с. 107-108].

Таким чином, роль США у протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, полягає перш за все в тому, що ця держава першою почала впроваджувати «антилегалізаційне» законодавство.

Одне з перших досліджень, що пов'язане з проблемними питаннями протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, була праця американського вченого П. Гутмана «Підпільна економіка», у якому автор розглядає це явище як невід'ємну частину тіньової економіки [39].

Активні заходи для протидії легалізації «брудних грошей» у США на федеральному рівні приймалися ще з 1970 року, але сам процес, діяння «відмивання доходів злочинного походження» був визначений як конкретний злочин лише в 1986 році у зв'язку із прийняттям Закону «Про боротьбу з «відмиванням» грошей» [226, с. 40]. У 1988 році цей закон, а також формулювання складу злочину – легалізації кримінальних грошей – були доповнені іншим Законом «Про зловживання в галузі наркотиків» [230; 162, с. 107-108].

Згідно з американським законодавством, під злочинною діяльністю розуміються злочини, пов'язані з нелегальним обігом наркотиків, контрабандою, банківськими чи біржовими шахрайськими операціями, корупцією, вимаганням тощо [38, с. 60-78]. Відповідно до вказівок Міністерства Фінансів США фінансовим та банківським установам заборонено здійснювати будь-які угоди на суму понад трьох тис. доларів з клієнтами, що не можуть надати документи, достатні для посвідчення їхньої особистості. Крім цього фінансові інститути повинні негайно інформувати компетентні органи про підозрілі угоди, укладені їхніми клієнтами, незалежно від суми операції [162, с. 107-108].

В Італійській Республіці норма, що закріплює боротьбу з «відмиванням» грошей, була введена в КК Італії в 1978 році. Однак у той період законодавці не поспішали з уведенням комплексних заходів у боротьбі з «відмиванням»

грошей. У всякому разі, стаття 648-біс обмежилася лише покаранням за «відмивання» грошей, одержаних у результаті грабежу і вимагання, вчинених з обтяжуючими провину обставинами і викраденням людей з метою вимагання. Нормами права не була регламентована боротьба з легалізацією (відмиванням грошей), одержаних у результаті наркобізнесу, корупції та вчинення інших злочинів.

Однією із причин цього було, очевидно, бажання владних структур Італії зберегти в недоторканості економічні відносини між громадянами для того, щоб вони не побоювалися вкладати свої капітали в комерційні й інші структури. Проте через зростання злочинності законодавці змінили своє ставлення до питання покарання за вчинення злочинів, пов'язаних з «відмиванням» грошей. Зараз прокурор чи комісар поліції проводять за допомогою фінансових чи поліцейських служб розслідування фінансових і майнових вкладень осіб, економічна діяльність яких може вказати на приналежність до мафіозних організацій чи організацій аналогічного типу. Крім цього, прокурор і комісар поліції можуть вимагати від кожної фінансової установи інформацію і копії документів, що можуть бути корисними при розслідуванні кримінальної справи і на який може бути накладений арешт із дозволу прокурора [38, с. 91-96].

В Італії принцип збереження банківської таємниці діє лише доти, поки не вступає в протиріччя з інтересами правоохоронної системи. Якщо під час розслідування чи перевірки банківського капіталу в поліції виникають проблеми, вони можуть бути вирішені за розпорядженням суду. Італійське законодавство з метою поліпшення якості і підвищення ефективності контролю за фінансовою діяльністю максимально знімає обмеження для правоохоронних органів, що виникають у зв'язку з таємницею банківських вкладів. Співробітники контролю служб у сфері порушення банківської таємниці при наявності певних підозр мають можливість одержати відповідні дані, необхідні для фінансового розслідування, безпосередньо від кредитних установ чи поштових відомств. Для розслідування і встановлення випадків злочинного

збагачення податкова поліція уповноважена звертатися за інформацією (без попередньої постанови суду) у кредитні установи, вивчати банківські документи, здійснювати перевірки цільових грошових і матеріальних фондів. За допомогою подібних розслідувань неодноразово виявлялися і викривалися протизаконні факти переміщення за кордоном значних капіталів. Внесено корективи й у кримінально-процесуальне законодавство. Відповідно до нього поліція зобов'язана повідомляти в письмовому вигляді про всі факти, щодо розслідування злочинів, пов'язаних з «відмиванням» грошей, прокурору протягом 48 годин після їхнього виявлення [101, с. 39].

Показовим є досвід кримінально-правового регулювання даної сфери в Швейцарській Конфедерації, яка характеризується в світі як країна достатньої політичної стабільності і надає всьому світу різноманітні банківські послуги. Законодавство Швейцарії гарантувало конфіденційність відносин з клієнтом, що лягло в основу добробуту країни, і, одночасно зумовило масовий приплив капіталу, в тому числі і кримінального.

У Швейцарії досить поширеною є білокомірцева злочинність, яку характеризують як злочини, що пов'язані зі службовими справами, та вчиняються особами з відносно високим соціальним та професійним статусом, представниками середнього й вищого соціоекономічного прошарку. Такий високий рівень пояснюється тим, що країна є центром фінансового та ділового світу й тим, що швейцарські банки мають широкі міжнародні зв'язки. Ухилення від сплати податків тут високе, оскільки швейцарська спільнота ставиться до цього поблажливо. Таємниця вкладів у швейцарських банках допомагає «відмивати» «брудні» гроші, що надходять із-за кордону. Набуті незаконним шляхом активи пускають в офіційний обіг [207, с. 44].

Особлива увага до фінансового законодавства цієї країни обумовлена, у першу чергу, історично сформованою роллю швейцарських кредитно-фінансових інститутів як світових банкірів. Протягом багатьох десятиліть надійність швейцарських банків і правила збереження найсуворішої банківської таємниці були бездоганні. Протягом останнього десятиліття ця ситуація під

впливом США і багатьох інших країн світового співтовариства стала поступово змінюватися. У 1990 році Швейцарія була змушена внести у своє кримінальне законодавство в частині фінансових порушень серйозні корективи. Зокрема, у главу 17 Швейцарського кримінального кодексу була внесена і 01.07.1990 набрала сили стаття 305-біс, що визнає злочинним діяння з відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом [232].

Необхідно звернути увагу на концепцію швейцарської теорії провини як елемента складу даного злочину. Для прикладу, згідно зі статтею 305-біс суб'єктивна сторона злочину характеризується навмисною формою вини, намір може бути як прямим, так і непрямым. Введення непрямого умислу під час легалізації (свідоме допущення вчинення даного злочину) у швейцарському кримінальному праві було спочатку обумовлене небажанням законодавця криміналізувати необережну форму вини – таким чином, була здійснена спроба досягти компромісу зі світовим співтовариством. Однак надалі Швейцарія була змушена під тиском США визнати злочином також і необережне потурання легалізації злочинних капіталів, однак обмеживши коло суб'єктів такого кримінального діяння і зробивши ряд істотних застережень [233].

Зазначене підтверджує висновок про зародження антилегалізаційного законодавства у США та розповсюдження його в інші держави внаслідок цілеспрямованого та системного впливу з боку США.

У 1992 році у Швейцарський Кримінальний кодекс була внесена стаття 305-тер, зміст якої можна перекласти в такий спосіб, як той, хто у виконання своєї професії чужі майнові цінності прийме, допоможе їх укласти чи переказати і упустисть з належною за даними обставинам старанністю установити осіб, які його до таких дій уповноважують, карається тюремним ув'язненням терміном до одного року, арештом чи штрафом. Суб'єктами вищеописаного необережного злочину є, поряд зі співробітниками банків і фінансових інститутів, також довірчі уповноважені, консультанти з капіталовкладень, фінансові керівники, особи, які професійно здійснюють обмін валюти, торговці дорогоцінними металами й адвокати. В статті 305-тер

не згадується про попереднє злочинне походження майнових цінностей, з якими відбуваються професійні угоди, мова йде про невиконання обов'язку ідентифікування клієнтів узагалі, незалежно від того, потурає така необережність конкретному злочину чи ні. У цьому формулюванні полягає юридичний трюк, адже за ст. 305-тер кримінально каране лише неідентифікування клієнта, водночас, якщо клієнт був у достатньому ступені ідентифікований, але подальші необережні недогляди уповноважених осіб фактично сприяли здійсненню легалізації кримінальних майнових цінностей, то ці особи не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за необережне відмивання злочинних доходів [103, с. 114; 186, с. 99].

Крім названих законодавчих розпоряджень, у Швейцарії діють численні міжбанківські угоди про уніфікацію дій у сфері внутрішнього фінансового контролю. Найважливіше з них – Угода про корпоративні правила сумлінності банків 1977 року. Актуальні положення про запобігання використанню швейцарських банків для відмивання брудних грошей були внесені в цю Угоду 01.06.1992 – банкіри були зобов'язані, зокрема, ідентифікувати своїх клієнтів у будь-якому випадку, якщо ними здійснювалися касові операції на суму понад 25.000 швейцарських франків [103, с. 114].

В Швейцарії розроблено також Федеральний закон «Про блокування і реституції активів та матеріальних цінностей, незаконним чином придбаних політично значущими особами». Якість нового законодавчого акту відповідає найвимогливішим світовим стандартам, зокрема, він вже отримав високу оцінку експертів Світового банку [116.]. У цьому Законі регламентується блокування і конфіскація активів нерезидентів Швейцарії. Стягнення можуть бути застосовані щодо активів, які перебувають у Швейцарії, що належить в тому числі і українським фізичним або юридичним особам; важливо, щоб ці активи мали непряме відношення до Швейцарії. Належність їх до Швейцарії визначається досить широко: досить, що вони розміщені на території цієї держави або навіть здійснюються транзитні платежі через швейцарські банки. На відміну від традиційної реституції (повернення в початкове положення)

швейцарський законодавець закріпив зовсім інший правовий механізм: не безпосереднє повернення державам, що постраждали від протиправної діяльності конкретної особи (наприклад, в разі виведення за кордон активів, одержаних злочинним шляхом), а конфіскації такого майна (або інших активів) на користь Швейцарії; а постраждалі країни вже в порядку суброгації можуть вимагати від уряду Швейцарії повернення незаконно виведених активів. Але якщо Швейцарія конфіскує майно в порядку позову *in rem*, то суброгаційні вимоги задовольняються лише в разі доведення позивачем своїх претензій [116].

Банківському законодавству Австрійської Республіки притаманний ряд важливих особливостей. По-перше, ця країна – єдина на сьогоднішній день у ЄС, у якій як і раніше діє принцип абсолютної банківської таємниці. Цей принцип з 1988 року закріплений у конституційній формі. Порухення банківської таємниці є злочином. Єдиною умовою повідомлення яких-небудь фактів про рахунки, клієнтів і операції правоохоронним органам є постанова суду під час розгляду справ про навмисні фінансові порушення кримінального характеру і злочини. У всіх інших випадках (розслідування податкових органів, органів банківського контролю, тощо) австрійські банки не зобов'язані представляти фіскальним установам інформацію, що стосується їхніх відносин із клієнтами. По-друге, з 1819 року в Австрії існує система анонімних і номерних банківських рахунків, що стала «частиною національного економічного укладу». Із відкритті такого рахунку і здійсненні операцій по ньому клієнт узагалі ніяк не ідентифікується банком. Анонімно може вестися також торгівля цінними паперами через спеціальний номерний рахунок у банківській установі, мати кодовий депозит для анонімного керування пакетами акцій. Незважаючи на багаторічні дискусії в австрійському парламенті й у суспільстві і спроби внести обмеження у вищевикладені принципи банківської діяльності, дотепер ніяких серйозних змін у цій сфері не відбулося [103, с. 114].

30.07.1993 в КК Австрії спеціальним законом були внесені параграфи 165 і 165-а, що встановлюють кримінальну відповідальність за легалізацію

майнових цінностей злочинного походження. Формулювання складу злочину, що міститься в параграфі 165, у цілому, аналогічна поняттю відмивання грошей, даному в частинах 1 і 2 статті 261 КК ФРН; всі основні положення відомих міжнародних конвенцій про боротьбу з розглянутим злочином враховані і відтворені в австрійській кримінально-правовій нормі [101, с. 46].

У частині 4 параграфа 165 КК Австрії докладніше, ніж у багатьох інших країнах, дане визначення походження майнових цінностей, одержаних злочинним шляхом, як предмет майна походить від злочинного діяння, якщо він одержаний злочинцем у результаті цього діяння чи придбаний у процесі його вчинення, а також у тому випадку, якщо в предметі майна здійснена вартість усіх майнових цінностей, що були спочатку одержані від злочинної діяльності [101, с. 47; 103].

В Австрії ведеться активна підготовка до прийняття нормативних актів, що стосуються протидії з відмиванням грошей. Владні структури цієї держави побоюються, що прогалини в законодавстві в цьому плані наносять і можуть нанести величезний матеріальний і моральний збиток їх суспільству. У цьому зв'язку варто помітити, що їхні тривоги є немарними. Так, в Австрії можна активно використовувати посередників, що допомагають, зокрема, наркомафії відмивати легальним шляхом великі грошові суми [162, с. 109].

Законодавством перерахованих держав передбачаються максимальна і мінімальна межі покарання за злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Для прикладу, якщо в США максимум позбавлення волі, що загрожує за «відмивання» грошей, дорівнює 20 рокам, то в Бельгії верхня межа позбавлення волі, передбаченого за даний злочин законом, дорівнює всього 5 рокам. У Швейцарії ці дії, пов'язані з обтяжуючими обставинами, карають тюремним ув'язненням чи каторжними роботами також терміном до 5 років. Як альтернативу позбавленню волі чи разом з цим видом покарання практично у всіх країнах призначається штраф. З обставин, що обтяжують відповідальність, у розглянутих країнах на першому місці перебуває вчинення злочину, пов'язаного з легалізацією (відмиванням) грошей у складі

банди; на другому – рецидив; на третьому – наявність великих сум грошей чи одержання винуватою особою значних винагород [200].

Щодо компетенцій слідчих, детективних або інших організацій уповноважених на протидію економічним злочинам та боротьбі з корупцією

З цього приводу необхідно відмітити фундаментальне дослідження проведене Р.В. Войтюком в якому розглянуто повноваження суб'єктів, які здійснюють антикорупційну діяльність у різних країнах світу, та здійснити порівняльний аналіз із повноваженнями, якими наділений детектив НАБУ, яке проведено в розрізі країн з найкращими та з найбільш наближеними до українських показними індексу сприйняття корупції згідно рейтингу запропонованого Transparency International.

Вважається, що одним із найуспішніших прикладів побудови антикорупційного органу є Незалежна антикорупційна комісія Особливого адміністративного району Гонконг [183]. Незалежна антикорупційна комісія створена в якості незалежної багатопрофільної установи та виконує три основні завдання: кримінальне переслідування випадків корупції за допомогою ефективних оперативно-розшукових і слідчих дій; усунення умов, що сприяють корупції, шляхом впровадження корупційно-стійких практик; просвітницька робота серед населення з метою роз'яснення шкоди, яку завдає корупція, і зміцнення суспільної підтримки боротьби проти корупції [69].

Організаційна структура Незалежної антикорупційної комісії включає Департамент оперативної роботи, Департамент із запобігання корупції і Департамент зв'язків з громадськістю [69]. Організаційна структура Незалежної антикорупційної комісії побудована відповідно до її завдань. Кожен Департамент відповідає за виконання одного завдання, покладеного на орган, що, дозволяє налагодити ефективну роботу з протидії корупції [26, с. 347].

З цього можна зробити висновок, що НАБУ має більш вузьке функціональне призначення (зокрема, не веде просвітницьку роботу серед

населення), а тому має і більш вузьку структуру, ніж Незалежна антикорупційна комісія Гонконгу. Основною функцією детективів НАБУ є кримінальне переслідування, що охоплює і превентивну функцію [28, с. 310].

Повноваження детективів Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу та детективів НАБУ також мають деякі відмінності. До повноважень детективів Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу належить отримання і розгляд повідомлень про корупцію; розслідування будь-яких злочинів з попередження хабарництва (корумпованої і незаконної поведінки); розслідування злочинів, вчинених через зловживання службовим становищем, та злочинів, пов'язаних зі сприянням корупції; одержання доступу до будь-якої інформації, яку співробітник вважає необхідною для оперативно-розшукової діяльності; накладення арешту на банківські рахунки підозрюваних, їх транспортні документи; здійснення обшуку та вилучення речей; отримання не інтимних зразків у затриманого з метою проведення експертизи; здійснення арешту осіб, які визначені законом як посадові особи, що вчинили правопорушення, пов'язані з шантажем, за допомогою або в результаті зловживання службовим становищем, а також будь-яких осіб, що вчинили злочини, пов'язані з правопорушеннями, передбаченими Декретом про запобігання хабарництва та Декретом про корупційну та протизаконну діяльність, або своїми діями прямо чи непрямо сприяли вчиненню таких правопорушень, у випадку достатніх підстав звинувачувати особу у вчиненні корупційного злочину; утримання під вартою і вирішення питання про заставу; здійснення затримання без рішення суду; відслідковування за постановою суду і виявлення незаконних фінансових операцій та активів, які приховуються корумпованою особою у будь-якій формі; здійснення перевірки банківських рахунків, проведення обшуку та вилучення документів, а також витребування від підозрюваних докладної інформації про їх активи, доходи і витрати; затримання за постановою суду проїзних документів та обмеження передачі майна підозрюваного, щоб завадити корумпованій особі втекти з Гонконгу або перешкодити легалізації

доходів, отриманих незаконним шляхом, щоб надалі уникнути конфіскації майна в судовому порядку; проведення допиту, прослуховування телефонних розмов, спостереження; вжиття заходів щодо забезпечення захисту таємниці слідства [63; 108, с. 27; 26, с. 347].

Детектив Департаменту оперативної роботи відповідальний за отримання, розгляд та розслідування повідомлень про корупційні злочини, аналізує зібрані докази та передає їх прокурорам Департаменту правосуддя. Останні надають поради детективам Департаменту операцій, отримують дозвіл в суді на початок кримінального провадження та доступ до документів. Для отримання дозволу прокурор повинен обґрунтувати в суді достатність підстав для проведення перевірки. Наявність такого доказу не потребує його демонстрації чи передачі підприємствам, установам, організаціям. Достатньо усного оголошення про його наявність власнику документів [214].

Як зазначає Р.В. Войтюк, статус детектива Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії дещо обмежений в порівнянні з детективом НАБУ, оскільки останній має право самостійно звертатися з клопотанням до слідчого судді та приймати процесуальні рішення, в той час як детектив Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії не має таких повноважень. Він виконує лише доручення прокурора Департаменту правосуддя. Така система повноважень є дещо відмінною від існуючої в Україні, проте дозволяє чітко розмежувати повноваження детектива та прокурора й забезпечити підвищення оперативності досудового розслідування, оскільки детективам не потрібно було б брати участь у судових засіданнях під час розгляду клопотань. Такий порядок може бути запроваджений і в Україні [29, с. 53].

Проте повноваження детектива Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії щодо обмеження конституційних прав ширші в порівнянні з повноваженнями детектива НАБУ. Зокрема, мова йде про необмежений доступ детектива Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії до будь-якої інформації, накладення арешту на

банківські рахунки підозрюваних, їх транспортні документи, отримання не інтимних зразків у затриманого з метою проведення експертизи тощо [235]. Водночас, щодо банківських рахунків, прийнятий Верховною радою 31.10.2020 Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» спростив детективам НАБУ доступ до інформації, що містить банківську таємницю, тобто до інформації про транзакції та рахунки юридичних, фізичних осіб-підприємців та «звичайних» фізичних осіб [131]. Таким чином за їх письмовим запитом і без рішення суду вони можуть отримувати доступ до інформації про операції за рахунками, включаючи інформацію про контрагентів, навіть, якщо їх рахунки відкриті в інших банках. Раніше мали право запитувати лише інформацію про наявність у конкретної юридичної особи чи фізичної особи-підприємця банківського рахунку, а щодо «звичайних» фізичних осіб права запитувати таку інформацію взагалі не було.

Детектив Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу лише збирає докази і направляє їх прокурору, крім цього, він діє в межах, які визначив останній. Для прикладу, детектив оперативного відділу Незалежної антикорупційної комісії, за наявності підстав, здійснює збирання і фіксацію доказів [225]. Вважаючи їх достатніми, він передає дані голові Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу для порушення кримінального переслідування [99]. Тобто, детектив не уповноважений самотійно приймати рішення про початок кримінального переслідування. Водночас детектив Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу самотійно приймає рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Далі детектив збирає докази та на їх основі складає звіт, який направляється директору Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії, який і приймає рішення щодо направлення справи до антикорупційної прокуратури [99].

Таким чином, відмінності у кримінальних процесуальних повноваженнях детективів НАБУ та детективів Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу є похідними від відмінностей у концепціях побудови кримінального процесу держав. Для Гонконгу характерно більш чіткий розподіл у розмежуванні оперативної та судової діяльності сторони обвинувачення, що впливає на рівень процесуальної незалежності детективів. Хоча в Україні повноваження звертатися до суду з клопотаннями не свідчить про повну незалежність детективів у цьому питанні, оскільки такі клопотання мають бути погоджені прокурором. Також слід звернути увагу на більший обсяг дій, які можуть бути здійснені в Гонконгу без попереднього судового контролю.

Органом, який виконує антикорупційні повноваження у Республіці Сінгапур, є Бюро з розслідування корупційної діяльності, яке засновано як незалежний антикорупційний орган. Він є багатопрофільною установою. До його завдань входять попередження і розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, як у державному, так і у приватному секторі [32]. Досудове розслідування корупційних злочинів здійснює детектив спеціального підрозділу Бюро з розслідування корупційної діяльності. Детективи призначаються на посаду Указом Президента держави [115, с. 155]. Відзначається, що підконтрольність найвищим посадовим особам обумовлює їх самостійність і унеможливорює здійснення впливу іншими посадовими особами у зв'язку з відсутністю підпорядкованості [212].

До повноважень детективів Бюро з розслідування корупційної діяльності Республіки Сингапур належать: отримання і розслідування скарг про можливі випадки корупції; розслідування протизаконних дій і зловживань службовими повноваженнями, вчинених публічними службовцями, яких підозрюють у корупції; запобігання корупції з урахуванням результатів аналізу практики та порядку роботи публічних установ, щоб звести до мінімуму можливості для корумпованих дій [69, с. 33]; затримання особи без постанови суду; здійснення обшуку особи і вилучення всіх виявлених у неї предметів, якщо є підстави вважати, що вони отримані в результаті злочинної діяльності та можуть бути

використані в якості доказів злочину; арешт підозрюваних в корупційних злочинах; без санкції прокурора застосування, у повному обсязі або частково, своїх повноважень на проведення слідчих (розшукових) дій у зв'язку з будь-яким правопорушенням, передбаченим КПК; доступ до інформації про будь-який банківський рахунок, а також акцизний, кредитний рахунок або будь-який інший рахунок, сейф, який використовують для зберігання коштовностей у будь-якому банку; здійснення перевірки скарг щодо звинувачень в корупції в суспільних і приватних сферах; здійснення розслідування халатності та необережності, допущеної державними службовцями; перевірка діяльності та операцій, які проводять державні службовці, з метою мінімізації можливості вчинення корупційних злочинів [211].

Детективи Бюро з розслідування корупційної діяльності, як і детективи оперативного відділу Незалежної антикорупційної комісії проти корупції Гонконгу, здійснюють не лише функцію розслідування, а й запобігання вчинення злочинів. Зазначене ще раз підкреслює доцільність запровадження такої функції в діяльність детективів НАБУ. Крім цього, детективи Бюро з розслідування корупційної діяльності Республіки Сінгапур мають доступ до інформації та не обтяжені участю в судових засіданнях щодо отримання дозволу на проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій. Як і детективи Департаменту оперативної роботи Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу, детективи Бюро з розслідування корупційної діяльності Республіки Сінгапур здійснюють лише діяльність, спрямовану на збирання доказів, а пред'явлення обвинувачення та підтримання його у суді відноситься до повноважень прокуратури [89]. Такі повноваження є достатніми для того, щоб вимагати від будь-якої особи надання відомостей, інформації про рахунки, видачу документів або предметів, які можуть знаходитися у межах наданих йому повноважень [93]. Пред'явлення обвинувачення та ухвалення вироку у справі є прерогативою прокурора і суду [45, с. 163].

В цьому контексті процесуальне становище детективів НАБУ є дещо відмінним, про що зазначалось вище. На думку Р. В Войтюка, з чим ми

повністю погоджуємося, процесуальна самостійність і незалежність детектива є важливим принципом здійснення досудового розслідування [27, с. 82]. Крім цього, процесуальні рішення є предметом прокурорського нагляду та судового контролю. Згідно зі ст. 40 КПК України втручання у діяльність детектива осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. Як слушно зазначає І.В. Канфуї, подальший розвиток органів досудового розслідування у бік набуття справжньої самостійності та незалежності був і залишається одним із найперспективніших шляхів удосконалення системи кримінального судочинства [64, с. 96]. Зокрема, це стосується і діяльності детектива НАБУ. На нашу думку, розширення самостійності є перспективним і позитивним напрямом його діяльності у боротьбі з корупцією.

Якщо мислити ширше, вказана проблема стосується організації функціонування системи: оперативний працівник – слідчий – прокурор, в цілому. В практиці складається враження, що законодавець приймаючи Кримінальний процесуальний кодекс у 2012 році залишив надто багато організаційних аспектів діяльності учасників кримінального провадження поміж рядків. Фактично детектив Національного бюро, як і інститут слідства в цілому, знаходиться на межі діяльності сфер юстиції та правопорядку, оскільки за своєю суттю – займається юридичною діяльністю, приймає юридично значимі рішення в кримінальному процесі, однак фактично його завдання орієнтоване виключно на формування доказової бази та встановлення факту, юридичну оцінку яких компетентно здійснюють прокурори та, як наслідок підтримують державне обвинувачення в суді.

Порядок здійснення досудового розслідування детективами Бюро з розслідування корупційної діяльності подібний до порядку, який запроваджений в Департаменті оперативного відділу Незалежної антикорупційної комісії проти корупції, однак відмінним від порядку здійснення досудового розслідування детективами НАБУ. Для прикладу, детектив Департаменту Бюро з розслідування корупційної діяльності Республіки Сінгапур після закінчення досудового розслідування передає справу

Директору Бюро з розслідування корупційної діяльності. Останній звертається до прокурора з клопотанням про прийняття процесуального рішення на підставі зібраних доказів. Однак, у випадку, якщо доказів недостатньо, тоді Директор Бюро з розслідування корупційної діяльності, з дозволу Державного прокурора відомчої прокуратури, направляє їх начальнику відділу, який займається дисциплінарними справами. Таким чином, детектив слідчого відділу Бюро з розслідування корупційної діяльності не є самостійним суб'єктом і до його повноважень входить лише збір доказової бази. Процесуальні рішення по справі уповноважений приймати прокурор [118]. Якщо, на думку прокурора, є підстави підозрювати, що було вчинено порушення згідно з Законом «Про запобігання корупції», він має право своєю постановою уповноважити Директора Бюро з розслідування корупційної діяльності або будь-якого уповноваженого суб'єкта на проведення розслідування цієї справи з використанням методів або заходів, зазначених ним у постанові [221].

У Республіці Польща діє Центральне антикорупційне бюро, яке наділено широкими повноваженнями, які стосуються усіх сфер суспільного та економічного життя [211, с. 150]. Досудове розслідування корупційних правопорушень здійснюють детективи Центрального антикорупційного бюро. Вони виконують профілактичну, оперативно-розшукову функцію та функцію кримінального переслідування [237, с. 150]. Функція запобігання реалізується шляхом здійснення аналізу декларацій про доходи державних службовців, а також розслідування корупційних діянь із застосуванням спеціальних заходів [68, с. 53]. Крім цього, вагомую роль у реалізації зазначеної функції відіграє оперативно-розшукова діяльність. Її результати застосовують для виявлення, розкриття корупційних злочинів, а також для отримання та обробки інформації, необхідної для протидії корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування [68, с. 54].

Діяльність Центрального антикорупційного бюро спрямована на проведення оперативно-розшукових заходів щодо діяльності зазначених суб'єктів, яка може завдати шкоди економічним інтересам держави [68, с. 54].

Таким чином, Центральне антикорупційне бюро є багатoproфiльною установою та виконує три основні завдання: кримінальне переслідування випадків корупції за допомогою ефективних оперативно-розшукових і слідчих заходів; усунення умов, які сприяють корупції, шляхом впровадження корупційно-стійких практик; превентивної функції.

Водночас, у Великобританії розслідування корупційних злочинів здійснює Управління з питань шахрайства. Його створено як незалежний орган кримінальної юстиції, який функціонує під наглядом Генерального прокурора [69]. Управління з питань шахрайства є основним органом, який здійснює розслідування та кримінальне переслідування осіб, які вчинили корупційні злочини, що підривають довіру громадян до діяльності державних органів і фінансових інститутів країни, у тому числі пов'язаних з резонансними корупційними діяннями [44, с. 32]. Таким чином, підслідність детективів Управління з питань шахрайства не є виключною і розповсюджується не лише на корупційні злочини, а й на інші категорії злочинів. Особливістю функціонування зазначеного органу є здійснення досудового розслідування спеціальними групами, до складу яких входять юристи, спеціалісти в галузі фінансів, інформаційних технологій, офіцери поліції та допоміжний персонал. Офіцери поліції, які працюють у цих групах, зберігають всі свої повноваження щодо проведення розслідування правопорушень [163, с. 11].

Така модель досудового розслідування суттєво відрізняється як від слідчих Бюро з розслідування корупційної діяльності Сінгапуру, детективів Незалежної антикорупційної комісії проти корупції Гонконгу, так і від діяльності детективів НАБУ. Хоч останні і здійснюють досудове розслідування створеними слідчими групами, однак їх постійними членами є лише детективи НАБУ, решта учасників процесуально може бути залучена лише як спеціалісти та експерти в порядку, визначеному КПК України [29, с. 65].

Модель, за якою до кримінального провадження на постійній основі залучаються різні спеціалісти необхідного профілю (бухгалтери, фінансисти, ІТ-спеціалісти тощо), на нашу думку, є достатньо ефективною, але її

запровадження неможливо без внесення змін до переліку обставин, які виключають участь особи у кримінальному провадженні.

У Латвійській Республіці дій функціонує Бюро щодо попередження та боротьби з корупцією. Відповідно до Закону «Про Бюро щодо попередження та боротьби з корупцією», зазначене Бюро підпорядковується безпосередньо Кабінету Міністрів і Сейму, успішно веде боротьбу з корупцією в державі, в тому числі й на найвищих урядових рівнях [20]. Вважається, що саме завдяки цій правоохоронній структурі, що створюється з метою протидії корупції, в рейтингу корумпованості Латвія займає 51 місце, випередивши всі пострадянські країни, крім Естонії [98, с. 32].

В секції 6 Закону Латвійської Республіки «Про порядок здійснення розслідування» визначено перелік слідчих (розшукових) дій, які уповноважений здійснювати детектив. Їх аналіз свідчить, що він є подібним до тих, які проводять детективи НАБУ на стадії досудового розслідування. Втручання у конституційні права особи під час проведення досудового розслідування здійснюється за наявності дозволу суду. Дозвіл на проведення таких заходів надається на 3 місяці й може бути продовжений якщо обґрунтована необхідність його продовження (секція 7 пункт 4) [222].

У невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням вчинення тяжких злочинів, або їх виявлення такі слідчі дії можуть бути проведені за згодою прокурора. Однак протягом 72 годин необхідно отримати дозвіл суду на їх проведення, обґрунтувавши підстави їх проведення без рішення суду. У разі, якщо суд визнав проведення слідчих (розшукових) дій необґрунтованими – отримана інформація чи докази підлягають знищенню. Особливістю розслідування корупційних злочинів у Латвійській Республіці є те, що в пункті 2 секції 18 частини 3 Закону передбачено, що оперативні заходи можуть починатися до початку кримінального провадження, продовжуватись протягом досудового розслідування та після його закінчення [222].

З цього випливає, що діяльність детективів Латвійської республіки може бути більш ефективною через «гнучкість» їх кримінального процесу. Зокрема,

питання оперативного початку документування протиправної діяльності, у тому числі такі проблемні для України аспекти, як початок документування до початку досудового розслідування, а також можливість початку документування без судового дозволу з встановленням 72 годинного часу для звернення до суду, що є більш достатнім для належного оформлення матеріалів, якими обґрунтовується підстава початку заходу.

Окремо слід відзначити спеціальну службу розслідувань Литовської Республіки. До повноважень службових осіб такої служби входить розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією [211, с. 145]. Спеціальна служба розслідувань Литви є багатоцільовим органом з боротьби проти корупції, який має широкі повноваження з розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, а також здійснення діяльності у сфері попередження корупції і просвітницької роботи. Основними функціями детективів спеціальної служби розслідувань Литовської Республіки є: правоохоронна діяльність (кримінальне переслідування за корупційні правопорушення); попередження корупції; антикорупційна освіта і підвищення поінформованості населення [53, с. 112].

Діяльність спеціальної служби розслідувань Литовської Республіки регламентується Законом «Про спеціальну службу розслідувань», що закріпив правові підстави її діяльності як незалежної інституції з широким переліком повноважень у сфері розслідування і запобігання злочинів, пов'язаних з корупцією [58].

Відмінність між повноваженнями детективів спеціальної служби розслідувань Литви та Департаментом організованої злочинності та корупції у складі Генеральної прокуратури Литви полягає у спеціалізації інституцій, на які покладено завдання з виявлення і розслідування правопорушень, пов'язаних з корупцією і пред'явлення обвинувачення. Першу функцію виконує детектив спеціальної служби розслідувань, а другу прокурор Департаменту організованої злочинності та корупції у складі Генеральної прокуратури. Для прикладу, детектив спеціальної служби розслідувань на підставі інформації, отриманої скарги або в результаті власних попереджувальних дій, ініціює попереднє

розслідування більшості правопорушень у сфері корупції. У випадках, коли ознаки злочину виявлені іншим правоохоронним органом (наприклад, Службою з розслідування фінансових злочинів, Поліцейським управлінням з боротьби проти організованої злочинності, Службою державної безпеки, митними чи податковими органами), цей орган інформує про його виявлення детектива спеціальної служби розслідувань або Департамент організованої злочинності та корупції у складі Генеральної прокуратури, для подальшої передачі справи [209, с. 110].

Відомством по боротьбі з корупцією у Франції є Центральна служба з попередження корупції. Зазначений орган не має слідчих повноважень [163, с. 10]. Законодавці намагалися наділити службу слідчими функціями, але Конституційна рада Франції надала висновок щодо невідповідності закону Конституції і, зокрема, тим його положенням, де йшлося про статус Центральної служби з попередження корупції. Конституційна рада Франції у своєму рішенні зазначає, що «злиття повноважень адміністративної служби із засобами судової поліції є порушенням принципу розподілу влади, а також обмежує індивідуальні свободи громадян, закріплені у Декларації прав людини та громадянина» [215].

У контексті нашого дослідження привертає увагу Глава «Про відмивання», що була включена до Кримінального кодексу Франції 13.05.1996. Відповідно до статті 324.1 КК Франції відмиванням є діяння, що виразилося в полегшенні будь-яким способом помилкового обґрунтування джерела походження майна або доходів виконавця будь-якого злочину або проступку, яке забезпечує йому пряму або опосередковану вигоду. Відмиванням грошей є діяння, що виявилось в наданні сприяння будь-якій операції з розміщення, приховування або конверсії того, що прямо або побічно отримано в результаті вчинення будь-якого злочину або проступку [218].

В Республіці Албанія функціонує два органи по боротьбі з корупцією. Перший – Робоча група по боротьбі з корупцією, яка є політичним органом, на вищому рівні відповідальним за напрацювання стратегічних напрямів

діяльності, заходів у боротьбі з корупцією і прозорих механізмів політичної відповідальності за результати їх реалізації. Другий – Директорат по внутрішньому аудиту і боротьбі з корупцією – спеціальний орган при канцелярії Прем'єр-міністра країни, який наділений функціями контролю за проведенням аналітичної та профілактичної діяльності у боротьбі з корупцією [163]. Таким чином, обидва органи є адміністративними і жоден із них не наділений повноваженнями щодо здійснення досудового розслідування.

Отже, зроблений аналіз законодавства розглянутих закордонних країн, а деякі з них мають багатий досвід боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, дає можливість зробити висновок, що більшість держав регламентують цю проблему кримінально-правовими нормами. Проте, законодавство, спрямоване на боротьбу з цим явищем, може бути систематизоване в такий спосіб: а) норми кримінальних кодексів; б) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; в) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних лише в результаті наркобізнесу.

Щодо практики функціонування іноземних профільних антикорупційних слідчих органів треба зауважити, що вони різняться за своїм функціональним призначенням. Одні мають більш вузьку підслідність в частині переліку злочинів (наприклад, спеціалізуються на хабарництві), однак розслідуються всі факти хабарництва, а не тільки щодо високопосадовців. В інших державах антикорупційні органи мають ширшу підслідність, ніж в Україні, оскільки не обмежені певним колом суб'єктів або розміром збитків. Є також держави, в яких антикорупційні органи не є органами слідства. Фактично, за своїм функціональним призначенням вони є ближчими до НАЗК. З цього можна зробити висновок, що різні, у тому числі навіть протилежні за змістом моделі побудови антикорупційних органів можуть бути ефективними. Для цього необхідно створити належні умови діяльності такого органу.

Висновки до розділу 1

1. Детектив Національного бюро, як і інститут слідства в цілому, перебуває на межі діяльності сфер юстиції та правопорядку, оскільки за своєю суттю займається юридичною діяльністю, приймає юридично значущі рішення в кримінальному процесі, однак фактично його завдання орієнтоване виключно на формування доказової бази та встановлення факту, юридичну оцінку яких компетентно здійснюють прокурори та, як наслідок, підтримують державне обвинувачення в суді.

2. Обмеження способів виявлення злочину лише під час оперативно-розшукової діяльності або кримінального провадження з іншого злочину є наслідком спрощеного розуміння пізнавальної діяльності повтори та суперечить підставам початку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, які не можуть починатися за відсутності первинних відомостей про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються.

Виявлення злочину в теорії пов'язується з отриманням повідомлень про злочин або самостійним (безпосереднім) його виявленням у ході досудового розслідування іншого кримінального провадження або оперативно-розшукової діяльності.

Наявними є суперечності між ст. 214 КПК України, яка встановлює можливість виявлення відомостей про злочин з будь-якого джерела, та ст. 16 Закону України «Про НАБУ», яка обмежує форми виявлення цих відомостей досудовим розслідуванням та оперативно-розшуковою діяльністю, що створює підстави для множинності тлумачення переліку дозволених способів виявлення кримінальних правопорушень детективами НАБУ. В умовах підвищених корупційних ризиків множинність тлумачення норм створює підстави для визнання зібраних доказів недопустимими, а вину особи – недоведеною.

3. Термін «розкриття» вживається в широкому значенні та вузькому значеннях. Розкриття злочину в широкому значенні ототожнено із встановленням всіх обставин його вчинення, а тому синонімічно завершеному

розслідуванню. Розкриття злочину у вузькому значенні має результатом встановлення основних обставин злочину та особи, яка його вчинила.

4. Підрозділи детективів НАБУ є єдиним слідчим органом, який не віднесено до жодної з гілок влади.

5. Особливістю кримінального процесуального статусу детективів Національного бюро є, з одного боку, поєднання повноважень слідчих та оперуповноважених, а з іншого – звуження їхньої слідчої компетенції досить обмеженими рамками підслідності та розширення їх юридичної компетенції наданням додаткових інформаційно-пошукових та адміністративних повноважень, наприклад щодо моніторингу банківських операцій тощо.

6. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, належить до підслідності детективів НАБУ за таким видом, як «за зв'язком проваджень».

7. У детективів НАБУ наявні повноваження, які передбачені ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», однак не продубльовані в КПК України, у зв'язку з чим отримані відомості не можуть бути використані в доказуванні, оскільки отримані у спосіб, що не передбачений КПК України.

Запропоновано ч. 1 ст. 84 КПК України викласти у такій редакції: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що становлять предмет доказування».

Засоби отримання відомостей, якими наділені детективи Національного бюро, порівняно з іншими органами досудового розслідування, можуть використовуватися виключно як інструменти виявлення та розкриття злочинів, але не розслідування, оскільки останнє вимагає дублювання заходів, спрямованих на отримання інформації шляхом реалізації заходів, передбачених КПК України.

8. Детективи НАБУ поєднують у собі виконання слідчої та оперативно-розшукової компетенції, а у виконанні своїх повноважень використовують засоби процесуальної, оперативно-розшукової та адміністративної юрисдикції, що не є притаманним для слідчих інших підрозділів.

Поєднання слідчих та оперативних повноважень у діяльності детективів усуває «інтелектуальний бар'єр» між роботою щодо виявлення та розслідування, але негативно впливає на дотримання розумних строків кримінального провадження. Запропоновано такі способи розв'язання цієї проблеми: 1) формування галузевого розподілу та запровадження групового принципу (по 10-15 детективів) супроводження оперативного розшукових заходів та досудового розслідування детективами; 2) запровадження інституту «помічника детектива»; 3) збільшення граничної чисельності Національного антикорупційного бюро України з 700 до щонайменше 1000 осіб.

9. Термін «відмивання грошей» (англ. – «money laundering») з'явився після Вотергейтського скандалу 1973 року в Сполучених Штатах Америки

10. Особливості виникнення «антилегалізаційного права» полягають у тому, що «піонером» законотворчості в цій галузі було не міжнародне право, окремі види відмивань злочинно одержаних доходів від злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, були криміналізовані у США. З початку 70-х років США здійснювали всілякий політичний тиск на велику кількість західних країн з метою створення міжнародної системи протистояння економічним злочинам.

Поява норм «антилегалізаційного права» здійснювалася від законодавства окремої держави (США) до міжнародних договорів (Рекомендації від 27 червня 1980 року, Віденська Конвенція ООН від 20 грудня 1988 року), а потім – до національного законодавства інших держав. У такий спосіб здійснюється і розвиток норм «антилегалізаційного» права: рушійною силою розвитку світового законодавства про кримінальне переслідування за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є ініціативи провідних країн Європи й Америки, а також нормотворча і дослідницька практика

найбільших міжнародних організацій, що в подальшому є основою для формування і розвитку законодавства інших держав.

11. Вперше в Україні кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, була передбачена ст. 209 КК України від 05.04.2001. Натомість попередній Кримінальний кодекс не передбачав відповідальності за ці діяння.

12. Еволюція нормативного регулювання кримінально-правової заборони легалізації (відмивання) майна пройшла шлях від уточнення визначення легалізації майна шляхом деталізації переліку дій (операцій) щодо легалізації майна й визначення предикатного злочину до розширення форм вини (віднесенням до неї необережної форми вини).

13. Відмивання грошей – процес під час якого доходи, які небезпідставно вважаються як такі, що одержані від злочинної діяльності, перевозяться, переказуються, трансформуються, конвертуються або змішуються із законними коштами з метою приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, розміщення, руху або власності щодо таких доходів. Мета процесу відмивання грошей полягає в тому, щоб представити кошти, отримані або пов'язані з незаконною діяльністю, як такі, що отримані на законних підставах.

14. Міжнародні договори передбачають, що знання, намір і мотив як елементи правопорушення можуть бути виведені з об'єктивних обставин, виходячи з чого для визнання легалізації злочином може бути достатнім наявність необережної форми вини.

15. За результатами аналізу законодавства зарубіжних країн (Сполучені Штати Америки, Спеціальний адміністративний район Гонконг, Республіка Сінгапур, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Республіка Албанія, Австрійська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка) зроблено висновок, що «антилегалізаційне» законодавство може бути систематизоване в такий спосіб: а) норми кримінальних кодексів; б) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням)

доходів, одержаних злочинним шляхом; в) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних лише в результаті наркобізнесу.

Розділ 2

ПРЕДМЕТ ТА ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Предмет доказування під час діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Прийняті на сьогодні визначення категорії «предмет доказування» були надані ще з середини ХХ століття. І.Б. Михайловська визначала предмет доказування як сукупність фактів, встановлення яких необхідно для правильного вирішення справи [104, с. 5], а М.С. Строгович – як факти й обставини кримінальної справи, які належить встановити за допомогою доказів, для правильного вирішення справи» [175, с. 260]. Надані в той час визначення не зазнали суттєвих змін донині [87, с. 131].

Важливо зазначити й те, що у структурі предмету доказування виділяють кілька рівнів: загальний предмет доказування (їхній перелік наведено в ст. 91 КПК України), родовий предмет доказування (обставини, які є спільними для тотожних кримінальних правопорушень) та спеціальний (обставини, які підлягають встановленню у конкретному кримінальному провадженні) [22, с. 242]. Оскільки предметом нашого дослідження є діяльність з виявлення, розкриття та розслідування конкретно визначеним суб'єктом доказування (детективом НАБУ) конкретно визначеного типу злочинів, то необхідно дослідити саме родовий предмет доказування.

Крім того, ми погоджуємося з Л.М. Лобойком про можливість виділення у предметі доказування кримінально-правового, цивільно-правового та кримінального процесуального елементів [96, с. 171].

До кримінально-правового елементу слід віднести відомості, необхідні для прийняття законного, обґрунтованого кінцевого рішення у кримінальному провадженні, яким, залежно від встановлених обставин, може бути як притягнення особи до кримінальної відповідальності чи звільнення від неї, так і закриття кримінального провадження. Ці обставини зазначено в ст. 91 КПК України. Фактично, вони у своїй сукупності дозволяють правильно кваліфікувати діяння та визначити відповідальність за його вчинення.

З точки зору завдань розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, то механізм формування його обсягу та меж чітко визначено у ст. 91 КПК України, де перелічено загальні обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях, тоді як для ефективного фінансового розслідування значення мають такі:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення

кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Аналізуючи подію кримінального правопорушення, насамперед необхідно дослідити способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, оскільки час місце та інші обставини його вчинення визначаються з прив'язкою до діяння, вчиненого у певний спосіб.

Способи вчинення такого злочину виключно різноманітні: від найпростіших до дуже складних (шляхом вчинення фінансової операції; укладання угод із коштами; вчинення дій, спрямованих на приховання, маскування чи володіння грошима або майном, джерел їхнього походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння, використання незаконно отриманих коштів чи іншого майна, із застосуванням технічних пристроїв чи підроблених печаток тощо).

До простих (традиційних) способів можна віднести, наприклад, використання фіктивних договорів дарування і спадкування, скупка облігацій і лотерейних квитків, на які випали великі виграші тощо. Складні способи легалізації – гра на фінансових біржах, під час яких легалізатори отримують документи про значні виграші. Крім того, злочинці маскують складний ланцюжок відмивання численними трансфертами – переказом грошових сум у різні банки, в тому числі і в ті, що розташовані за кордоном. Гроші діляться на більш дрібні суми (метод «роздрібнення») з тим, щоб не звернути увагу контрольних та правоохоронних органів (насамперед служби фінансового моніторингу), яким вселяють підозру великі перекази [47].

Світова практика розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, традиційно виділяє три стадії вчинення цього кримінального правопорушення, які в сукупності спрямовані на досягнення мети легалізації доходів, зокрема.

Розміщення – перетворення злочинно отриманих доходів (насамперед готівки) у ліквідні активи у формі валюти, цінних паперів, нерухомості тощо., а також їх фізичне переміщення дійсних джерел походження (часто за межі країни).

Розшарування – трансформація злочинно набутих доходів у різноманітні активи і їх подальше розпорошення з метою маскування реальних джерел походження капіталів. Ця стадія може включати такі операції, як переказ депонованої готівки та її переведення в інші фінансові інструменти (цінні папери, дорожні чеки тощо), поштові перекази, електронні платежі через Інтернет, інвестиції в нерухомість та легальний бізнес (особливо в сферу туризму та відпочинку), перепродаж товарів високої цінності та фінансових інструментів.

Заключним етапом процесу відмивання злочинних доходів є інтеграція таких доходів у фінансову систему країни та надання легального виду злочинно набутих коштам. На цій стадії кошти отримують легальне джерело походження та інвестуються в легальну економіку, щоб у правоохоронних органів не виникла підозра стосовно законності їх походження. Діяльність з відмивання злочинних доходів на практиці не обов'язково включає всі перераховані етапи, а може завершитися на першому або другому етапі. Часто зв'язок між етапами настільки тісний, що розмежувати їх неможливо. На відміну від більшості країн, в Україні при легалізації брудних капіталів злочинці віддають перевагу зберіганню їх в найбільш ліквідній формі. У більшості схем відмивання з метою уникнення капітальних втрат в процесі легалізації використовуються механізми переведення грошей з безготівкової форми в готівкову [159. с.73].

Організуючи доказування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинними шляхом, важливо розуміти криміналістичні механізми

викникнення слідової картини цього злочину. Світові стандарти, ґрунтуючись на криміналістичних ознаках цього злочину, виділяють такі типи відмивання за суб'єктом його вчинення:

- самовідмивання (self-laundering) – легалізація майна особою, яка брала участь у вчиненні предикатного злочину;
- відмивання третіми особами (third-party laundering) – відмивання, вчиненне особами, які не брали участь у вчиненні предикатного злочину. Найбільш поширеним типом є професійне відмивання (із залученням третіх осіб, сферою професійної діяльності яких є відмивання коштів, злочинно одержаних іншими особами);
- змішані схеми, що включають обидві форми відмивання.

Приклад самовідмивання наведено у звіті APG з оцінки рівня протидії відмиванню коштів Республіки Корея у квітні 2020 року [224].

У 2008 році особа Н. отримала неправомірну вигоду на суму, еквівалентну 75 683 Євро. Ця ж особа додатково отримала таку ж суму від свого друга (особа Х.) як інвестицію і всі кошти разом використала для купівлі пекарні, яку зареєстрували на ім'я Х. Особа Х. забрала свою інвестицію у 2009 році, й пекарню перереєстрували на матір Н. У 2012 році частину пекарні було продано сестрі Н. за суму, еквівалентну 113 525 Євро, яку особа Н. інвестувала в інший спосіб, і отримувала від цього прибуток. Особа Н була засуджена за хабарництво та відмивання злочинних коштів, їй призначено покарання у виді восьми років позбавлення волі.

Відмивання третіми особами продемонстровано на прикладі, виявленому правоохоронцями Італії, відомості про який викладено у звіті FATF щодо професійного відмивання коштів у 2018 році [229, с. 41].

Так, розслідуванням італійських органів викрито різні операції з відмивання злочинних коштів, які здійснювалися керівними працівниками закордонного банку (головний управляючий та голова правління), які діяли у співучасті з бухгалтером та юристом. Незаконні кошти походили від організації, яка займалася міжнародною торгівлею кокаїном. Злочинці

встановили контакт із головним управляючим та головою правління закордонного банку, який перебував у серйозній кризі через нестачу капіталу на той час. Керівники банку та наркоторговці домовилися, що один із останніх внесе на відкритий на його ім'я рахунок 15 мільйонів євро. Банк пообіцяв надати двом фахівцям (юристу та бухгалтеру, які до того ж були братами) певну суму за їх посередницькі послуги, шляхом переказу коштів на їхні рахунки у цьому банку. Бухгалтер також вів справи кількох компаній, які належали наркоторговцю. Головний керуючий банку отримав винагороду у розмірі 1.3 млн євро і в подальшому за погодженням із головою правління почав комплекс фінансових операцій з метою приховання незаконного походження заведених на рахунок коштів. Правоохоронним органам удалося встановити роль, яку відігравав юрист, а саме він був посередником між його клієнтом та банком, знаючи про незаконне походження коштів.

Інший приклад змішаного відмивання наведено в звіті FATF з оцінки протидії відмиванню коштів у Туреччині (грудень 2019 року) [213, с. 62]. Прокурори міста Конья розпочали два окремих розслідування щодо заяв про те, щ підозрювані ОУ та ЕУ, які працювали в Університеті Сельчук, незаконно вираховували частину заробітної плати академічних працівників і переказували ці кошти на свої рахунки та рахунки їхніх довірених осіб. ОУ підозрювався у розкраданні на суму 2.9 млн, а ЕУ – 2.5 млн турецьких лір.

Відстеження їхніх засобів зв'язку, фізичне стеження, зняття інформації з каналів зв'язку а також обшуки на місці роботи та вдома зазначених осіб були проведені з метою з'ясування обставин справи. Також застосовано відстеження фінансових операцій 26-и осіб з метою відслідкувати рух злочинних коштів і в розслідуванні фігурувала низка банківських рахунків, які теж були вивчені. Експертиза MASAK (фінансова розвідка) теж була задіяна до аналізу та оцінки. Звіт MASAK продемонстрував зв'язок між особами, які вчинили розкрадання, та іншими. Залучення третіх осіб було виявлено завдяки вивченню руху коштів по банківських рахунках, продажах нерухомості та автомобілів, а також операцій з покупок, даних торгового реєстру та податкової інформації. .

Координація, обмін інформацією та доказами між MASAK, прокурорами та правоохоронними органами також були забезпечені. У подальшому MASAK додатково вивчив міжнародні торгові операції компанії, пов'язаної з ОУ та ЕУ, які були засуджені з покаранням у виді ув'язнення на 4 роки 2 місяці за відмивання злочинних коштів. Десять інших підозрюваних, які були довіреними особами ОУ та ЕУ, були засуджені до 2 років позбавлення волі кожних. Крім того, 5 об'єктів нерухомості та 4 транспортні засоби були конфісковані.

При дослідженні об'єктивної сторони ч. 1 ст. 209 КК України можна охарактеризувати її як сукупність ознак, які визначають зовнішню сторону злочину й характеризують суспільно-небезпечне діяння (дію або бездіяльність), його шкідливі наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між діями та наслідками, а також місце, час, обстановку, спосіб, стан, знаряддя та засоби вчинення злочину.

Диспозиція ч. 1 ст. 209 КК України містить низку альтернативних дій, що можуть становити об'єктивну сторону цього злочину, зокрема: набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом; здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном; переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна; вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна; володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження.

Учинення фінансової операції з коштами, одержаними внаслідок учинення суспільно-небезпечного діяння, – учинення будь-якої фінансової операції, пов'язаної зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу. У п. 65 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 зазначається, що фінансова операція – будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою

суб'єкта первинного фінансового моніторингу або про які стало відомо суб'єктам первинного фінансового моніторингу, зазначеним у підпунктах «а» – «д» пункту 7 частини 2 статті 6 цього Закону, у рамках ділових відносин із клієнтом, суб'єктам державного фінансового моніторингу [143]. Крім того, Пленум ВСУ зазначив, що для максимального охоплення всіх видів фінансових операцій потрібно, залежно від їхнього змісту, звертатися також до нормативно-правових актів, що регламентують правовідносини в цій сфері.

Щодо дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів, одержаних у злочинний спосіб, то, згідно з п. 8 Постанови Пленуму ВСУ від 15.04.2005 № 5, під такими діями необхідно розуміти будь-які дії особи, за допомогою яких маскується чи приховується факт одержання таких коштів або іншого майна, що передував легалізації (відмиванню) цих доходів, учинені як особою, яка одержала ці кошти або майно в такий спосіб, так і будь-якою іншою особою. Такі дії можуть бути спрямовані на: зміну правового статусу коштів або іншого майна через підроблення документів, що засвідчують право власності; отримання фіктивних документів на придбання майна; учинення цивільно-правових угод (удавана купівля в комісійному магазині, ломбарді тощо); оформлення права власності на підставних осіб тощо [150].

Під набуттям, володінням майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, потрібно розуміти набуття особою права власності на такі кошти чи майно за умові, що особа знає або повинна була знати про справжнє джерело цих доходів, але все одно їх набуває.

Під використанням цього майна слід розуміти їх використання у процесі легального виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівлі суб'єктами господарювання (підприємництва), зареєстрованими як такі в установленому законом порядку, а саме: 1) будь-яке інвестування зазначених коштів або іншого майна у господарську діяльність (внесення їх до статутного фонду такого суб'єкта або безоплатна передача йому, інвестування у спільну господарську діяльність тощо); 2) придбання за такі кошти сировини,

продукції, іншого майна для використання в господарській діяльності; 3) використання такого майна як напівфабрикатів, сировини тощо (п. 9 Постанови Пленуму ВСУ від 15 квітня 2005 року № 5) [150].

Актуальним було і залишається питання щодо змісту нової статті 209 КК України, зокрема щодо предикатного діяння, яке було передбачено п. 1 примітки до ст. 209 КК України, яка втратила чинність. По суті, хоча змінено форму викладу статті, проте це діяння залишилося у вигляді фактичних обставин, що свідчать про його одержання злочинним шляхом та узгодження його з положеннями ст. 1 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних у злочинний спосіб, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року.

Ведучи мову про предикатні діяння в контексті предмету злочину, слід звернути увагу на питання одночасного кримінального переслідування за вчинення предикатного злочину та за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Світові стандарти розвивають концепцію притягнення до кримінальної відповідальності за окреме (автономне) відмивання майна, яке означає, що переслідування злочинів, пов'язаних із відмиванням злочинних доходів, має здійснюватися без необхідності переслідування предикатного злочину (*stand-alone or autonomous money-laundering*).

На сьогодні це особливо актуально, зокрема у випадках, коли недостатньо доказів учинення конкретного предикатного злочину та в ситуаціях відсутності територіальної юрисдикції щодо розслідування предикатного злочину.

Європейська практика розслідування автономного відмивання злочинних доходів ґрунтуються на сукупності непрямих та інших доказів, які покладено в основу обвинувачення.

Наведена концепція не має особливоого підґрунтя в українській правозастосовній практиці у зв'язку із роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, що міститься у п. 11 постанови № 5 від 15 квітня 2005 року «Про

практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», де вказується, що притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України можливе у разі, коли вона не притягася до кримінальної відповідальності за предикатне діяння. В такому випадку особа має одночасно притягатися до кримінальної відповідальності за предикатний злочин та за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, одержаних унаслідок його вчинення, тобто за сукупністю цих злочинів, оскільки вона усвідомлює, що вчиняє легалізацію таких коштів і майна [150].

Абсолютно очевидно, що практика в цих питаннях потребує невідкладної адаптації до сучасних світових тенденцій боротьби з відмиванням коштів.

З цього приводу в п. 209 звіту за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки заходів щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму зазначено таке: «Одна з головних причин для низьких показників щодо розслідування відмивання коштів у тому, що це відмивання все ще розглядається більшістю співрозмовників, з якими зустрічались експерти під час виїзної місії, в основному як доповнення до предикатного злочину. Незважаючи на технічну позицію, викладену в Додатку до Технічної відповідності згідно з Р.3, постанова Пленуму Верховного Суду № 5 (15.04.2005) «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (рішення Верховного суду), яка, хоча і потребувала повного перегляду та оновлення, все ще застосовувалася суддями у справах про відмивання коштів. Ця постанова, на наш погляд, передбачає, що предикатний правопорушник може бути визначений раніше, ніж кримінальна відповідальність за відмивання коштів може бути застосована. Крім того кримінальна відповідальність за ст. 209 КК не виключена й у тих випадках, коли особа, яка вчинила предикатне діяння, була звільнена від кримінальної відповідальності в установленому законом порядку (у зв'язку із закінченням строків давності, застосуванням амністії тощо) або не притягалася до такої

відповідальності (наприклад, у зв'язку зі смертю). Таким чином, оцінювачі виявили, що кримінальні справи щодо відмивання коштів виключно розглядалися лише тоді, коли виявлено предикатне правопорушення (і часто на практиці особу, яка вчинила предикатний злочин) або після засудження за предикатний злочин» [234, с. 14].

Схожу позицію продубльовано в п. 271 того ж звіту: «Як також було зазначено, у 2011 році Україна ратифікувала Варшавську Конвенцію. Цей документ містить обов'язкове положення (ст. 9 (5)), яким зобов'язує Держави забезпечити відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання коштів. Суди, як виявилось, не знають про це міжнародне зобов'язання. Цілком очевидно, що прокурори не були проінструктовані Генеральним прокурором або вищим керівництвом про те, як підходити до справ щодо відмивання коштів з урахуванням міжнародних зобов'язань, передбачених ст. 9(5) Конвенції» [234, с. 14].

Крім того, позиція, висловлена у вищезазначеній Постанові Пленуму Верховного Суду України, прямо суперечить положенням ч. 5 ст. 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, будучи учасником якої, Україна з 01.06.2011 взяла на себе зобов'язання забезпечувати відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання грошей.

Більше того, у практичній діяльності НАБУ вже наявний вирок Вищого антикорупційного суду від 21.11.2019, яким затверджено угоду про визнання винуватості підсудного Х. за ч.3 ст. 209 КК України і засуджено до 4 років позбавлення волі зі звільненням від відбуття покарання з випробуванням без конфіскації майна. Цей вирок постановлено без попереднього засудження особи за вчинення предикатного злочину.

За змістом цього вироку іншою особою, матеріали щодо якої розслідуються в окремому кримінальному провадженні, вчинено злочин,

передбачений ч.5 ст. 191 КК України. Після цього Х., за попередньою змовою та усвідомлюючи одержання коштів цією особою злочинним шляхом, з метою їх легалізації, вчинив фінансові операції та правочини з цими коштами. У період часу з 12.05.2011 до 26.06.2013 ним укладено правочини з компанією-нерезидентом, згідно з якими грошові кошти підлягали переказу з банківських рахунків цієї компанії на банківські рахунки інших фізичних та юридичних осіб. У подальшому Х. зняв ці кошти готівкою у приміщенні банку в м. Києві. Отже, він учинив фінансові операції і правочини з коштами, одержаними внаслідок суспільно небезпечного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, на загальну суму 6 015 751,32 дол. США.

Наведений приклад свідчить про значний прогрес в сприйнятті судовою системою природи легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом, та значно розширює потенціал інструментарію боротьби з цим явищем.

Час учинення діяння, яке становить об'єктивну сторону легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є час здійснення відповідної фінансової операції.

Відмивання майна, одержаного злочинним шляхом? може здійснюватися в будь-який час, оскільки місцеві, національні та міжнародні трансферти, фінансові та інші угоди, пов'язані з процесом легалізації, реалізуються фактично в будь-який час доби і пор року. Зрозуміло, найбільш інтенсивні процеси легалізації здійснюються в період офіційної роботи банків, бірж, пунктів обміну валюти, митниці та інших відповідних організацій, установ, підприємств. Тимчасова тривалість процесів легалізації може бути різною і залежить від кількості етапів цього процесу, від його характеру і змісту, кількості епізодів, об'єднаних єдиним задумом і тривалістю реалізації кожного з них. Крім того, в тимчасовому відношенні легалізація може здійснюватися безперервно або з різними інтервалами [47].

Специфіка місця вчинення злочину (за місцем роботи, проживання, у приміщенні банківської установи, товарної біржі, у присутності свідків тощо)

полягає у відсутності меж у просторі, зв'язку із структурою, місцезнаходженням банків, контрагентів. Початок відмивання збігається із вкладанням коштів у фінансову операцію. Будь-яка фінансова операція, незалежно від місця її здійснення, будь то ринок паперів, банківська сфера, сфера страхування, потребує відображення в документах. У кримінальних провадженнях цієї категорії злочинів різні документи, висновки судових експертиз становлять міцний доказовий фундамент [51, с. 251]. Також під час легалізації використовуються справжні документи, за допомогою яких можна приховати кримінальний характер матеріальних цінностей.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, дозволив виділити такі групи документів: банківські документи (13% досліджених проваджень), документи бухгалтерського обліку (32%), установчі документи (5%), розрахункові документи (23%), інші бланки документів (чорнові записи, листи, записні блокноти тощо) [Додаток В].

Розглядаючи предмет злочину, передбаченого ст. 209 КК України, звернемо увагу на те, що законодавець у цій статті застосовує термін «майно», тим самим розуміючи його в широкому значенні. Обґрунтувати наведене можемо тим, що предмет злочину, на наш погляд, має значення обов'язкової ознаки складу злочину лише при безпосередній указівці на нього у кримінально-правовій нормі. Відсутність конкретизації різновидів майна в диспозиції цієї статті свідчить про те, що для кваліфікації такого злочину не має значення, яке конкретно майно в його матеріальному вираженні використовувалося особою при вчиненні злочину.

Відповідно до ст. 190 ЦК України майном визначається особливий об'єкт, яким вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Крім того ст. 189 ЦК України передбачає, що власникові цієї речі, тобто майна належать і доходи, які приносяться цією річчю [197].

Водночас у постанові Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності» від

25 грудня 1992 р. під майном розуміються: житлові будинки, квартири, предмети домашнього господарства, продуктивна й робоча худоба, засоби виробництва, виготовлена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно споживчого й виробничого характеру [152, с. 112-113].

З об'єктивної точки зору сутність легалізації (відмивання) полягає в наданні майну, одержаного злочинним шляхом, видимості законного джерела походження. Оскільки економічні механізми, які діють у державі, передбачають існування легальних, контрольованих державою інституцій, у яких задіяні службові та посадові особи, можна дійти висновку, що легалізація (відмивання) майна безпосередньо пов'язана зі злочинами у сфері господарської діяльності.

Учені та практики констатують, що легалізація доходів, одержаних у злочинний спосіб, сьогодні перетворилася на найприбутковіший вид незаконного підприємництва [57]. У світі, за даними експертів Міжнародного валютного фонду, щорічний обсяг відмивання грошей становить близько 500 млрд дол. США. За даними ДФС, в Україні щороку обсяг відмивання грошей становить близько 4 млрд дол. США [81, с. 66].

Характерною особливістю легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є його зв'язок із предикатним злочином. Відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України, легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віднесено до підслідності детективів НАБУ.

Крім того, відповідно до ч. 9 ст. 216 КПК України у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 КК України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого віднесено кримінальне правопорушення, що передувало легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, крім випадків, коли ці кримінальні правопорушення віднесено, згідно з цією статтею, до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Таким чином, до предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, належить факт одержання майна злочинним шляхом. Крім того, кримінальне правопорушення, внаслідок вчинення якого отримано майно, що в подальшому було легалізоване, має належати до підслідності детективів НАБУ. Отже, обставини про зв'язок із предикатним злочином є як кримінально-правовим елементом доказування, оскільки є обов'язковою умовою для кваліфікації діяння як легалізації майна, так і кримінальним процесуальним елементом, оскільки створюють правові підстави для розслідування такого злочину саме детективами НАБУ.

Підстави та процесуальний порядок розслідування злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, визначаються спеціалізацією детективів НАБУ, а саме їхнім кримінальним процесуальним статусом та підслідністю НАБУ.

З цієї точки зору й розглянемо зазначене питання. Функціональна спрямованість діяльності підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ характеризується генерально-забезпечувальним характером у силу поєднання повноважень слідчого та оперативних підрозділів, а оперативно-технічного підрозділу НАБУ – забезпечувальним характером [34, с. 32].

Предмети відання як юридично визначені певні сфери та об'єкти впливу [95, с. 5, 25] у діяльності органів досудового розслідування характеризуються в контексті підслідності [95, с. 5, 26].

У ч. 4 ст. 216 КПК України визначено, що детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України», якщо вони вчинені вищими посадовими особами держави, державним службовцем, посада якого віднесена до першої та

другої категорій посад, або за наявності інших передбачених в даній нормі умов підслідності.

Підслідність НАБУ має родові, персональні та імперативні характеристики. Для прикладу, детективи НАБУ, з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесено статтею 216 КПК до його підслідності, за рішенням Директора НАБУ та погодженням із прокурором САП можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів. (ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»).

Відповідно до ч. 5 ст. 218 КПК спір про підслідність у кримінальному провадженні яке може належати до підслідності Національного антикорупційного бюро України, вирішує Генеральний прокурор або його заступник. Крім того, заборонено доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності НАБУ, іншому органу досудового розслідування. Враховуючи положення ст. 41 КПК, аналогічні характеристики має і предмет відання оперативних підрозділів НАБУ [88].

Отже, кримінальна процесуальна компетенція підрозділу детективів, оперативно-технічного підрозділу та підрозділу внутрішнього контролю НАБУ має специфіку щодо всіх її елементів. Підслідність НАБУ має родові, персональні та імперативні характеристики; для вирішення спорів про підслідність передбачено спеціальні правила. Аналогічні характеристики має і предмет відання оперативних підрозділів НАБУ [34, с. 27-44].

Закон деталізує перелік вищих посадових осіб законодавчої, виконавчої та судової влади, а також сфери державних фінансів та національної безпеки, корупційні злочини вчинені якими відносять до підслідності НАБУ. Втім Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» не обмежує цей перелік. НАБУ може розслідувати корупційні правопорушення, вчинені іншими службовими особами державних та правоохоронних органів, військових формувань, органів місцевого самоврядування, за умови, що

предмет злочину або розмір, завданої ним шкоди, перевищує 500 мінімальних заробітних плат. Важливо знати, що детективи НАБУ розслідують корупційні кримінальні провадження, якщо інші правоохоронні органи не розпочали розслідування цих проваджень до 30 листопада 2015 року. Водночас за директором Бюро та керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури залишається право витребувати від цих органів окремі провадження [120].

Окрім НАБУ розслідуванням корупційних злочинів займається і Державне бюро розслідувань (ДБР), і Національна поліція, а в окремих випадках і Служба безпеки України (СБУ).

Детективам НАБУ в певних випадках можуть бути підслідні, крім зазначених у ч. 5 ст. 216 КПК України, інші корупційні злочини. Зокрема, якщо злочином заподіяно або могли бути заподіяні тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи громадським інтересам, за умови складання прокурором постанови про віднесення цих злочинів до підслідності детективів НАБУ [31].

Водночас на САП, яка є самостійним структурним підрозділом ГПУ, покладаються повноваження щодо здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час проведення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування працівниками НАБУ, підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях, а також представництво інтересів громадян або держави в суді, пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [31].

З огляду на викладене, для ефективної боротьби з кримінальними корупційними злочинами, на наш погляд, було б доцільно законодавчо закріпити виключну підслідність корупційних злочинів за НАБУ.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 209 КК України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого віднесено суспільно небезпечне протиправне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) майна,

одержаного злочинним шляхом, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності НАБУ.

Отже, підслідність цього виду кримінального правопорушення може бути предметною, суб'єктною, альтернативною та такою, що визначається часом початку розслідування, що певним чином ускладнює процес організації розслідування та взаємодії відповідних органів [194, с. 64].

Найчастіше легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, пов'язана зі злочинами у сфері службової діяльності, зокрема: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України); кримінальні правопорушення щодо хабарництва (ст. ст. 368-370 КК України); інші кримінальні правопорушення, вчинені у сфері службової діяльності [24].

Аналіз судової практики свідчить, що до найпоширеніших основних злочинів, з якими тісно пов'язане відмивання майна, належать ті, які безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди – шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191), злочини у сфері господарської діяльності (ст. ст. 202, 204, 222); контрабанда (ст. 201), службові злочини (ст. ст. 364, 365, 368, 368² КК) тощо.

До супутніх злочинів можуть бути віднесені незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК) України, службове підроблення (ст. 366 КК України).

Для прикладу, вироком Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 15 квітня 2014 року К. засуджено за ч. 5 ст. 191, ч. 4 ст. 190, ч. 2 ст. 209, ч. 2, ч. 3 ст. 358 КК України.

Згідно з вироком, К. за попередньою змовою з Р., зловживаючи службовим становищем, використовуючи підроблені документи, шляхом обману заволоділи належною Кіровоградській філії НАК «Укراгролізінг»

сільгосптехнікою на загальну суму 733 373,03 грн., чим спричинили державі збитки на значну суму.

Відмиваючи доходи, одержані незаконним шляхом, кошти, отримані від незаконної реалізації майна Кіровоградської філії НАК «Укراгролізинг», К. і Р. переказали на підприємства, які не здійснювали фінансово-господарської діяльності, з метою їх переведення у готівку, а також використали на фінансово-господарську діяльність належних їм підприємств.

Отже, в цьому кримінальному провадженні основними предикатними злочинами, з якими тісно пов'язане відмивання доходів, були шахрайство (ст. 190 КК України) і заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України). Вторинним, підпорядкованим злочином є підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України) [41].

Аналізуючи пов'язані злочини, необхідно звернути увагу на важливу проблему. В практиці діяльності органів, покликаних протидіяти відмиванню коштів, важливим елементом для доказування обставин вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України, завжди було розслідування обставин злочину, передбаченого ст. 205 КК України – фіктивного підприємництва. Цей злочин, поряд з іншими супутніми, завжди був невід'ємною частиною багатьох схем професійного відмивання, в умовах якого номінальні (підставні, фіктивні) директори залучалися за грошову (або іншу) винагороду до вчинення протиправних діянь, пов'язаних із відмиванням коштів. Так, фіктивні підприємства систематично використовуються професійними відмивачами як знаряддя вчинення відмивання коштів, а тому зазвичай є одним із елементів механізму легалізації злочинних доходів, який потрібно довести.

Крім того, на важливості боротьби з фіктивним підприємництвом як основним інструментом відмивання коштів наголошує Moneyval у своєму звіті за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки заходів щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, зазначивши, що важливо, аби

прокуратура більш активно використовувала обвинувачення у відмиванні коштів для боротьби із фіктивними підприємствами, які є високим національним ризиком. Судове переслідування цих шахрайських підприємств стосовно відмивання коштів повинно привести до переконливих вироків, оскільки за ст. 205 КК (фіктивне підприємництво) може бути покарання лише адміністративним штрафом. Стаття 205 КК терміново потребує перегляду міри покарання із встановленням переконливих строків позбавлення волі [234, с. 16].

Так, адекватна оцінка суспільної небезпечності фіктивного підприємництва як явища та інструменту, що використовується для відмивання коштів, стимулює системи, покликані боротися з цим явищем, до посилення відповідальності за фіктивне підприємництво.

Водночас Верховна Рада України 18.09.2019 прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес», яким ст. 205 КК України взагалі декриміналізовано [134].

Парламентарі обґрунтували необхідність прийняття закону «негативною практикою» використання вироків за ст. 205 у інших процесах, пов'язаних із донарахуванням суб'єктам господарської діяльності зборів та платежів, визнання правочинів між суб'єктами, один з яких був фіктивним, – недійсними. Крім того, законодавець у пояснювальній записці серед інших аргументів навів доводи що справи здебільшого порушуються за «надуманими» або не до кінця з'ясованими обставинами, що надає можливість та простір «для тиску на бізнес», шляхом ініціювання додаткових податкових перевірок, проведення обшуків та арештів активів.

Водночас, з точки зору вектору розвитку національної правової системи, зокрема в питанні протидії відмиванню коштів, подібні зміни не є зрозумілими. Очевидним і таким, що не потребує доведення, є той факт, що фіктивне підприємництво є суспільно небезпечним діянням. Очевидно, що правочини укладені з фіктивними підприємствами, є удаваними та здебільшого безтоварними. Очевидним є також те, що обов'язок зі сплати податків та зборів

не має винятків окрім визначених податковим законодавством України. Відтак, цікаво, які ж аргументи були у представників бізнесу та лобістів, які надали можливість проголосувати за цей закон у супереч світовим стандартам, тенденціям та практичній реальності, оскільки, здається, що він за своєю суттю схожий на зміни, що вносилися до КПК України під гаслами «Маски-шоу стоп!» і не мали нічого спільного з покращенням механізмів досягнення завдань кримінального провадження.

З іншого боку, проблема тиску на бізнес з корупційною метою також достатньо реальна і загальнорозповсюджена. З цим важко сперечатися, оскільки безпідставне проведення перевірок, обшуків, арештів рахунків та майна є наслідком зловживання правоохоронними органами своїми процесуальними повноваженнями, а також неналежним здійсненням прокурорського нагляду та судового контролю за таким розслідуванням.

Особи, які вчиняють корупційні злочини, мають мету, що полягає в умисному прагненні отримати вигоду або приховати результати її отримання від суспільства та/або правоохоронних органів. Вигода, отримана в результаті вчинення дій або бездіяльності, які суперечать вимогам чинного законодавства, вважається неправомірною. Юридичне визначення терміна неправомірної вигоди законодавцем надано в Законі України «Про запобігання корупції», згідно з положеннями якого неправомірною вигодою - це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Метою протиправної діяльності суб'єкта корупційного злочину є покращення майнового стану для себе або пов'язаних із собою осіб. Для досягнення цієї мети злочинці вчиняють низку значущих юридичних дій, які самі по собі можуть мати ознаки правомірних, при цьому будучи способом вчинення злочину, предикатними або вчиненими з метою приховування/маскування погодження отриманого майна в результаті вчинення злочину.

Окрім іншого, саме по собі отримання вигоди не є метою злочинців. Істинною метою кожного з них є можливість отриманими в результаті вчинення кримінального правопорушення вигодами розпоряджатися, тим самим покращуючи свій майновий стан, соціальний статус та/або використовувати ці вигоди для інших цілей.

Саме взаємозв'язок цих цілей (отримання вигоди та фактичне розпорядження нею) покладено в основу аналізу, оцінки та визначення методики здійснення розслідувань легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Кіровський районний суд м. Кіровограда своїм вироком від 10.06.2015 виправдав обвинуваченого за ч.1 ст. 209 КК України, у справі, предикатом до якої було вчинення підсудним квартирної крадіжки – 126860 грн., 62071 доларів США, 6845 ЄВРО. Розглянувши справу по суті, суд засудив обвинуваченого за ч.5 ст.185 КК України, однак у діяннях, які полягали у погашенні кредитів, поповненні банківських рахунків, купівлі одягу та побутових приладів, суд не виявив складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 209 КК України, ургументувавши своє рішення тим, що «не здобуто доказів... спеціальної мети легалізації, яка є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони». Також суд застосував стандартне формулювання з інших вироків – «Крім того, здійснення платежів з погашення кредитних зобов'язань та поповнення карткових і поточного рахунків на своє ім'я у банківських установах є правом володільця розрахункової картки або рахунку і свідчить *про намір остаточно привласнити кошти, здобуті злочинним шляхом*».

Неоднозначність трактування судами схожими за своєю природою подій, демонструє вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 26.03.2015, де суд засудив особу за ч.1 ст. 209 КК України, аргументуючи своє рішення так: «Підсудний, маючи у своєму розпорядженні здобуте злочинним шляхом майно потерпілої, вартість якого становила 250524 грн., частку грошових коштів – 13000 доларів США, через ломбард обміняв на національну валюту та використав їх на свої потреби, а саме придбав меблі, сантехніку та інше майно в

квартиру своєї матері за адресою ..., вчинивши фінансові операції з коштами, одержаними, злочинним шляхом, тобто легалізував доходи».

Наступною обставиною, яка підлягає доказуванню, є винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Ці злочини характеризуються високою латентністю. В окремих випадках до вчинення злочину може бути причетна група осіб за попередньою змовою, організована група або злочинна організація. Необхідно встановити ролі кожного співучасника, характер, склад, тип і структуру організованої групи (злочинної організації), особливості стосунків між її учасниками. Викрити їх методами фінансового контролю досить складно, а інколи й неможливо.

Як свідчить проведений нами аналіз практики розслідування цього злочину, схеми легалізації злочинних коштів мають таку розгалуженість та залучених до вчинення злочину осіб, що, аналізуючи зібрані докази в сукупності, об'єднати цих осіб єдиною метою вкрай складно. Тому найбільш правильно буде встановити джерела походження «брудного майна» та їх вигодонабувача (бенефіціара) в результаті вчинення низки фінансових операцій.

Проте у процесі розслідування цієї категорії злочинів встановлюється не лише суб'єкт злочину, а й інші особи, участь яких дозволить встановити спосіб легалізації, висунути версії тощо. Причетних до легалізації (відмивання) одержаного злочинним шляхом майна осіб можна класифікувати залежно від професійних їхніх навичок на такі групи.

1. «Підставні» особи, які відкривають рахунки на фіктивні фірми і забезпечують прикриття злочинців. Успіх проведення операції з відмивання кримінальних грошей залежить від ступеня відносин між «легалізатором» та власником рахунку, оскільки підставна особа не лише відкриває рахунок на своє ім'я, а нібито особисто ним розпоряджається, а насправді – це доручення «відмивача», тому нерідкі випадки використання як підставних осіб знайомих і родичів [38, с. 68].

2. Посадові особи. Особи, які мають право укладати правочини від імені юридичної особи, а також виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції (керівники підприємств, установ, організацій). [192]. До цієї категорії можна віднести й осіб, які в силу свого високого службового становища сприяють суб'єктам легалізації (депутати, чиновники різних відомств). Це також керівники іноземних банків і фінансових установ в офшорних зонах, що забезпечують процес відмивання.

3. Бухгалтери – особи з певним обсягом спеціальних знань щодо фінансів, достатнім освітнім та професійним рівнями.

4. Юристи. Провідний аналітико-інформаційний і контрольний європейський центр – спеціальна фінансова комісія з проблем «відмивання» грошей (FATF) обґрунтовано вважає, що коло кримінальних професіоналів істотно поповнився за рахунок висококваліфікованих адвокатів, фінансових консультантів, нотаріусів та інших вельми компетентних і досвідчених фахівців [47].

5. Страховики. Страховий агент, для прикладу, укладає договір страхування із власником «брудних коштів», у якому заздалегідь передбачає настання страхового випадку, й отримує за страхування готівку – злочинні кошти. Після настання «неминучого» страхового випадку відбувається законне повернення злочинцеві страхових легалізованих грошей [51, с. 253].

6. Комп'ютерні спеціалісти. Особи, яких залучено до здійснення фінансових операцій із використанням можливостей комп'ютерної техніки.

7. Банківські працівники. Особи з числа посадовців банку, які, будучи наділеними певними повноваженнями, можуть сприяти відмиванню коштів.

8. Торговці крипто-валютою. Особи, які працюють у сфері, брак належного нормативного регулювання якої та контролю з боку держав надає останнім змогу проводити фінансові операції з крипто-валютою з грошовими коштами, походження яких незрозуміле та може мати злочинне походження.

9. Продавці товарів розкоші. Особи, які займаються продажем антикваріату, ювелірних прикрас з унікальними властивостями, предметів мистецтва і т. ін.

10. «Вербувальники». Особи, які, працюючи спільно з професійними відмивачами забезпечують пошук неблагополучних представників соціуму та на умовах фінансової винагороди заохочують їх до участі в діяльності фіктивних підприємств та в перспективі – відмивання коштів. Часто ці особи є необізнаними з реальною метою, для якої їх було залучено, і надають послуги, виключно пов'язані з підписанням установчих документів, відкриття банківських рахунків, і на цьому їхня роль завершується.

За результатами ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень встановлено, що найчастіше легалізація здійснюється особами, які злочинно отримали дохід, а потім самі ж організували їх відмивання (72% проваджень), та особами, які діють за дорученням власника майна, одержаного злочинним шляхом (14% проваджень). Також у 14% наявна змішана форма наведених способів [Додаток В].

Особи, які беруть участь в організації та вчиненні злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна одержаного злочинним шляхом, використовують юридичних осіб виключно як інструмент (знаряддя) вчинення злочину, з метою приховати реального вигодонабувача.

Важливе значення для реалізації декларованих Україною реформ щодо боротьби з корупцією, зокрема під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має встановлення «кінцевого бенефіціарного власника» поняття якого впроваджено на законодавчому рівні.

Термін «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Відповідно до п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону кінцевий бенефіціарний власник (контролер) – кінцевий бенефіціарний власник – будь-яка фізична особа, яка

здійснює вирішальний вплив (контроль) на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої проводять фінансову операцію [143].

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України» кінцевим бенефіціарним власником є:

- для юридичних осіб – будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);

- для трастів, утворених відповідно до законодавства країни їх утворення, – засновник, довірчий власник, захисник (за наявності), вигодоодержувач (вигодонабувач) або група вигодоодержувачів (вигодонабувачів), а також будь-яка інша фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність трасту (в тому числі через ланцюг контролю/володіння);

- для інших подібних правових утворень – особа, яка має статус, еквівалентний або аналогічний особам, зазначеним для трастів.

Ознакою здійснення прямого вирішального впливу на діяльність є безпосереднє володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи [143].

Ознаками здійснення непрямого вирішального впливу на діяльність є, принаймні, володіння фізичною особою часткою у розмірі не менше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи через пов'язаних фізичних чи юридичних осіб, трасти або інші подібні правові утворення, чи здійснення вирішального впливу шляхом реалізації права контролю, володіння, користування або розпорядження всіма активами чи їхньою часткою, права отримання доходів від діяльності юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, права вирішального впливу на формування складу, результати голосування органів управління, а також

учинення правочинів, які надають можливість визначати основні умови господарської діяльності юридичної особи або діяльності трасту, або іншого подібного правового утворення, приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність юридичної особи, трасту або іншого подібного правового утворення, незалежно від формального володіння [143].

Кінцевим бенефіціарним власником не може бути особа, яка має формальне право на 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі, але є комерційним агентом, номінальним власником або номінальним утримувачем, або лише посередником щодо такого права [143].

Для прикладу, зі змісту поняття кінцевого бенефіціарного власника є зрозумілою умова, за якої особа здійснює вплив шляхом прямого або опосередкованого (через іншу фізичну чи юридичну особу) володіння однією особою самостійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами часткою в юридичній особі у розмірі 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі, то визначення вирішального впливу на управління або господарську діяльність юридичної особи потребує додаткової законодавчої регламентації.

З наведеного визначення поняття кінцевого бенефіціарного власника вбачається, що законодавець встановлює ряд функцій характерних бенефіціарному власнику (контролеру), зокрема – можливість незалежно від формального володіння здійснювати вирішальний вплив на діяльність юридичної особи безпосередньо або через інших осіб, або ж – можливість здійснювати вплив шляхом прямого або опосередкованого (через іншу фізичну чи юридичну особу) володіння однією особою самостійно або спільно з пов'язаними фізичними та/або юридичними особами часткою в юридичній особі у розмірі 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі [157, с. 184].

Способи реалізації функцій, притаманних бенефіціарному власнику (контролеру), виражені у формах: реалізації права володіння або користування

всіма активами чи їх значною часткою; права вирішального впливу на формування складу, результати голосування; вчинення правочинів, які надають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про Господарські товариства» товариству належать: майно, передане йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукція, вироблена товариством у результаті господарської діяльності; одержані доходи; інше майно, набуте на підставах, не заборонених законом [139].

Згідно з положеннями ст. 58 Закону України «Про Господарські товариства» вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є загальні збори учасників. Вони складаються із учасників товариства або призначених ними представників.

Відповідно до ч. 4 ст. 145 Цивільного кодексу України до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю належить: визначення основних напрямів діяльності товариства, затвердження його планів і звітів про їх виконання; внесення змін до статуту товариства, зміна розміру його статутного капіталу; створення та відкликання виконавчого органу товариства; визначення форм контролю за діяльністю виконавчого органу, створення та визначення повноважень відповідних контрольних органів; затвердження річних звітів та бухгалтерських балансів, розподіл прибутку та збитків товариства; вирішення питання про придбання товариством частки учасника; виключення учасника із товариства; прийняття рішення про ліквідацію товариства, призначення ліквідаційної комісії, затвердження ліквідаційного балансу [197].

Питання, віднесені до виключної компетенції загальних зборів учасників товариства, не можуть бути передані ними для вирішення виконавчому органу товариства. Ці особи, згідно зі ст. 58 Закону України «Про господарські товариства», можуть бути постійними або призначеними на певний строк. Учасник вправі в будь-який час замінити свого представника у загальних

зборах учасників, сповістивши про це інших учасників. Учасник товариства з обмеженою відповідальністю вправі передати свої повноваження на зборах іншому учаснику або представникові іншого учасника товариства [139].

Відповідно до ч. 1 ст. 237 Цивільного кодексу України представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє [197]. Згідно з ч. 3 ст. 238 Цивільного кодексу України представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, установлених законом [197].

Наведене означає, що ототожнення понять представника учасника товариства та самого учасника не допустиме в контексті визначення особи як кінцевого бенефіціарного власника, в силу того, що представник учасника позбавлений юридичної можливості одноособово здійснювати функцію органу управління чи реалізовувати право володіння або користування активами товариства [157, с. 185].

Щодо права вирішального впливу на формування складу та результати голосування слід зазначити таке.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» вирішальний вплив однієї чи кількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із

зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання. Пов'язаними особами є юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання, що визначено поняттям «контроль» [146].

Згідно з п. 13 Статті 7 Закону України «Про антимонопольний комітет» до повноважень Антимонопольного комітету України віднесено право надавати рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства про захист економічної конкуренції [126].

Відповідно до п. 3.7. роз'яснення Антимонопольного комітету України від 27.05.2015 № 200-29/05-5501 вирішальний вплив одного суб'єкта господарювання на іншого суб'єкта господарювання виникає, зокрема, у випадках, коли: один суб'єкт господарювання стосовно іншого суб'єкта господарювання прямо або опосередковано: володіє чи управляє (користується) часткою (паєм, акціями) у статутному капіталі в розмірі понад 50 відсотків; має більше ніж 50 відсотків голосів у вищих органах правління; має повноваження призначати керівника, заступника керівника або більш як 50 відсотків членів спостережної ради чи виконавчого, контрольного органу; має право одержувати не менше 50 відсотків прибутку, що залишається в розпорядженні суб'єкта господарювання.

Згідно зі ст. 10 Закону України «Про господарські товариства» можливість брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в установчих документах та можливість брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частку (дивіденди) віднесено до прав учасників товариства [139].

Водночас у разі, якщо не буде встановлено перелік обов'язкових ознак, характерних поняттю «вирішального впливу» на управління або господарську

діяльність підприємства, поняття «кінцевого бенефіціарного власника» може бути знівельоване та не мати практичного застосування. Сприятимуть цьому також відсутність юридичної відповідальності та засобів контролю за відображенням в реєстраційних справах службовими особами юридичних осіб відомостей про їх кінцевого бенефіціарного власника [157, с. 186].

Впровадження на законодавчому рівні поняття кінцевого бенефіціарного власника є важливим кроком на шляху до реалізації поставлених державою пріоритетів в частині здійснення антикорупційної реформи. Водночас форма, в якій викладено зміст цього поняття, призводить до двоякого трактування його окремих положень, що водночас загрожує реалізації цього інституту відповідно до мети його створення. Отже, з метою конкретизації змісту поняття та забезпечення ефективності реалізації в Україні прозорості висвітлення інформації про кінцевого бенефіціарного власника, зміст згаданого поняття потребує суттєвого вдосконалення. Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці концептуальних моделей правових норм у сфері протидії корупції та забезпечення ефективної реалізації інституту кінцевого бенефіціарного власника в законодавчій площині [157, с. 185].

Зазначені питання також не оминув і п'ятий раунд взаємної оцінки України у сфері ПВК Комітетом Ради Європи MONEYVAL щодо ефективності системи ПВК, у звіті якого з цього приводу зазначено таке:

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб та громадських об'єднань», який набрав чинності 25 листопада 2014 року та вніс зміни, зокрема, до Закону щодо реєстрації юридичних осіб, установив обов'язок для юридичних осіб надавати інформацію про своїх бенефіціарних власників до ЄДР. ЄДР містить інформацію про бенефіціарних власників юридичних осіб, але вважається, що є випадки, коли надається інформація до ЄДР тільки про економічних власників юридичних осіб (акціонерів, власників паїв, які мають право голосу), а не інших економічних бенефіціарів, чий значний вплив на компанію випливає з реальних обставин. Встановлено

адміністративну відповідальність за неподання інформації про бенефіціарних власників юридичних осіб. Доступні санкції включають штрафи від 3000 UAH до 5000 UAH (~ 98,35 EUR та 163,92 EUR), а також адміністративні покарання.

Ступінь зловживання повноваженнями юридичних осіб щодо ВК/ФТ добре зрозумілий. Однак НОР не визначає конкретно, яким чином юридичні особи, утворені відповідно до українського законодавства, можуть бути використані для ВК. Група з оцінки вважає, що юридичні особи становлять більш високий ризик, ніж ризик слабких місць при перевірці бенефіціарних власників, про який наголошено в НОР. Незважаючи на те що НОР містить деяку інформацію про ризики, представлені юридичними особами, окремого аналізу ризику здійснено не було. НОР визначає ризики, пов'язані з відсутністю перевірки бенефіціарних власників, що включає в себе прогалини та відсутність верифікації інформації в ЄДР та використання підставних осіб. Хоча існують типології, до складу яких входять юридичні особи, не існує конкретної оцінки широких загроз, вразливостей та ризиків, включаючи специфічні ризики кожного типу українських юридичних осіб, які можуть бути сформовані. В цілому зустрічі з представниками деяких органів влади та приватного сектору показують, що 20 % українських компаній, можливо, подали до Реєстру неправдиву або неточну інформацію. ПФР та ПО розглядають можливість реєстрації компаній підставними особами чинником, що сприяє функціонуванню конвертаційних центрів [234, с. 27].

Статистичні дані, представлені у звіті НОР (Національна оцінка ризиків) і групі з оцінки, свідчать про те, що проблема зловживання юридичними особами значно поширена, і такі юридичні особи, як вважають ПФР (підрозділи фінансової розвідки) та ПО (правоохоронні органи), є ключовими для успішної роботи так званих «конвертаційних центрів». Докази, зібрані групою експертів, свідчать про те, що юридичні особи в Україні становлять більшу загрозу щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, і вразливість українських юридичних осіб має більше поширення, ніж недоліки, виявлені під час встановлення БВ (бенефіціарного власника) [234, с. 121].

Викладене надає змогу дійти однозначного висновку, що методи оцінки ризиків, пов'язаних із відмиванням коштів, та пошуку адекватних механізмів протидії відмиванню коштів по різному оцінюються українським законодавцем та міжнародною спільнотою, а питання ролі юридичних осіб, визначення правових механізмів регламентації їх використання для цілей легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, потребують додаткового наукового дослідження та впровадження на законодавчому рівні.

Підтримуючи В.М. Алієва, вважаємо, що мотив учинення легалізації, (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом може бути не лише корисливий. Під час реалізації злочинного умислу, спрямованого на вчинення цього злочину, діють два мотиви – зиск та утвердження себе у референтній групі. Рідше мають місце поєднання корисливого мотиву з «ігровим», коли дії винуватої особи детермінуються потребою у грі, ризику, участі в різних операціях з грошовими коштами або іншим майном. Ці мотиви доповнюють та посилюють один одного, надаючи поведінці цілеспрямованого, стійкого характеру, значно підвищуюючи суспільну небезпеку діяння [5, с. 27].

Інші обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, визначено ст. 91 КПК України:

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (розмір сум легалізованих коштів чи вартість легалізованого майна, подальша їх рух, перебування коштів та/або майна у користуванні чи їх відчуження тощо). Необхідним тут є вжиття заходів для забезпечення цивільного позову, конфіскації майна та спеціальної конфіскації. Встановлення цієї обставини є кваліфікуючою ознакою для більшості економічних злочинів, має практичне значення для результативного фінансового розслідування та вимагає спеціальних знань, зокрема проведення судових експертиз, у т.ч. товарознавчої;

- обставини, які підтверджують, що майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, одержане внаслідок злочинних дій або призначалося (використовувалося) для схиляння осіб до вчинення злочину, фінансування

та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом злочину, у тому числі пов'язаного з незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

— обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Документ є основним знаряддям вчинення фінансових кримінальних правопорушень. Водночас для надання вигляду правомірності легалізації «брудних коштів» злочинці використовують не лише фізичних, а й юридичних осіб. Втім для притягнення до кримінальної відповідальності існує передбачений законодавством про кримінальну відповідальність механізм для ефективного припинення вчинюваних та запобігання вчиненню нових злочинів. Тож стосовно юридичних осіб можуть застосовуватися засоби кримінально-правового характеру – штраф, конфіскація майна або ліквідація.

Слід погодитися з Н.А. Орловською в тому, що матеріальною підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є не склад злочину, а факт причетності юридичної особи до злочину (інтерес/користь юридичної особи, реалізовані/досягненні вчиненням злочином) [119, с. 85]. У зв'язку з цим передбачені у ст. 96-3 КК України підстави застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є фактично передумовами їх застосування.

Водночас питання застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб заслуговує на особливу увагу в межах окремого дослідження, оскільки залишається практично не врегульованим.

2.2. Засоби доказування під час діяльності детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Насамперед необхідно чітко окреслити, що саме слід розуміти під засобами доказування. М.А. Погорецький до засобів доказування у широкому розумінні відносить все те, за допомогою чого воно (доказування) здійснюється: процесуальні дії, за допомогою яких отримуються докази, заходи забезпечення кримінального провадження і, власне докази, а у вузькому розумінні – процесуальні дії (слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії) [123, с. 74].

Особливостями засобів доказування під час розслідування детективами НАБУ фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є такі.

По-перше, засоби доказування спрямовані на отримання саме тих відомостей, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

При цьому в практиці до предмету доказування також відноситься встановлення того факту, що предикатний злочин віднесений до підслідності детективів НАБУ.

По-друге, обсяг засобів доказування включає в себе засоби діяльності, які віднесені до виключної компетенції детективів НАБУ. Приміром, така негласна слідча (розшукова) дія, як моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України) проводиться виключно у кримінальних провадженнях, які підслідні НАБУ, та полягає у наданні НАБУ в поточному режимі інформації про операції з банківського рахунку.

По-третє, обсяг застосовуваних засобів доказування спрямований на отримання тих доказів, які є належними саме для кримінальних проваджень щодо конкретного виду злочину – легалізації (відмивання) майна, одержаного

злочинним шляхом. Фактично, кримінальне процесуальне законодавство не містить обмежень щодо проведення певних процесуальних дій у злочинах певного виду. Оскільки легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є тяжким злочином (ч. ч. 1, 2 ст. 209 КК України) та особливо тяжким злочином (ч. 3 ст. 209 КК України), то в ході його розслідування можуть бути проведені усі види негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас існують певні слідчі (розшукові) дії, проведення яких в абсолютній більшості випадків є недоцільним при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, наприклад, огляду трупа, пов'язаного з його ексгумацією.

Перелік засобів збирання доказів, а також окремі тактичні питання їх проведення багато в чому визначаються саме предметом доказування у *wsq* категорії злочинів.

Тимчасовий доступ до речей і документів за цією категорією злочинів належить до першочергових процесуальних дій, оскільки своєчасне його проведення, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Отже, часто доводиться складати перелік документів, запитуваних у різних установах, які можуть бути необхідні для здійснення досудового розслідування. Для їх отримання від бухгалтерських та юридичних фірм, страхових компаній, що зберігаються на серверах електронної пошти, у постачальників інтернетпослуг і іноді у комунальних підприємств, потрібна ухвала слідчого судді. Відповідно до Закону України від 31 жовтня 2019 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і покарання за набуття таких активів» Національний банк України спростив порядок розкриття банківської таємниці для окремих державних органів [131]. З того часу детективи НАБУ можуть отримати за письмовим запитом без рішення суду доступ до інформації про операції за рахунками осіб, у тому числі й інформацію про контрагентів, навіть якщо їхні рахунки відкриті в інших банках [111]. Як показує досвід, особи не завжди

тримають активи на банківських рахунках, відкритих на їх власні імена. Вони зберігаються іншими людьми або компаніями, щоб приховати роль певної особи як істинного власника. Важливо перевіряти майно і банківські рахунки людей, потенційно залучених у справу, в тому числі: родичів, ділових партнерів або осіб, пов'язаних з бенефіціарним власником; посередників або підставних осіб, залучених обманним шляхом або добровільно прикривають чиновника-корупціонера, оформляючи його майно на своє ім'я або відкриваючи на своє ім'я рахунок і керуючи ним, часто за невелику плату; різні корпоративні структури, включаючи трастові компанії тощо.

Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді під час досудового розслідування чи ухвали суду під час судового провадження. Розгляд слідчим суддею, судом клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів є формою судового контролю, призначенням якого є забезпечення дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Якщо витребування не пов'язано з обмеженням права фізичних чи юридичних осіб на зберігання ними певного майна чи документів або права не розголошувати певні відомості, отримання судового дозволу на таке витребування є надмірною витратою часу сторони обвинувачення та суду, що перешкоджає виконанню завдання зі здійснення швидкого розслідування та судового розгляду (ст. 2 КПК України).

На наш погляд, питання судового контролю, пов'язаного із захистом банківської таємниці, не повинно бути перешкодою для проведення фінансових розслідувань. Доступ до банківської таємниці поза межами кримінально процесуальних процедур часто є обов'язком самого володільця цієї інформації для її розкриття та надання контролюючим органам. За наведених обставин, інформація надання якої суб'єктами первинного фінансового моніторингу до контролюючих органів є обов'язковою, повинна надаватися детективам за запитом.

Ведучи мову про запит як засіб доказування, вважаємо за потрібне звернути увагу на такий аспект. У ч. 2 ст. 93 КПК України передбачено можливість сторони обвинувачення збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб документів та відомостей. Однак досить частими є відмови надати відомості або копії документів на письмовий запит слідчого, прокурора із зазначенням можливості отримання відомостей або копій документів виключно в порядку тимчасового доступу до речей і документів.

Для забезпечення ефективності запиту та допустимості отриманих на запит відомостей вважаємо за доцільне внести зміни до відповідного законодавства щодо порядку подання запиту та обов'язковості його виконання, для чого необхідно доповнити КПК України Главою 15-1. «Витребування відомостей або копій документів:

«Стаття 166-1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Прокурор, слідчий можуть витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомості або копії документів, які не містять охоронюваної законом таємниці.

Стаття 166-2. Порядок витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронюваної законом таємниці, здійснюється у формі письмового запиту.

2. Відомості або копії документів мають бути надані упродовж десяти днів, якщо інший строк не встановлений спеціальним законом.

3. У разі, якщо витребувані відомості або копії документів є такими, що містять охоронювану законом таємницю, прокурор, слідчий, який подав запит, письмово повідомляються про неможливість надання таких відомостей або

копій документів з обґрунтуванням належності наявних в них відомостей до таких, що містять охоронювану законом таємницю.

4. У запиті про витребування відомостей або копій документів має бути зазначено:

1) номер та дата реєстрації кримінального провадження;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) відомості або копії документів, які витребовуються».

Спробуємо надати приклади конкретних запитуваних документів (але вони не обмежуються лише цими):

– всі документи для відкриття рахунку, включаючи форми встановлення вигодоодержувача, картки з нотаріально завіреними зразками підпису клієнта, статут корпорації або угоди про партнерство, а також копії документів, що засвідчують особу, які були представлені під час відкриття рахунку. До переліку слід включити не лише рахунки, відкриті на ім'я підозрюваних, але також ті, на користування якими у них є довіреність або право підпису, а також вказують на будь-які інші взаємини, що можуть бути пов'язані з кримінальним провадженням;

– профіль клієнта, реєстр операцій, здійснених через банківських службовців і банкомати, журнал реєстрації касових чеків, результати перевірок клієнта фінансовою установою, і будь-які інші дані, що інформують про економічний стан клієнта, комерційної діяльності та операцій з рахунком (наприклад, копії контрактів, рахунки, акредитиви, списки партнерів і дочірніх компаній);

– кредитна документація, включаючи інформацію про іпотеку, копію заявки на кредит, список та / або опис забезпечення кредиту (в тому числі права на утримання коштів з депозитних рахунків), дохід, майно q особисті та / або ділові рекомендації;

– виписки з рахунків за період розслідування;

- повідомлення про підозрілу діяльність, надані співробітниками фінансової установи, включаючи ті, що не були передані підрозділу фінансової розвідки;

- документи, які відносять до операцій за рахунком, включаючи клієнтські накази, прибуткові та видаткові касові ордери, чеки;

- документація про електронні перекази, включаючи форми запитів, повідомлення про здійснення операцій та інші відповідні документи;

- листування з банківською установою та записи про відвідування клієнта, електронні листи, факси, а також документи або записки, які стосуються інструкцій і / або операцій;

- інформація про зберігання в сейфі, включаючи контракти, записи про відвідування та записи відеоспостереження відповідних зон (як правило, не тих зон, де проглядається вміст сейфа);

- всі документи, які можуть стосуватися вчиненого злочину, оскільки вони містять інформацію про активи, рух коштів, осіб та компанії, пов'язані з підозрюваним, тощо.

Внесення запропонованих змін надало б змогу отримувати допустимі докази в результаті витребування копій документів та відомостей в порядку письмового запиту слідчого, прокурора.

Також необхідно використовувати і відкриті джерела, що можуть забезпечити корисну та необхідну вихідну інформацію про підозрюваних, їхніх родичів, пов'язаних з ними осіб та компанії і допомогти при виявленні активів і потенційних свідків. Вона може бути доступна через Інтернет, за допомогою пошукових серверів і сайтів соціальних мереж тощо.

Запит надмірної кількості документів може подовжити період їх отримання. Водночас, якщо подати запит на дуже вузький перелік документів, є ризик неотримання необхідної інформації. Тому спочатку слід запитати документи, необхідні негайно, а потім подавати запити в міру появи нових версій. Такий метод поділу кримінального провадження на етапи дозволить детективам зосередитися на невеликих обсягах інформації і перевіряти

відповідні версії, не витрачаючи час на перегляд дуже великої кількості документів, обсяг яких може вимірюватися десятками ящиків, і великих обсягів електронних даних, що можуть навіть не стосуватися відповідного кримінального провадження.

Крім цього, необхідно врахувати, що документи, які підлягають вилученню, зовні можуть справляти враження цілком законних. Проте укладання одних правочинів (дарування, позики, позички, купівлі-продажу) може маскувати інші, а їхній зміст – свідчити про приховування справжнього наміру сторін, наприклад, коли в договорах наявні відкладені або скасовані умови.

Ось чому необхідно вилучати повний пакет документів стосовно правочину та окремо допитувати не лише його учасників, а й усіх осіб, які брали участь у його оформленні. [16, с. 52]. Надані ними показання можуть підтвердити або прояснити інформацію, отриману з документальних джерел, дати нові версії або виявити нові фінансові документи.

Отже, допит є важливим елементом будь-якого розслідування і вкрай важливий при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Його проводять з метою отримання показань від осіб, які безпосередньо вчинили легалізацію, тобто підозрюваних, а також свідків: осіб, які, хоча й реалізовували операції з легалізації, але не усвідомлювали злочинну природу походження майна, з якими виконувались фінансові операції або укладались цивільно-правові правочини; осіб, яким відома будь-яка інформація щодо обставин легалізації та суб'єкта легалізації.

Для такої категорії проваджень важливе значення має порядок допиту свідків. У зв'язку з цим необхідно ретельно планувати дослідження доказів, черговість допиту свідків та інших учасників кримінального провадження. Детектив може підготувати питання заздалегідь, однак під час допиту варто проявляти гнучкість та орієнтуватися на відповіді допитуваного, а не на готові питання. Допит без належної підготовки повністю виключений, оскільки він

неминуче буде поверхневим та не надасть можливості отримати належну інформацію [48, с. 148].

Важливими джерелами відомостей можуть виявитися ділові партнери, родичі, сусіди, співробітники, конкуренти, працівники фінансових установ, через які здійснювалися операції з коштами, походженню яких надавався вигляд законного [121].

Нотаріуси, ріелтори, адвокати, представники юридичних фірм, аудитори – особи, які брали участь у підготовці, укладанні та реєстрації правочинів з майном незаконного походження (купівля-продаж об'єктів нерухомості чи господарської діяльності; управління коштами, цінними паперами чи банківськими рахунками; організації здійснення внесків для створення, діяльності або управління юридичними особами тощо) або надавали клієнтам допомогу у плануванні чи проведенні операцій із цим майном, можуть пояснити про обставини здійснення цих операцій та їхніх учасників (за винятком тієї інформації, розголошення якої заборонено відповідним законом).

Працівників державних органів необхідно допитати про дотримання вимог чинного законодавства і порядок реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності; підставних осіб, зареєстрованих як засновників або керівників підприємств – про осіб, з чиєї ініціативи вони погодилися обійняти посади, умови укладання цих угод і їхню участь у діяльності суб'єкта господарювання. [191, с. 82].

Необхідно виявити і допитати підставних осіб, причетних до легалізації. Ці люди беруть на себе значний ризик за невелику винагороду і можуть віддати перевагу проінформувати детективів про осіб, яким вони слугують прикриттям, замість того щоб бути причетними до злочинних схем. Вони мають пояснити: хто запропонував їм провести ту чи іншу операцію; на яку суму оформлялися документи, хто в цьому брав участь, кому передавалися кошти і за яких обставин тощо [16].

Працівники митних органів можуть надати пояснення про обставини оформлення митних декларацій щодо здійснення зовнішньоекономічних

операцій. Працівники податкової інспекції можуть повідомити про обставини оформлення звітних документів та документів на одержання певних пільг, відшкодувань тощо [112, с. 24].

Працівникам контролюючих органів необхідно поставити питання щодо обставин виявлення сумнівних фінансових операцій чи укладених правочинів, поведінки осіб, які мали до них відношення [191, с. 82].

Практика свідчить про те, що у випадках розслідування злочинів пов'язаних з відмиванням коштів, до реалізації злочинного умислу, на різних етапах залучаються різні люди, окжен з яких в межах свого рівня пізнання може бути корисним для відтворення слідової картини злочину. Водноча, важливим є той факт, що переважна кількість «беенфіціарів» схем з відмивання намагаються вживати вичерпних заходів спрямованих для контролю змісту показів осіб з числа свідків, які будучи не обізнаними з основним умислом організатора, на тому чи іншому етапі вчинення правопорушення вчиняли дії в його інтересах. Цінність вказаних осіб для доказування обставин протиправної діяльності важко переоцінити, однак злочинне середовище використовується законні способи протидії органам досудового розслідування в цьому питанні, шляхом призначення умовно «слабким» свідкам адвокатів покликаних контролювати зміст їх показань.

З цього приводу слід зазначити, що згідно існуючих положень КПК України, адвокат який надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні позбавлений процесуального статусу та прав якими наділений захисник. Всупереч наведеному, в практиці адвокати на етапі надання правової допомоги свідку в кримінальному провадженні часто ототожнюють своє положення та процесуальний статус з статусом захисника, як наслідок зловживаючи своїми процесуальними правами [158, с.157].

Оскільки цей вид злочину вчиняють переважно у складі злочинної організації, то для проведення допиту підозрюваного має значення вивчення особистості допитуваного. Правильному вирішенню тактичних задач під час проведення допиту підозрюваного організатора злочинного формування,

активних і менш активних учасників організованої злочинної діяльності передуює з'ясування таких ознак: вік, освіта, посада, на якій ланці перебуває в злочинній організації, частка із загального злочинного доходу тощо. Крім того, варто звернути увагу на можливість використання психологічного аналізу. Зокрема, А. Р. Лонцакова зазначила, що доцільно використовувати спеціальні методи виявлення, нейтралізації та подолання протидії з урахуванням психології підозрюваного. [97, с. 11]. Необхідно пам'ятати, що керівне ядро, організатор злочинного формування – це особи, які мають авторитет у суспільстві у зв'язку зі службовим становищем, удаваним спонсорством тощо [78, с. 280–283; 191].

Проте, на жаль, детективи не завжди виявляють усіх учасників організованої групи. Нерідко до відповідальності притягують другорядних осіб, а не організаторів злочинної діяльності. Зважаючи, що, як правило, у кримінальних провадженнях про легалізацію особи підозрюються у вчиненні кількох злочинів, підхід до допиту має бути комплексним. Крім того, необхідно пам'ятати, що підозрювані здебільшого мають спеціальну освіту (фінансову, економічну, юридичну, технічну тощо) і досвід роботи в комерційних та фінансових установах, знають усі особливості і вади нормативного регулювання бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, технологій здійснення фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку і контролю [121; 191].

У зв'язку з чим ще на стадії досудового розслідування детектив, виконуючи свої повноваження, повинен володіти відповідними знаннями, специфічною термінологією, бути обізнаним про конкретну схему здійснення легалізації, а за необхідності – отримати рекомендації спеціалістів з питань, які залишаються для нього незрозумілими [191].

Детективу під час допиту підозрюваного необхідно переконатися в обізнаності останнього про обставини незаконного походження майна, наявності мети його легалізації. Остання обставина є визначальною для правильної кваліфікації дій і розмежування кваліфікації за ст. 209 КК України з

іншими кримінальними правопорушеннями (наприклад, ст. ст. 190, 191, 198 КК України). Також необхідно з'ясувати способи відмивання майна, одержаного злочинним шляхом. Один із обов'язкових моментів, який має важливе значення для правильності кваліфікації та підлягає доказуванню, – це спрямованість умислу на вчинення продовжуваного правопорушення або на вчинення кількох злочинних діянь повторно.

Варто пам'ятати, що особи, які безпосередньо займаються легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, мають високий рівень поінформованості. Таким особам можуть бути поставлені такі запитання:

- хто є ініціатором створення злочинної організації;
- хто є керівником структури;
- який офіційний вид діяльності задекларовано у статуті;
- яка структура цього підприємства (наявність підрозділів в інших регіонах країни);
- який строк діяльності з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;
- чи займалася ця структура законним видом діяльності до цього;
- що стало причиною паралельного чи переважного зайняття злочинною діяльністю (фінансові складнощі; рейдерське захоплення, зміна керівництва, укладення міжнародного контракту тощо);
- яка загальна чисельність працівників (хто з них обізнаний про злочинність діяльності);
- де знаходиться фінансова документація;
- де знаходяться активи, одержані злочинним шляхом (на території якої держави);
- чи пов'язані угоди з офшорними зонами [196, с. 140].

Допит підозрюваного – це слідча (розшукова) дія підвищеного тактичного ризику, оскільки неможливо передбачити наслідки її проведення. Тому слідчому необхідно враховувати конкретну ситуацію, в результаті якої виникла необхідність її проведення [210].

Обшук щодо цієї категорії злочинів віднесено також до першочергових слідчих (розшукових) дій, оскільки необхідно отримати документальне підтвердження кожної фінансової чи господарської операції, пов'язаної з відмиванням майна, одержаного злочинним шляхом, виявити інформацію про активи, викрити спільників тощо.

Він може проводитися за місцем учинення легалізації (у конвертаційному центрі, у фінансовій установі, за місцем проживання осіб, причетних до злочину, у транспортних засобах) [210]. Як слушно зазначає В.В. Лавренюк, щоб не допустити знищення або зникнення доказів є необхідність проведення одночасних обшуків у всіх членів групи і на всіх об'єктах, де можуть знаходитися джерела доказів, навіть якщо ті перебувають в різних країнах [90].

Обшук – досить складна слідча (розшукова) дія і його результати багато в чому залежать від того, як до нього підготувався детектив. Підготовка до обшуку у підозрюваного повинна включати: ухвалення рішення про проведення обшуку; його процесуальне оформлення; одержання й аналіз орієнтуючої інформації про обшукуваного, особливості об'єкта, на якому буде проводитись обшук, і характеристику властивостей предметів, що підлягають відшукуванню і вилученню; визначення часу проведення обшуку; підбір учасників слідчо-оперативної групи, яка проводитиме обшук, і розподіл обов'язків між ними; підготовку науково-технічних засобів, додаткових засобів фіксації ходу й результатів обшуку; підготовка транспортних засобів; визначення способів зв'язку і заходів запобігання можливій протидії, у тому числі в активних формах, з боку обшукуваних та інших заінтересованих осіб; складання плану обшуку; вжиття заходів, що виключають поширення відомостей про хід і результати обшуку [40].

Водночас В. Л. Васильєв наголошував, що під час підготовки до обшуку слідчому рекомендується відповісти на такі питання: 1) що варто шукати, як цей предмет виглядає (форма, колір, запах); 2) що являє собою об'єкт, який підлягає обшуку: площа об'єкта, рельєф, планування, кількість приміщень, кількість дверей і вікон, їх розташування, меблі та їх розташування тощо);

3) хто, крім осіб, які підлягають обшуку, може перебувати у приміщенні під час обшуку; 4) яке штучне та природне освітлення об'єкта обшуку; 5) чи є на об'єкті телефон та інші засоби зв'язку (рація, дзвінок, селектор тощо); 6) де можуть зберігатися предмети пошуку; 7) хто буде задіяний у проведенні обшуку; 8) які технічні засоби необхідно взяти із собою; 9) коли необхідно найбільш вдало розпочати обшук; 10) скільки часу він триватиме; 11) потрібно скласти план об'єкта та порядок проведення обшуку в ньому із чітким розподілом функцій для кожної особи; 12) напередодні визначитись із понятими; 13) передбачити способи зв'язку слідчими підрозділами. Чим детальніше слідчий відповість на ці питання перед обшуком, тим менше несподіванок будуть його очікувати в момент його проведення, і тим більше шансів на успіх його проведення [23, с. 391–392].

Ретельність підготовки до його проведення жодним чином не має нівелювати його раптовість. Проведення обшуку мінімізує негативні ризики завдяки ретельному його плануванню: наявності достатніх юридичних та фактичних підстав вважати, що саме в цьому місці і саме в цей час можуть перебувати докази, особи, які причетні до злочинної діяльності. Оперативна розробка таких справ триває від кількох місяців до півтора року. Доцільним є одержання точної адреси підприємства, офісу, а також фотографії, плану як будівлі в цілому, так і окремого офісного приміщення. Зазвичай такі підприємства, офіси мають високий рівень охорони, що має бути враховано детективами під час визначення учасників обшуку.

Під час обшуку виявленню та вилученню, як вважаємо, підлягають:

- фінансові документи: книги, записи, квитанції, записки, бухгалтерські книги та інші документи стосовно майна, ділових інтересів, операцій та нерухомості; акредитиви, квитанції на грошові перекази, чеки, дорожні чеки, банківська кореспонденція, касові чеки, квитанції на електронні грошові перекази, банківські чеки, документи на іпотеку, кредитні карти, інформація про банківські скриньки і ключі від них та інші предмети, що підтверджують

існування, приховування або переведення майна або витрачання коштів; комп'ютери та пристрої зберігання даних;

- документи, що відображають законодавчі, нормативно-розпорядчі положення з регламентації діяльності організацій державної та недержавної форм власності;

- установчі документи (статут, установчий договір, протоколи зборів вкладників, реєстраційне свідоцтво, ліцензія на заняття певним видом діяльності);

- страхові документи (страховий поліс, страховий сертифікат, рахунок страховика);

- документи органів державного контролю, на які покладено обов'язок щодо забезпечення законності діяльності контролюючих організацій;

- документи, що підтверджують право власності на майно;

- предмети, що допомагають виявити осіб, пов'язаних із підозрюваними, або висунути інші версії. Фотографії, відеозаписи, записні книжки для адрес, календарі та сміття;

- доходи від злочину або знаряддя його вчинення: валюта, дорогоцінні метали, прикраси, фінансові інструменти, такі як акції та облігації; інші цінні предмети, такі як предмети мистецтва та інші предмети колекціонування;

- подрібнений папір (подрібнені матеріали необхідно відновити);

- печатки, штампи;

- комп'ютерна техніка, електронні пристрої, мобільні телефони, автовідповідачі, органайзери, компакт-диски та інші засоби зберігання даних. Необхідно вилучати складові комп'ютерів, а не просто робити копії вмісту жорсткого диска.

Сучасні технічні можливості приховування електронної інформації потребують ретельного обстеження приміщень та особистих речей присутніх, оскільки значний обсяг інформації може міститися на флеш-носіях, які зовні закамуються під ніж, авторучку, брелок, губну помаду, цукерку, на які можна не звернути уваги.

Розглядаючи питання пошуку в ході слідчих (розшукових) дій певних речей, документів у житлі чи іншому володінні, а також у осіб, які в цьому житлі чи іншому володінні перебувають, необхідно звернути увагу на відсутність належного правового механізму здійснення обшуку певної особи. Річ у тому, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість обшуку особи у двох випадках – при її затриманні (ст. 208 КПК України) та під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (ст. 236 КПК України). Однак певна особа може зберігати при собі речі або документи, які мають значення для кримінального провадження, проте не перебувати при цьому в межах певного житла чи іншого володіння особи, що дозволяло б здійснити обшук особи у процесі обшуку житла чи іншого володіння, а підстав для затримання такої особи, в ході якого можливо було б здійснити обшук затриманої особи, може не бути. Тому необхідно доповнити перелік слідчих (розшукових) дій додатковою дією – обшук особи. Таку пропозицію підтримали 69% опитаних респондентів [Додаток Б].

Крім того, недостатність засобів збирання доказів може призводити до «запозичення» таких засобів із суміжних процесуальних дій, наприклад, оформлення обшуку особи такою процесуальною дією, як огляд місця події, обшуком приміщення чи автомобіля, де знаходиться особа тощо, або «запозичення» засобів діяльності із суміжних правових процедур, здебільшого обшук особи в порядку певних адміністративних процедур.

Потребує уваги положення про те, що відповідно до ч. 9 ст. 170 КПК України, у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням директора НАБУ (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше як протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого

судді із клопотанням про арешт майна. Науковцями вже зверталася увага на те, що механізм попереднього характеру арешту майна може бути поширений, по-перше, на інші кримінальні провадження, по-друге, на випадки необхідності забезпечення цивільного позову. Крім того, є пропозиції передбачити у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, незалежно від родової підслідності, застосування попереднього арешту майна за постановою слідчого, погодженою з прокурором, із дотриманням передбаченого механізму щодо подальшого судового контролю такого арешту майна [61, с. 187].

Вагомим внеском у розслідування злочинів, що вчиняються у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, стало отримання доказів через проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки вчинення цих злочинів не є явним, не залишає слідів, вчиняється «впливовими» особами, що досить ускладнює виявлення ознак злочину та доказування вини цих осіб. Очевидно, що негласні слідчі (розшукові) дії передують проведенню слідчих (розшукових) дій та допомагають встановити суб'єкта злочину, тобто простежити всіх співучасників кримінального провадження, що розслідується.

Для проведення аудіо-, відеоконтролю особи, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України, можна здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, причетної до легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відеоконтролю особи [191].

Спеціалісти, які здійснюють аудіо- та відеоконтроль особи, повинні ретельно документувати теми, час, дату, тривалість розмови та іншу важливу інформацію всіх перехоплених перемов. Вони повинні простежити за тим, щоб оригінальні записи були збережені як докази (належним чином опечатані і поміщені в безпечне місце). Для вивчення переговорів іноземними мовами можуть знадобитися послуги перекладача. Перехоплення повинно здійснюватися цілодобово і щодня, забезпечуючи можливість оперативної

реакції на інформацію та належної координації. Детективам також слід передбачити можливість застосування зовнішнього спостереження. Бригада візуального спостереження повинна тісно координувати свої дії з бригадою електронного спостереження, щоб отримати як візуальні, так і аудіодокази.

Спостереження як негласна слідча (розшукова) дія полягає в негласному (замаскованому) візуальному стеженні за діями особи (або групи осіб) з метою пошуку, фіксації та перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу (осіб) та її (їх) поведінку або тих, з ким ця особа (особи) контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях з використанням або без використання відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження [16, с. 63].

В. М. Тертишник звертає увагу, що законодавець, передбачивши декілька видів спостереження (аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України)), фактично регламентує те ж саме «здійснення візуального спостереження за особою», адже відеоконтроль місця, на його думку, має значення завдяки можливості зафіксувати певні дії або розмови людини [179, с. 82; 180, с. 76]. Слід зазначити, що уніфікований підхід до регламентації спостереження В.М. Тертишник пропонував у власній дисертації [178, с. 23]. Зазначена концепція вбачається цілком обґрунтованою, хоча може мати певні практичні проблеми щодо втілення в тій її частині, що здійснення безпосереднього спостереження в житлі, на його думку, можливе лише у разі згоди на це мешканців [178, с. 23], оскільки метою такої слідчої (розшукової) дії може бути у тому числі й документування протиправної діяльності мешканців певного житла чи іншого володіння (службового кабінету).

Обстеження публічно недоступних місць можуть здійснюватися у:

- публічно недоступних місцях, до яких неможливо увійти або в яких неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб;

- житлі особи, тобто приміщенні, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення й правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення;

- іншому володінні особи, тобто транспортному засобі, земельній ділянці, гаражі, інших будівлях чи приміщеннях побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які перебувають у володінні особи.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у проведенні спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також в одержанні, перетворенні та фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів [191, с. 89].

Ця дія ж має на меті не лише отримання нових доказів та їх перевірку, а й висунення і перевірки слідчих версій, має кілька залежних від стадії її проведення завдань. Початкове завдання – відстеження всієї інформації, яка може бути виявлена під час запису телефонної розмови, визначеному в ухвалі слідчого судді. Потім у фонограмі, що оглядається і прослуховується, відшукуються фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Після встановлення їх наявності фонограма долучається до кримінального провадження [187, с. 123].

Відповідно до законодавства України негласні слідчі (розшукові) дії пов'язані з конспіративним підключенням спеціальних технічних засобів до стаціонарної апаратури зв'язку незалежно від форм власності, фізичних юридичних осіб. Насправді, без дотримання умов конспірації в таких випадках навряд чи можна розраховувати на отримання значущої для кримінального провадження інформації. Причому в таємниці повинен залишатися не лише факт проведення НСРД, а й факт прийняття рішення про її проведення. Адже інакше мета проведення НСРД навряд чи буде досягнута [187, с.123].

Одночасно зі створенням Національного антикорупційного бюро України КПК України доповнено ст. 269-1 «Моніторинг банківських рахунків». Відповідно до положень зазначеної норми за наявності обґрунтованої підозри про те, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді... для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або кількох банківських рахунках.

Слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про кримінальну відповідальність за її розголошення.

Поява цієї норми в положеннях КПК України презентована законодавцем як серйозний крок назустріч ефективній боротьбі з відмиванням коштів. Водночас серед науковців точаться системні дискусії щодо проблемних питань конструкції ст. 269-1 КПК України, невизначеності окремих використаних в ній понять і т. ін.

Аналізуючи цю норму крізь призму дієвості створеного парламентом інструменту розслідування, варто зазначити що, незважаючи на очевидну доцільність, його функціонування та практичне втілення в правоохоронне середовище є неможливим, оскільки потребує доопрацювання та внесення до законодавства відповідних змін.

Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства України, моніторинг банківських рахунків, як і зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, є різновидом негласних слідчих (розшукових) дій. Наказом Служби Безпеки України №440 від 12.08.2005, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17.08.2005 за №908/11182, затверджено Звід відомостей, що становлять державну таємницю.

Відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії становлять державну таємницю відповідно до статті 4.12.4 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю.

Суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці, з метою захисту національної безпеки України, регулюються Законом України «Про державну таємницю».

Отже, для того щоб положення ст. 269-1 стали дієвим інструментом розслідування злочинів та використовувалися правоохоронними органами, потрібно забезпечити всі без винятку банківські установи режимно-секретними підрозділами та персоналом, уповноваженими на роботу з інформацією з обмеженим доступом.

Такий підхід був застосований разом із впровадженням в кримінальний процес положень ст. 263 «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж» для цілей реалізації якої доповнено ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» частиною четвертою, яка регламентує, що оператори телекомунікацій зобов'язані за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових та розвідувальних заходів й недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення. Оператори телекомунікацій зобов'язані забезпечувати захист зазначених технічних засобів від несанкціонованого доступу.

Наведене обґрунтовує необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність», доповнивши його положення нормою, яка б покладала на банки обов'язок встановлювати технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових та розвідувальних заходів та недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення.

У ч. 2 ст. 246 КПК України встановлено, що більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводиться у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Водночас деякі злочини, які підслідні детективам Національного антикорупційного бюро України, та в окремих випадках виступають предикатними злочинами щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, віднесені до категорії нетяжких злочинів. Зокрема, це прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ч. 1, 2 ст. 368 КК України), пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ч. 1 ст. 369 КК України).

Висловлення пропозицій, обіцянок, які кваліфікуються за відповідними статтями КК України, здійснюється в ході приватного спілкування із вжиттям заходів конспірації, а тому отримати докази вчинення такого злочину без проведення негласних слідчих (розшукових) дій є доволі складно, а в окремих випадках – неможливо. Тому існуюче обмеження на проведення низки негласних слідчих (розшукових) дій лише у провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів необхідно змінити на обмеження проводити такі дії у провадженнях щодо злочинів будь-якої тяжкості.

Судово-слідча практика свідчить про наявність великої кількості проблемних питань щодо призначення експертиз економічного циклу, причиною яких є неконкретна постановка питань експерту, неповнота зібраних матеріалів, необхідних для експертного дослідження, слабке орієнтування слідчого у роботі фінансово-банківської системи, процедурі документообігу.

Детектив в рамках однієї експертизи намагається доручити експерту дослідження питань, що не є його компетенцією.

Сучасні цифрові та інформаційні технології зумовлюють потребу розробки нових видів експертних досліджень, які можуть проводитися під час виявлення ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Прикладом того є слідча та судова практика інших держав. Для прикладу, який наводить О. В. Халін, засновник та керівник найбільшої у світі анонімної банківської системи «Liberty Reserve» Артур Будковський визнав себе винним у відмиванні капіталу за допомогою кібервалюти. Він заснував та керував «Liberty Reserve» – підпільною кібербанківською системою, через яку було легалізовано сотні мільйонів доларів, що належали кримінальному світу. Ця структура, яка прокурором обвинувачення визнана «світовою пральнею», виникла на базі компанії А. Будковського «GoldAge», що надавала послуги з конвертації національної валюти через криптовалюту E-Gold [193, с. 154].

Фахівці у сфері надання фінансових послуг рекомендують правоохоронним органам врахувати ризики можливого використання для легалізації (відмивання) кримінальних доходів нової технології електронних грошей – блокчейн, що являє собою базу даних загального користування, яка функціонує без центрального керівництва. Якщо зараз усі операції з грошми, документами проходять через посередників (банки, державні органи або нотаріуси посвідчують дійсність операцій), то з часом у цьому не буде потреби (можливо, ускладниться процес збирання доказів). На думку розробників системи, якщо технологія буде впроваджена, то контроль за банками, аудиторами, контролерами, страховими компаніями інших реєстраторів не буде потрібний. Оскільки програмний код мережі буде відкритий, то будь-який громадянин матиме змогу користуватися системою, однак особистісні дані та інша персональна інформація залишаться конфіденційними. Банки світового рівня, так і як «Golman Sachs», «JP Morgan», «Credit Suisse», «Barclays», об'єдналися в консорціум R3 (станом на кінець 2015 р. він налічував 20

найбільших банків світу) для вивчення переваг та ризиків блокчейну [193, с. 166–168].

Подальшого вдосконалення в кримінальному процесі потребуватиме визначення спеціаліста та експерта, встановлення доказового співвідношення їх висновків; триває дискусія щодо необхідності надання доказового значення висновку спеціаліста, особливо у випадках вчинення злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, з використанням цифрових технологій [204, с. 166].

Оскільки легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, нерідко пов'язана з необхідністю залучення доказів, отриманих на території інших держав, для їх вивчення постає потреба залучення іноземних спеціалістів, експертів. Це питання є дискусійним, оскільки окремі вчені та практики вважають, що іноземець може бути експертом лише за умови підтвердження кваліфікації й внесення його до реєстру експертів. Вважаємо, що така можливість прямо передбачена ст. 9 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах [77, с. 282].

Крім того, детективам НАБУ п.7 ч.1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикоорупційне бюро України» надано право залучати на добровільній основі, у тому числі на договірних засадах кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з будь-яких установ, організацій, контрольних і фінансових органів для забезпечення виконання повноважень Національного бюро, що суттєво розширює можливості для отримання компетентних висновків експертів у складних злочинах.

Результати проведеного нами узагальнення кримінальних проваджень демонструють, що для встановлення достовірних даних у всіх випадках розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом,ю призначались такі судові експертизи: судово-почеркознавча; техніко-криміналістичне дослідження документів; судово-бухгалтерська; комп'ютерно-технічна; фінансово-економічна; судово-психіатрична; дактилоскопічна; судово-товарознавча.

Питання, які ставлять перед експертами, мають бути сформульовані з огляду на конкретні фактичні обставини кримінального провадження, способу вчинення кримінального правопорушення та обставин, які підлягають доказуванню в кожному конкретному випадку.

Судово-економічна експертиза надає можливість визначити: факт того, що «сумнівна фінансова операція» є легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом; суб'єкта господарювання, де відбувалися операції з легалізації цих доходів; джерела створення тіньових доходів; методи й способи легалізації цих доходів; документи, на підставі яких здійснювали легалізацію [65].

Предметом *судово-бухгалтерської експертизи* у провадженнях про легалізацію є фінансово-господарська діяльність, відображена в документах бухгалтерського обліку, бухгалтерських реєстрах та податковій звітності, яка може свідчити про легалізацію доходів. На підставі дослідження документів експерт робить висновки щодо законності господарських операцій та правильності їх відображення в бухгалтерському обліку. Головними завданнями судово-бухгалтерської експертизи є встановлення документальної обґрунтованості недостач або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення, а також розміру завданої матеріальної шкоди; правильності документального оформлення операцій з приймання, зберігання, реалізації товарно-матеріальних цінностей та руху грошових коштів; відповідність відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій вимогам чинних нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку і звітності; кола осіб, на яких покладено обов'язок забезпечувати дотримання вимог нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку; документального обґрунтування списання сировини, матеріалів, готової продукції і товарів; правильності визначення оподатковуваного прибутку (доходу) підприємств різних форм власності та обчислення податків; недоліків в організації бухгалтерського обліку, які сприяли чи могли сприяти заподієнню

матеріальної шкоди або перешкоджали її своєчасному виявленню [30, с.179-180].

Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вимагає аналізу фінансово-господарської діяльності конкретного суб'єкта підприємництва, а іноді й кількох підприємств і банківських установ у взаємодії. Тож доцільно призначати комплексну судово-бухгалтерську та фінансово-економічну експертизу.

Техніко-криміналістична експертиза може ідентифікувати технічні пристрої і прилади, матеріали, які використовувались під час виготовлення і підроблення документів, на підставі яких незаконно отримані кошти чи майно набули статусу законно отриманих; встановити відносну давність виготовлення документа або виконання окремих його реквізитів. Широке використання документальних (паперових чи електронних) носіїв інформації, печаток та кліше обумовлює залучення експертів у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів. Об'єктами техніко-криміналістичної експертизи документів є документи, грошові білети, цінні папери. Але безпосередніми об'єктами експертизи виступають окремі їхні елементи – текст, підпис, бланк, матеріал відбитка, печатки, певний дефект документа [37].

Головним завданням експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів є: – установлення технічного стану комп'ютерно-технічних засобів, обставин, пов'язаних з їх використанням, інформації та програмного забезпечення для легалізації незаконно отриманого майна; – виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях та можуть свідчити про вчинення фінансових операцій; – установлення відповідності програмних продуктів певним параметрам.

Рішення про необхідність проведення інших видів судових експертиз має бути прийнято в кожному конкретному випадку залежно від особливостей способу вчинення кримінального правопорушення [191, с. 96].

Висновки до розділу 2

1. Предмет доказування при розслідуванні детективами Національного антикорупційного бюро України легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – це сукупність фактів, встановлення яких необхідне для кваліфікації діяння та вжиття належних заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили зазначене діяння (кримінально-правовий предмет доказування), відомості про належність розслідуваного діяння до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (кримінальний процесуальний предмет доказування) та відомості про забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної предикатним злочином (цивільно-правовий предмет доказування).

2. Констатовано поділ операцій по «відмиванню» на три послідовних етапи 1) розміщення впровадження злочинно здобутого капіталу в фінансову систему держави; 2) приховування джерела «брудного» капіталу та його власника; 3) інтеграція – повернення грошових коштів на батьківщину (так звана «репатріація»).

3. Способи вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, різняться за: 1) видом та кількістю фінансових операцій; 2) наявністю чи відсутністю залучення третіх осіб («підставних осіб», посадових осіб, бухгалтерів, юристів, страховиків, комп'ютерних спеціалістів, банківських співробітників, торговців крипто-валютою, продавців товарів розкоші, вербувальників), 3) кількості фінансових операцій, здійснених у процесі легалізації майна; 4) застосуванням підроблених документів/штампів; 5) вчиненням частини фінансових операцій за кордоном.

4. Час вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є час вчинення фінансової операції, а якщо час ініціювання та акцептування фінансової операції відрізняється, то часом вчинення є час такого ініціювання.

5. Місце вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є місце здійснення фінансової операції, а якщо заява, дозвіл на вчинення фінансової операції подається дистанційно, то місцем є фактичне перебування особи в момент користування засобами дистанційного погодження фінансової операції.

6. Мотив вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є корисливим або комбінованим (корисливим та утвердження себе в референтній групі).

7. Засоби доказування під час розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України – це слідчі та процесуальні дії, за допомогою яких збираються докази (як загальні, так і ті, проведення яких дозволено виключно детективам Національного бюро України).

8. Витребування копій документів та відомостей, які не містять охоронювану законом таємницю, необхідно здійснювати в порядку письмового запиту слідчого, прокурора.

9. Для забезпечення ефективності запиту та допустимості отриманих на запит відомостей запропоновано внести зміни до відповідного законодавства щодо порядку подання запиту та обов'язковості його виконання, для чого доповнити КПК України Главою 15-1 «Витребування відомостей або копій документів»:

«Стаття 166-1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Прокурор, слідчий можуть витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомості або копії документів, які не містять охоронюваної законом таємниці.

Стаття 166-2. Порядок витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронюваної законом таємниці, здійснюється у формі письмового запиту.

2. Відомості або копії документів мають бути надані упродовж десяти днів, якщо інший строк не встановлено спеціальним законом.

3. Якщо витребовувані відомості або копії документи є такими, що містять охоронювану законом таємницю, прокурор, слідчий, який подав запит, письмово повідомляються про неможливість надання таких відомостей або копій документів з обґрунтуванням належності наявних в них відомостей до таких, що містять охоронювану законом таємницю.

4. У запиті про витребування відомостей або копій документів має бути зазначено:

1) номер і дата реєстрації кримінального провадження;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) відомості або копії документів, які витребовуються».

10. Обшук особи необхідно передбачити як окрему слідчу (розшукову) дію, оскільки передбачення можливості його проведення лише як елемента обшуку приміщення чи як елемента затримання особи не дозволяє законно та швидко вивляти й вилучати у окремих осіб предмети та документи, які мають значення для кримінального провадження.

11. Обмеження можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, залежно від тяжкості розслідуваного злочину, позбавляє необхідних засобів доказування нетяжких злочинів, відомості про обставини вчинення яких можуть бути отримані лише шляхом втручання у приватне спілкування або шляхом проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій.

12. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії – моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України) на даний час унеможливлено через відсутність нормативного зобов'язання щодо встановлення в банківських установах технічних засобів, необхідних для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕТЕКТИВАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Стратегія і тактика розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Криміналістична тактика визначається як система наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо організації і планування досудового розслідування, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, прийомів проведення процесуальних дій [3, с. 177; 7, с. 4].

За слушним твердженням В.Д. Берназа та П.В. Берназа, не можна відривати стратегію від тактики – ці поняття взаємозалежні як у теоретичному плані, так і з практичної прикладної сторони, оскільки неможливо застосовувати тактичні прийоми, комбінації, операції, не враховуючи при цьому стратегічні цілі розслідування й, навпаки, стратегії без тактики не буває й бути не може. Адже реалізувати стратегічні завдання кримінальної справи неможливо без проведення слідчих дій – основних категорій криміналістичної тактики [14, с. 30].

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, полягає в наданні активам, одержаним з порушенням встановленого порядку національним та міжнародним законодавством, вигляду легального майна в результаті вчинення проміжних (технологічних) цивільно-правових угод, фінансових, банківських операцій, купівлі-продажу цінних паперів, дорогоцінних металів тощо [196, с. 24]. Злочинці вживають заходів для надання незаконно одержаним активам вигляду правомірності у досить складний спосіб,

що впливає на виявлення злочинів під час замаху на легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [195, с.164] Часовий чинник також негативно позначається на розслідуванні, адже воно ускладнюється проблемними питаннями доказування вини особи та повернення коштів, зокрема, з офшорних зон.

Розслідування базується на результатах фінансового, економіко-правового, кримінального та криміналістичного аналізів, які є необхідними і доцільними для подальшого формування стратегії розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Вирішення стратегічних завдань розслідування визначається наближеним алгоритмом таких заходів у межах діяльності детектива НАБУ: рух за грошима (для встановлення особи якій могло бути вигідним вчинення злочину); встановлення обставин учинення злочину; планування розслідування вчиненого злочину і проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення періоду вчинення легалізації; встановлення стадій відмивання; визначення потенційних об'єктів розслідування; визначення обсягу завдань, що стоять перед групою осіб, які розслідують; визначення методів та техніки розслідування; забезпечення команди належним доступом до інформації та взаємодії з представниками підрозділу фінансової розвідки; залучення необхідних спеціалістів та експертів; міжнародне співробітництво тощо.

Досліджуючи стратегію і тактику діяльності детективів НАБУ при розслідуванні фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, слід виходити з того, що основою предмета розслідування є обставини вчинення підозрілих фінансових операцій (принцип follow the money).

Відповідно до п. 65 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» термін «фінансова операція» визначено як будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу

або про які стало відомо суб'єктам первинного фінансового моніторингу, зазначеним у підпунктах "а"-"д" пункту 7 частини другої статті 6 цього Закону, у рамках ділових відносин із клієнтом, суб'єктам державного фінансового моніторингу, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, державним органам, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії, правоохоронним та розвідувальним органам України в рамках виконання цього Закону [143].

Враховуючи це, а також викладене вище, розслідування обставин здійснення фінансових операцій цілком може бути названо як «фінансове розслідування». Проведення фінансового розслідування під час розслідування категорії корупційних злочинів є основним способом отримання інформації про обставини його вчинення, оскільки безпосереднім чином дає змогу здобути відомості про слідову картину, фактичні обставини, докази мети набуття та/або приховування неправомірної вигоди злочинцем.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» об'єднує категорії «майно» та «грошові кошти» в одному визначенні, яке, на наш погляд, є найбільш актуальним, - це активи.

Водночас глобалізація, діджиталізація, інформатизація, створення сучасних систем обміну інформацією та проведення фінансових операцій створюють злочинцям підґрунтя для нових механізмів учинення цих кримінальних правопорушень. Для цілей та завдань реалізації своїх злочинних намірів суб'єктами корупційних злочинів вчиняються правочини з активами та фінансові операції.

Так, завданням кримінального провадження, відповідно до ст. 2 КПК України, серед іншого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Таким чином, під час здійснення розслідування корупційних кримінальних правопорушень, використання механізмів фінансового розслідування є основним методом для встановлення відомостей, що підлягають доказуванню, збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Здійснення фінансових розслідувань для цілей досудового розслідування є одним із ключових механізмів відтворення слідової картини вчинення злочину, що свідчить про важливість такого способу розслідування для встановлення об'єктивної істини в корупційних злочинах, у межах яких досліджуються обставини набуття або отримання вигоди чи приховування майна, грошових коштів, матеріальних та/або нематеріальних активів, щодо яких законодавством встановлено спеціальний порядок контролю обігу, обліку, зміни правового статусу та/або вчинення юридичних дій, операцій, оскільки ці обставини мають безпосереднє значення для відтворення слідової картини корупційного злочину, а фінансове розслідування – для цього єдиний існуючий метод.

Термін «фінансові розслідування» систематично використовується Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейським Союзом, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Егмонтською групою підрозділів фінансових розвідок, Організацією Об'єднаних Націй у своїх звітах, висновках, рекомендаціях. Наведене свідчить про те, що професії середовище з упевненістю прийняло до використання терміна «фінансове розслідування».

Водночас визначення цього поняття відсутнє як у чинних нормативних актах України, так і в документах, спрямованих надавати міжнародну методичну допомогу в питаннях протидії відмиванню коштів. Держфінмоніторинг, будучи центральним органом виконавчої влади, наділеним здебільшого адміністративними повноваженнями, в усіх своїх звітах активно використовує поняття «фінансове розслідування» як механізм реалізації своїх

повноважень, незважаючи на те що такого інструменту реалізації їхніх повноважень нормативними актами не передбачено.

Більше того, після ретельного аналізу змісту рекомендацій ФАТФ, звітів Moneyval та Світового банку очевидним є той факт, що за логікою цих організацій, як родоначальників сучасних методик протидії відмиванню коштів, фінансові розслідування є методом, створеним для цілей кримінального провадження.

Однак у практиці стан речей не відповідає цій меті. Поняття фінансових розслідувань в Україні зводиться до функції органу, наділеного адміністративними повноваженнями щодо одержання від суб'єктів фінансового моніторингу інформації того чи іншого характеру, а процес ефективної протидії відмиванню коштів водночас безпосередньо залежить від результативності кримінальних проваджень, і жодним чином не пов'язаний з результатами «фінансових розслідувань», які проводяться ДСФМУ.

Наведене свідчить про важливість пропорційної зміни акцентів у питанні реформування системи протидії відмиванню коштів з розширення інструментів ДСФМУ на створення реальних, таких що відповідають потребам протидіяти сучасним злочинним проявам, інструментів для органів досудового розслідування.

За результатами аналізу рекомендацій FATF та світової практики, термін «фінансове розслідування» можна визначити як сукупність засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки і використання відомостей фінансового характеру, з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання вчиненню злочинів.

Така характеристика свідчить про те, що в основу природи поняття «фінансові розслідування» покладено його трактування саме як криміналістичного інструмента, оскільки засоби, прийоми і методи, які інститут фінансових розслідувань охоплює в собі, є об'єктом дослідження криміналістичної науки.

Криміналістика та кримінальний процес безпосередньо пов'язані між собою та мають спільний об'єкт вивчення, яким виступає боротьба зі злочинністю. Втім криміналістика, за задумом основоположника цієї науки Г. Гросса, є допоміжною наукою щодо кримінального права та процесу, оскільки її рекомендації ґрунтуються на процесуальних положеннях і фактично спрямовані на реалізацію процесуальних приписів.

Кримінальна процесуальна наука визначає статус учасників кримінального процесу, порядок проведення слідчих дій і, відповідно, межі застосування тактичних прийомів, науково-технічних засобів, методичних рекомендацій. З іншого боку потрібно зазначити, що неодноразово розроблювані у криміналістиці положення і рекомендації відтворювалися у статтях кримінально-процесуального законодавства, перетворюючись на його приписи. Наприклад, криміналістичні рекомендації щодо використання при розслідуванні злочинів такого методу пізнання, як експеримент сприяли появі у кримінально-процесуальних кодексах такої слідчої дії, як слідчий експеримент [84].

Чи не такою ж логікою в підході керувалися свого часу родоначальники сучасного поняття «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж»? Розвиток технологій вніс свої корективи в об'єктивні реальні та створив нові можливості для розвитку суспільних відносин – з'явилися телефонні розмови. Для покликаних протидіяти протиправній діяльності органів стало очевидним, що телефонні розмови можуть спростити реалізацію злочинних намірів та комунікацію злочинців, якщо держава не забезпечить адекватних механізмів контролю.

Таких прикладів можна наводити безліч, оскільки більшість із існуючих кримінальних процесуальних інструментів мають спільне коріння – їх створення та імплементація у правові норми зумовлені необхідністю протистояти викликам кримінального середовища в певний період розвитку людства.

Очевидним є те, що фінансове середовище стало невід'ємною складовою життя людини. Кожний етап повсякденного існування пов'язаний з участю у фінансових правовідносинах різного рівня. Фізична особа, суб'єкт злочину, та юридична особа, як суб'єкт заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, існуючи в сучасному суспільстві, систематично використовують фінансові інструменти для підтримання своєї життєдіяльності та/або реалізації злочинного наміру. Наведене свідчить про те, що фінансова діяльність, система, операції, що здійснюються в ній, становлять специфічну сферу суспільних відносин. Будь-яка дія, вчинена фізичною або юридичною особою у цій сфері, залишає сліди. Розуміння природи виникнення цих слідів у сукупності з наявністю дієвих інструментів їх відтворення розкриває абсолютно нові криміналістичні перспективи протидії кримінальним правопорушенням.

Наведене свідчить про очевидну необхідність формулювання визначання, практичного використання та імплементації в кримінальне процесуальне законодавство України такого інституту, як «фінансові розслідування», оскільки правовідносини, розслідування яких здійснюється під час «фінансових розслідувань», мають доволі специфічний характер та об'єктивно вимагають удосконалення покликаних для цього процесуальних інструментів. З цією метою доцільно вжити таких заходів:

1) сформувати та стандартизувати перелік засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки й використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання відмиванню коштів;

2) визначити сукупність засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки й використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання відмиванню коштів як «фінансове розслідування»;

3) забезпечити належну імплементацію в кримінальний процес інституту «фінансових розслідувань», щоб криміналістичний метод став реальним процесуальним інструментом.

Враховуючи вищевикладене, можна прийти до висновку що поняття «фінансове розслідування» та «розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» співвідносяться між собою як більш вузьке та широке, оскільки «фінансове розслідування», на нашу думку може бути дієвим інструментом розслідування будь-якого злочину, де повнота доказування вимагає отримання відомостей фінансового характеру.

Говорячи про початок досудового розслідування, слід зазначити, що джерелами відомостей про ознаки підозрілої діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом можуть бути: придбання рухомого та нерухомого майна з метою його подальшого оплатного чи безоплатного відчуження; укладення фіктивних (нікчемних) договорів; – створення суб'єктів господарювання з явними ознаками фіктивності; операції, пов'язані із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та за її межі грошових коштів, цінних паперів та іншого майна; переміщення грошових коштів в офшорні зони та ін.

У 7 % випадків була інформація від суб'єктів первинного фінансового моніторингу як ініціатора для початку досудового розслідування [Додаток В]. Це вказує на важливість виявлення та повідомлення про підозрілу діяльність фінансовими установами, а також ІТ-інструментів підрозділу фінансової розвідки (ПФР) для виявлення інформації у їхніх базах даних, особливо у випадках корупції, коли фінансова інформація може бути ключовою у розслідуванні.

Крім того, ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у 22 % випадків виявлялися на підставі повідомлень Держфінмоніторингу України про фінансові операції, які були пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом [Додаток В].

У 26 % досудове розслідування було розпочато на підставі інформації, отриманої від викривачів, або на запити від національних компетентних органів чи іноземних ПФР [Додаток В].

За перевіркою декларацій, які державні чиновники зобов'язані подавати щодо їхнього майна і доходів, у 56% було виявлено значне збільшення майна, несумісне із задекларованим доходом, або навіть фальсифікації при декларуванні доходу [Додаток В]. Зіставлення задекларованого майна з майном, фактично існуючим у державних чиновників, свідчило про їх незаконне збагачення.

Особливий інтерес становлять питання початку досудового розслідування детективами НАБУ після особистого виявлення ними фактів, що можуть свідчити про вчинене кримінальне правопорушення. Таке виявлення мало місце у 19% досліджених кримінальних проваджень [Додаток В]. Оскільки вони здійснюють оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях [148].

Водночас ч. 1 ст. 214 КПК України передбачено, що детектив, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування [88].

У науковій юридичній літературі зазначається, що самостійне виявлення детективом, прокурором обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, може мати місце лише під час виконання ними покладених на них обов'язків зі здійснення відповідного розслідування кримінальних правопорушень або прокурорського нагляду за дотриманням законів. Відомості про факти кримінальних правопорушень, що виявлені у встановленому законом порядку оперативно-розшуковими підрозділами та їхніми співробітниками, доводяться до відома слідчого, прокурора в офіційних повідомленнях, що підписуються уповноваженими на те особами оперативного підрозділу [70, с. 68-70].

На підставі викладеного постає запитання: як має діяти детектив НАБУ, якщо під час здійснення ОРД будуть виявлені ознаки злочину? У законодавстві України ця проблема поки не вирішена.

У разі виявлення ознак злочину під час здійснення ОРД детективи НАБУ складають доповідну записку та надають її начальнику підрозділу детективів, який визначає детектива, що здійснюватиме досудове розслідування, забезпечує невідкладне, але не пізніше 24 годин після надходження, внесення детективом відповідних відомостей до ЄРДР та повідомлення прокурора спеціальної антикорупційної прокуратури про початок досудового розслідування.

Тож на підставі зазначеного вважаємо за доцільне доповнити відповідною нормою Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Одним з найефективніших засобів протидії організованої злочинності чеерез виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, на думку А. О. Задоя, з яким ми цілком погоджуємося, є проведення постійного фінансового моніторингу. Саме він дозволить своєчасно виявляти факти вірогідної легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, за результатами якого буде починатися досудове розслідування. Тому можна стверджувати, що актуальним завданням є створення дієвої інформаційної системи фінансового моніторингу, яка включає елементи планування, контролю, обліку, звітності та економічного аналізу фінансових потоків, та спрямована на досягнення й підтримання збалансованості економіки, має формуватися на основі варіантних прогнозів, до яких повинні входити, крім традиційних макроекономічних показників, показники, що характеризують рівень фінансової рівноваги та безпеки в різних галузях, регіонах та у державі в цілому [54, с. 64].

Проте на практиці виникає низка проблем у процесі реалізації фінансового моніторингу. Тож для усунення недоліків необхідно вдосконалити нормативно-правове та організаційне забезпечення такого методу фінансового

контролю. Для прикладу, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» державний фінансового моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог цього закону та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії [143].

Виходячи з цього поняття, об'єктом фінансового моніторингу в Україні є дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання цих активів з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників [117].

Окрім того, необхідно звернути увагу й на суб'єктивну складову фінансового моніторингу, яка поділяється на дві групи: суб'єкти первинного та суб'єкти державного фінансового моніторингу. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу забезпечують виявлення операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та операцій, пов'язаних із легалізацією доходів, шляхом порівняння нормативно закріплених ознак операцій, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу, з ознаками операцій, які проводить суб'єкт первинного фінансового моніторингу [206, с. 306]. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносять: банки, страховиків (перестраховиків), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, членів платіжних систем, еквайрінгові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійних учасників ринку цінних паперів; компанії з управління активами; операторів поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; філії або представництва іноземних об'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу [54].

Водночас суб'єкти державного фінансового моніторингу забезпечують перевірку інформації про зв'язок фінансових операцій з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, а також здійснюють регулювання та нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Загалом, суб'єктами державного фінансового моніторингу є: Національний банк України; центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; Міністерство юстиції України; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; спеціально уповноважений орган [206].

Проте, незважаючи на законодавче врегулювання в Україні фінансового моніторингу, все ж таки на практиці існує низка проблем, що пов'язана з його реалізацією. Зокрема, існує проблема неопрацьованої системи індикаторів виявлення сумнівних операцій. Це пов'язано з тим, що чинним законодавством чітко окреслено лише ознаки сумнівності операцій, проте конкретно не зазначено показники, критерії чи індикатори чіткого віднесення таких операцій для моніторингу [176].

Крім того, потребують невідкладного нормативно-правового врегулювання процедури фінансового моніторингу операцій з векселями (векселями з бланковим індосаментом на пред'явника). Як показує світова практика, саме операції з цінними паперами є високо ризикованим фінансовим інструментом, через який відбувається легалізація майна. Тож на часі розробити і прийняти відповідні зміни до законодавства в частині мінімізації ризиків відмивання коштів на ринку цінних паперів [172, с. 129-132].

Однією з проблем щодо ефективного проведення фінансового моніторингу з виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного

злочинним шляхом, є недосконала організація взаємодії між органами загального державного фінансового контролю та спеціальними органами, що його здійснюють. Причинами цього, на наш погляд, є корумпованість окремих чиновників, відсутність заінтересованості у кінцевому результаті діяльності, нерозкриття певної наявної інформації, низький рівень нормативно-правової рекомендації взаємодії відомств, відсутність належного науково-методичного забезпечення організації та здійснення взаємодії, неналежний рівень професійної підготовки працівників, які здійснюють фінансовий моніторинг, складність виявлення фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Для подолання цих проблем необхідно: створити єдину базу даних суб'єктів господарювання; застосовувати заходи для запобігання підозрілим операціям; встановлення на законодавчому рівні відповідальності у вигляді штрафів за порушення моніторингового законодавства тощо.

Правовідносини, в межах яких вчиняється легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, обставини його вчинення самі по собі не можуть бути «явними, очевидними»; дія в ланцюгу відмивання «брудних коштів» може мати ознаки правомірної, тому здебільшого обставини такого злочину потребують розкриття. Під «розкриттям злочину», на нашу думку, необхідно розуміти одержання перевіреної інформації, що підтверджує настання економічних вигод у схемі, щодо якої проводять розслідування.

Таке розслідування має характер фінансового розслідування. Фінансове розслідування має бути невід'ємною складовою загальної стратегії боротьби зі злочинністю, що ґрунтується на комплексних законодавчих засадах, у яких буде відображено роль фінансового розслідування як невід'ємної частини роботи правоохоронного блоку [191, с. 131].

Існує низка концепцій, одна з яких, наприклад, полягає в тому, що розслідування злочинів не обов'язково пов'язане з їх розкриттям, оскільки у деяких випадках вже під час розгляду матеріалів, що містять ознаки злочину, або на початковому етапі розслідування є достатньо доказової інформації, яка

вказує на певну особу, причетну до вчинення злочину [85]. У будь-якому разі на цій стадії формується уявлення про мету використання фінансових інструментів злочинцями і разом з її усвідомленням можемо окреслити орієнтири початку та закінчення фінансового розслідування в конкретному випадку. Обрання стратегії розслідування, на нашу думку, диктується його потребами у типових слідчих ситуаціях, які виникають на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Детективи повинні вживати всіх заходів для встановлення достовірних обставин кримінального провадження, шляхом аналізу залучених до схеми суб'єктів, учасників схеми, їхньої податкової звітності, статутних капіталів підприємств та інших доступних джерел інформації, що є у розпорядженні осіб, які здійснюють розслідування.

Результатом цього етапу формування стратегії розслідування має бути схема, яка повинна містити згадані вище дані, виділяючи ризикові елементи. Формування правильної та ефективної стратегії розслідування злочину є одним із найважливіших етапів кримінального провадження, оскільки від нього залежить якість планування подальших процесуальних дій, необхідних для досягнення поставлених цілей шляхом координування і розподілу існуючих ресурсів.

Правильно сформовані напрями розслідування, особливо на його початковому етапі, надають можливість забезпечити під час його проведення швидке, повне та неупереджене встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Водночас, визначаючи напрями та межі досудового розслідування, важливо сформулювати критеріїв їх важливості.

Для належного визначення цих категорій слід звернутися до праць науковців та сформулювати правильні визначення родових понять, що будуть використані в подальшому. Для прикладу, В. Д. Берназ пропонував розглядати стратегію як діяльність уповноважених законом посадових осіб, спрямовану на вибір перспективного напрямку встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, пріоритетних засобів та методів

подолання протидії розслідуванню з боку суб'єктів учинення злочину та їх зв'язків з метою формування і успішної реалізації найбільш оптимальної моделі підготовки і проведення слідчих (розшукових) дій, що визначають судову перспективу провадження [13].

Окреслюючи категорію напрямів розслідування, необхідно зазначити, що у багатьох підручниках з криміналістики та в науковій літературі використовують словосполучення «напрями розслідування», проте на ньому не акцентують увагу. Водночас поняття «напрямок» має кілька значень, серед яких: лінія руху або лінія розміщення кого-, чого-небудь; шлях діяльності, розвитку кого-, чого-небудь; спрямованість якоїсь дії, явища; курс, спрямування; ділянка фронту, що розгортає військові дії в який-небудь бік [113, с. 296] Водночас спрямовувати означає направляти певним чином плин чого-небудь; надавати потрібний напрямок діяльності, вчинкам, розмові і т. ін.; зосереджувати на чому - небудь зусилля, енергію, здібності тощо [114, с. 400].

Отже, напрям розслідування являє собою концентрацію доступних сил і засобів, комплекс передбачених кримінальним процесуальним законодавством дій та допустимих заходів з метою збирання та перевірки доказів, швидкого, повного та неупередженого розслідування. Воно починається з традиційних п'яти питань: «хто», «що», «де», «коли» та «як». Ідея напрямів розслідування включає в себе три етапи: встановлення матеріального складу злочину; збирання й оцінка доказів; встановлення ймовірного підозрюваного злочину. Отже, напрями розслідування формують маршрут розслідування, а обсяги, зі свого боку, формують його межі.

Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є складним та переважно багатоепізодним процесом. Тому розслідування такої категорії злочинів потрібно проводити лише групою детективів НАБУ, з урахуванням досвіду збирання службових і фінансових даних, виявлення великих незаконних схем, відстеження переміщення грошових коштів і використання таких слідчих методів, як електронне спостереження, перехоплення повідомлень, проведення обшуків, допитів тощо.

Старший групи детективів керує діями інших детективів. Такі групи повинні включати в себе фахівців, які володіють досвідом, необхідним для аналізу значних обсягів фінансової, банківської та бухгалтерської документації, включаючи безготівкові перекази грошових коштів, фінансові звіти та податкові й митні документи. Крім того, необхідною умовою успішної роботи групи є психологічна сумісність усіх її членів, і тому при її формуванні необхідно врахувати особисті якості кожного: організаторські здібності, уміння налагоджувати контакти, схильність до аналізу тощо.

Для розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вкрай важливо його ефективне планування, яке повинно здійснюватися в кілька етапів, оскільки оперативна розробка таких проваджень триває від кількох місяців до півтора року. На першому етапі керівник групи вивчає матеріали провадження і складає загальний план розслідування, де здійснюється розподіл обов'язків, який можливий за кількома напрямками:

- за епізодами, коли детективу доручається ведення розслідування за окремим епізодом;
- за підозрюваним, коли детективу доручається розслідування всього, що стосується конкретної особи;
- за організаціями, підприємствами, установами, коли детектив відпрацьовує все те, що стосується зазначених об'єктів;
- за територіальною ознакою, якщо подія злочину відбулася в різних місцях, тоді детектив закріплюється за певним місцем, де і відпрацьовує матеріали провадження;
- за типом процесуальних дій, коли кожному окремому детективу доручається підготовка та (або) проведення процесуальних дій певного типу (один організовує проведення судових експертиз, інший – допит свідків, третій – проведення тимчасових доступів, четвертий – обшуків, п'ятий – готує матеріали для застосування запобіжних заходів тощо).

На другому етапі планування детективи складають плани розслідування за дорученими їм напрямками. І тут визначальним завданням планування

виступає координація керівником дій детективів, щоб виявити необхідну інформацію на початковому етапі розслідування та конкретизувати завдання кожному, ілюструючи її у вигляді детальних схем подій, злочинних зв'язків підозрюваних, територіального розташування об'єктів, пов'язаних злочинними зв'язками суб'єктів злочину, тобто застосувати метод кримінального аналізу.

Кінцева схема є засобом для детектива у візуальному уявленні подій у злочинному світі. Вони допомагають зрозуміти структуру, взаємозв'язок, спрощують складання процесуальних документів.

Схеми у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – це багатомірні просторові зображення. Об'єкт розслідування, зображений на схемі, реально існує у просторі і тим самим відрізняється від інтуїтивних уявлень про його цілісність, оскільки схема дає чітку уяву про фізичний простір події. Схема в доступній для сприйняття формі відтворює інформацію про механізм вчинення злочину та об'єднує різнопланові відносини, хоча зображення на ній є значно спрощеними [109, с. 115].

Наприклад, можуть становити цінність під час планування розслідування створення фіктивних підприємств для легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, такі види схем:

1) схема зв'язків, що склались на стадії створення або придбання суб'єкта підприємництва – юридичної особи. Цією схемою повинні бути охоплені формальні засновники і керівники одного або кількох фіктивних підприємств, а також інші особи, які мали причетність до створення фіктивного підприємства (особи, які надали юридичну адресу; особи, які оформлювали установчі документи; нотаріуси, які посвідчували установчі документи; службові особи органів державної реєстрації, які здійснювали реєстраційні процедури; службові особи територіальних органів державної податкової служби та державних цільових фондів, які здійснювали взяття на облік фіктивного підприємства; службові особи органів дозвільної системи та працівники штемпельно-граверних майстерень, які брали участь в оформленні дозволу на

виготовлення печатки і штампугу, а також виготовляли їх; працівники банківської установи, які відкривали та обслуговували рахунки підприємства тощо).

2) схема псевдогосподарських зв'язків фіктивного підприємства з його контрагентами, що наочно демонструє коло осіб, заінтересованих у функціонуванні фіктивного підприємства та отриманні його злочинних послуг. У цій схемі повинен міститись перелік контрагентів, з позначенням службових осіб, відповідальних за вчинення правочинів від імені юридичних осіб, часу, місця і виду укладених угод, руху товарно-грошових потоків і документів, якими оформлено цей рух, банківських установ та їхніх службових осіб, які забезпечували здійснення фінансових операцій.

У процесі розслідування схема є принципово відкритою системою для внесення в неї в будь-який час нових даних і надає можливість визначити зв'язки між її елементами та організувати процес розслідування, а її структура є ситуаційно динамічною. Крім того, схеми як графічні зображення можуть бути використані при поясненні змісту кримінального провадження та в процесі слідчих (розшукових) дій з метою оживлення асоціативних зв'язків допитуваної особи, оскільки інформація про злочин є мірою зв'язку події з наслідками [17, с. 111-122].

Також повинні існувати механізми забезпечення безпеки основних свідків – учасників кримінального провадження, залучених до розслідування цієї категорії кримінальних проваджень. Під час розслідування легалізації (відмивання) відбувається істотний вплив, тиск на учасників кримінального провадження з боку осіб, заінтересованих в їх розслідуванні. Ще в 1993 р. було прийнято Закони України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів», проте дієвого механізму забезпечення безпеки осіб, які потребують захисту, на сьогодні не існує.

Європейський підхід до захисту свідка полягає у тому, що такий захист розглядається як обов'язок держави, найважливішою цінністю у якій визнано людину, її права та свободи. Тому в більшості держав-членів ЄС існують

програми захисту свідка (національні, федеральні, регіональні). Захист свідка і потерпілого в кримінальному провадженні майже у всіх державах-членах ЄС являє собою ресурсомістку програму, яка передбачає низку заходів забезпечення безпеки цих осіб, що застосовуються на різних етапах діяльності правоохоронних органів, які реалізують цю програму [205, с. 115].

Використовується підхід Risk management (управління ризиками), який складається з певних етапів діяльності. На першому етапі здійснюється оцінка загроз свідку. Результати оцінки цих загроз мають значення для вирішення питання включення свідка до програми захисту і обрання конкретних заходів захисту. На другому етапі здійснюється класифікація 10 ризиків за рівнями небезпеки (високий, середній, низький), що дозволяє з'ясувати, які саме заходи захисту необхідно застосувати. На третьому етапі здійснюється аналіз факторів ризику й оцінка їхнього значення з метою встановлення ймовірності настання небажаних для свідка наслідків, які також можуть вплинути і на досягнення мети кримінального судочинства. Аналіз ризиків включає їхню оцінку і методи їх зниження або зменшення пов'язаних з ними негативних наслідків, яких можна запобігти працівниками правоохоронних органів. Четвертий етап включає контроль за заходами безпеки, що застосовуються до свідка [83].

Нині в Україні під час забезпечення безпеки учасників кримінального провадження існує головна проблема у дефіциті кадрового забезпечення спецпідрозділів, на які покладено цю функцію, та відсутності єдиного органу, який мав би основним своїм завданням саме забезпечення безпеки осіб, узятих під захист (як до 7 листопада 2015 року це був спеціальний підрозділ судової міліції МВС України «Грифон») [177, с. 52]. На сучасному етапі розвитку інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, відсутній орган, який би координував їхню діяльність з питань захисту, або наявність міжвідомчої координації їх діяльності в цій сфері [169, с. 124-125].

Отже, є нагальна потреба у створенні спеціального підрозділу, основним завданням якого має бути забезпечення безпеки учасників кримінального

судочинства і чисельність працівників цього підрозділу має бути більшою за чисельність осіб, які потребують захисту, та прийнятті Єдиної державної програми захисту учасників кримінального судочинства, що має базуватись на міжнародному досвіді у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та містити чіткі визначення понять й алгоритми дій у цій сфері [177, с. 52, 199].

Під час розслідування детективами НАБУ легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, пропонуємо алгоритм слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій розділити на ряд етапів:

1. Розкриття відомостей про кримінальне правопорушення інструментами передбаченими спеціальним законом, шляхом аналізу відомостей з баз даних (ЄДРПОУ, баз даних ДФС, ДМСУ, Єдиного реєстру декларацій НАЗК та інше), а також оперативної взаємодії з ДСФМУ. Реалізація цього етапу дає можливість отримати базове уявлення про можливі способи вчинення кримінального правопорушення без попереднього інформування осіб причетних до його вчинення.

2. Вирішення організаційних питань, а саме – формування слідчих версій, групи детективів, попереднього плану розслідування.

3. Визначення методу документування протиправної діяльності: «ретроспективного» (доцільно для однепізодних фактів самовідмивання) або «перспективного» (в умовах коли розслідується протиправна діяльність професійних відмивачів і будь-які ознаки активності з боку правоохоронних органів можуть бути використані з метою приховування слідів злочину).

4. За умови використання інструментів прихованого документування для перевірки сформованих слідчих версій та визначення кола причетних до вчинення злочинів осіб, доцільно проводити такі НСРД:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України;)
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) та з електронних інформаційних систем (ст. 264);

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України).

5. Етап «реалізації» - зазвичай включає в себе комплекс гласних слідчих та процесуальних дій, метою проведення яких є відпрацювання усіх місць та осіб, які можуть містити сліди вчинення кримінального правопорушення. З цією метою використовуються такі інструменти передбачені КПК України як обшуки, допити свідків та підозрюваних, арешти майна, огляди зі спеціалістами вилученого майна, проведення експертиз і т.д.

6. Етап «легалізації» матеріалів зібраних інструментами спеціальних законів або ДСФМУ шляхом проведення тимчасових доступів до речей і документів та направлення відповідних запитів про МПД.

Безумовно вказаний алгоритм не є універсальним і залежить від особливостей кожного розслідування, однак здатний зберегти законну тактичну перевагу в протидії викликам сучасного злочинного середовища.

Як засвідчують підсумки проведеного нами опитування, детективи найбільш ефективними під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом вважають наступні слідчі (розшукові) дії: допит (100%), обшук (100%), огляд документів (93%), залучення експерта (96%), отримання зразків для експертного дослідження (77%), аудіо-, відеоконтроль особи (49%), знання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (83%), зняття інформації з електронних інформаційних систем (76%), спостереження за особою, річчю або місцем (73%) [Додаток Б].

Ці відомості дещо кореспондуються з результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, відповідно до яких найчастіше серед слідчих (розшукових) дій, зокрема, невідкладних, проводять допит, обшук, у більш рідкісних випадках – пред'явлення для впізнання, а також призначають різні види судових експертиз [Додаток В].

Координація групи детективів особливо важлива на початковій стадії розслідування, коли збирання основної інформації, запит документів, допит свідків і направлення запитів про надання взаємної правової допомоги можуть послужити попередженням потенційних відповідачів і надати їм можливість знищити або приховати речові докази, вплинути на основних свідків, перемістити або укрити майно, заручитися політичною підтримкою або сховатися за кордоном.

Отже, успіх роботи слідчого залежить від того, наскільки він тактично грамотно застосовує криміналістичні рекомендації з розслідування окремих видів злочину і проведення окремих слідчих (розшукових) дій [62, с. 28].

Метою проведення слідчих (розшукових) дій має бути отримання документального підтвердження кожної фінансової чи господарської операції, пов'язаної з відмиванням майна, одержаного злочинним шляхом, а також встановлення відомостей про осіб, причетних до їх учинення.

3.2. Міжвідомча співпраця детективів НАБУ на національному рівні та взаємодія у межах міжнародного співробітництва в розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Необхідність удосконалення кримінального процесуального регулювання діяльності детективів НАБУ під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у тому числі щодо взаємодії з іншими державними органами, зумовлює потребу у відповідному науковому аналізі.

Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією розуміється як урегульована переважно адміністративно-правовими нормами, погоджена за метою, часом і місцем діяльність суб'єктів боротьби з корупцією, при якій вони впливають один на одного і на суспільні відносини, опосередковані існуванням корупції, з метою запобігання, виявлення та припинення корупційних правопорушень,

усунення причин та умов, що їм сприяють, шляхом найбільш доцільного поєднання сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам [52, с.149-153].

Як слушно зазначив О.В. Скомаров, досліджуючи питання міжвідомчої співпраці НАБУ на національному рівні, необхідно виокремити особливості цієї взаємодії: вона має суспільно значущий характер, оскільки спрямована на виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних кримінальних правопорушень, учинених вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави; її метою є вирішення суспільно значущих, спільних з державними органами проблем, у тому числі пов'язаних із поширенням корупції як соціального явища; взаємодія детективів НАБУ під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, може мати як двосторонній, так і багатосторонній характер. Отже, між її учасниками виникають як двосторонні, так і багатосторонні правовідносини; зазначені правовідносини можуть мати як процесуальний, так і управлінський характер; обов'язки суб'єктів вступати у взаємодію з Національним антикорупційним бюро України є законодавчо закріпленими [170].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про національне антикорупційне бюро України» взаємодію з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями визначено як один із принципів діяльності Національного бюро, що зумовлює необхідність налагодження такої роботи з метою якісного виконання завдань, покладених на відповідний правоохоронний орган [148].

Аналізуючи питання взаємодії, вважаємо за необхідне зауважити, що саме потреби досудового розслідування обумовлюють те: 1) що є предметом взаємодії; 2) в яких формах здійснюється взаємодія.

Залежно від бажаного результату, взаємодія може бути спрямована або на отримання детективами НАБУ певних даних, інформації від іншого суб'єкта, або ж спонукання суб'єкта до ухвалення певного рішення чи здійснення певної дії, які не мають наслідком отримання нових даних, але чинять певний вплив на

суспільні відносини, забороняючи або зобов'язуючи інших учасників цих відносин діяти відповідним чином.

До категорії «отримання даних» можна віднести запитання даних, які є у володінні суб'єкта на момент звернення до нього із запитом або ухвалою слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів. Також до цієї категорії можна віднести отримання детективами НАБУ інформації з баз даних, які ведуться іншими органами влади. Також до отримання даних слід віднести звернення щодо отримання інформації, якої немає у володінні суб'єкта, але яку він має або може продукувати в результаті власної дослідницької, аналітичної роботи. Це може бути проведення експертиз, досліджень, перевірок, медичних оглядів, проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням тощо.

До категорії «здійснення дії або прийняття рішення» належать дії або рішення, які відповідний суб'єкт уповноважений вчинити або ухвалити в силу наявності у нього відповідних повноважень або технічних можливостей. Це може бути накладення арешту на відповідне майно, зберігання арештованого майна та управління ним. Це також можуть бути судові рішення щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження або надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій.

Слід зазначити, що отримання даних та вчинення дій (прийняття рішень) є взаємопов'язаними, оскільки отримання даних здійснюється в результаті вчинення певних дій, а в окремих випадках – вчинення дій на підставі відповідних рішень. Однак в основу такого розподілу нами покладено саме мету взаємодії з конкретним суб'єктом. Наприклад, хоча кінцевою метою звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів є отримання певних відомостей на підставі такої ухвали, результатом такої взаємодії буде не нова інформація, а відповідний акт владної поведінки – ухвалення слідчим суддею відповідного рішення. І тільки разі задоволення такого клопотання будуть створені передумови для подальшої взаємодії з іншим суб'єктом щодо витребування у нього певних даних на підставі ухвали слідчого судді.

Форми взаємодії вважаємо класифікувати на імперативні та диспозитивні. При імперативній формі взаємодії певна вимога детектива НАБУ до іншого суб'єкта є обов'язковою для виконання. Диспозитивна форма взаємодії передбачає розгляд з можливістю як задоволення, так і відмови у задоволенні певного запиту. Це може бути розгляд слідчим суддею певного клопотання, розгляд прокурором клопотання, запиту чи проекту повідомлення про підозру.

При цьому відмова у здійсненні запитуваних дій може мати місце і щодо імперативної вимоги, однак такі дії не ґрунтуються на законі, хоча закон може і не передбачати ефективних засобів протидії такій діяльності. Диспозитивна форма передбачає законну можливість суб'єкта здійснити розгляд та прийняти рішення виходячи із внутрішнього переконання щодо наявності або відсутності підстав для задоволення певного «звернення» детектива НАБУ.

Фактично ґрунтовний розгляд питання взаємодії у кримінальному провадженні є великою за обсягом темою дослідження. Тому в рамках нашої роботи ми обмежимося дослідженням окремих аспектів взаємодії детективів НАБУ з іншими вітчизняними та іноземними суб'єктами, які є найбільш актуальними при розслідуванні фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Відповідно до ст. 19-2 Закону, НАБУ взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами Державної прикордонної служби, органами державної податкової і митної служби, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та іншими державними органами. НАБУ може укласти з окремими державними органами угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією [148; 170].

Поза межами кримінального провадження НАБУ може взаємодіяти з будь-якими державними органами в порядку, передбаченому ст. 19-2 Закону.

Залежно від особливостей залучення державних органів до взаємодії з НАБУ таку взаємодію можна умовно розділити на договірну та ініціативну. [170]

У межах здійснення договірної взаємодії між НАБУ та Державною службою фінансового моніторингу України укладено Угоду про міжвідомче та інформаційне співробітництво, метою якої є взаємодія та інформаційний обмін у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та протидія корупції в Україні. [145]. У Державній службі фінансового моніторингу України функціонує картотека узагальнених матеріалів - уніфікована база даних, яка надає можливість в автоматизованому режимі відслідковувати рух узагальнених матеріалів з моменту їх направлення до відповідного правоохоронного органу до моменту виконання судових рішень [59].

Кримінальні провадження що розслідуються детективами НАБУ, підкреслюють важливість тісного партнерства з ДСФМУ. Тісний діалог між цими інституціями сприяє узгодженню пріоритетів, цілісному розумінню розслідування та усвідомленню кожною агенцією ролей та можливостей інших.

Окрім цього, за період функціонування НАБУ керівництвом новоствореного правоохоронного органу з метою забезпечення виконання покладених законом завдань підписано цілу низку меморандумів та договорів про співпрацю, які серед іншого надають нові можливості для отримання відомостей, що мають значення для розслідування злочинів, пов'язаних із фактами легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, а саме: Міністерством юстиції України; Міністерством внутрішніх справ України; Національною поліцією України; Управлінням державної охорони; Державним бюро розслідувань; Міністерством оборони України; Міністерством охорони здоров'я; Службою безпеки України; Державною аудиторською службою України; Державною фіскальною службою України; Державною митною службою України; Державною податковою службою України; Державною прикордонною службою України; Державною міграційною службою України; Державною казначейською службою України; Фондом гарантування вкладів

фізичних осіб; Фондом державного майна України; АТ «Укразалізниця»; Державним концерном «Укроборонпром»; Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру; Пенсійним фондом України; Державним лісовим агентством; Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; Національним агентством з питань запобігання корупції; Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; Національним банком України; Вищою кваліфікаційною комісією суддів України; Державною судовою адміністрацією; Службою судової охорони та іншими.

Серед очевидних переваг, пов'язаних із виконанням завдань, покладених законом на НАБУ, така розвинена міжвідомча взаємодія надає детективам можливості безпосереднього (з приміщення НАБУ) доступу до баз даних МВС, реєстрів та банків даних, держателем яких є Міністерство юстиції України, отримання доступу до інформаційних телекомунікаційних систем Державної фіскальної та Державної прикордонної служб України, Єдиного державного демографічного реєстру, Єдиного державного реєстру податкових накладних та ін.

Можливість безпосереднього доступу до цих баз даних надає детективам НАБУ суттєву перевагу порівняно зі слідчими чи оперативними працівниками інших правоохоронних органів, оскільки значно економить час на отримання чи перевірку інформації, що має значення для кримінального провадження чи оперативно-розшукової справи.

Говорячи про міжвідомчу співпрацю НАБУ, належить також приділити увагу основним процесуальним партнерам детективів НАБУ – прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Незважаючи на те, що формат взаємодії цих інституцій чітко визначено Законом України «Про прокуратуру», Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України, новостворені правоохоронні органи рухаються в напрямку розвитку процесуальних взаємовідносин та впроваджують ув життя

положення спільного наказу керівників НАБУ та САП «Про затвердження Порядку взаємодії, співпраці та координації дій під час проведення досудового розслідування та нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування».

Цей документ надав можливість прокурорам та детективам узгодити правила взаємодії та виступити своєрідним гарантом забезпечення належного рівня культури та процесуальної дисципліни, особливо в частині реалізації положень, які чітко не регламентовано КПК України та породжують простір для можливих зловживань з кожної сторони.

Серед питань, які знайшли відображення у Порядку взаємодії, співпраці та координації дій під час проведення досудового розслідування та нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування між НАБУ та САП узгоджено правила планування досудових розслідувань, їх пріорітизація, інформування прокурорів про проведення слідчих дій та детективів про прийняті процесуальні рішення, питання розподілу ролей між прокурором та детективом на різних стадіях кримінального провадження та ін.

Необхідно також зазначити, що у червні 2018 року набув чинності Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», яким створено Вищий антикорупційний суд – постійно діючий вищий спеціалізований суд, завданням якого є здійснення правосуддя відповідно до встановлених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів, дотриманням прав свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [127].

Враховуючи, що Вищий антикорупційний суд, незважаючи на систематчні намагання пов'язати його із системою антикорупційних органів України, залишається судом, принципи його діяльності не дозволяють розкривати відносини, що пов'язують досудове розслідування у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом детективами НАБУ крізь призму «міжвідомчої взаємодії».

Однією з основних проблем, що виникають під час розслідування фактів відмивання (легалізації) майна, одержаного злочинним шляхом, є належне забезпечення накладення арешту, та, як наслідок, управління арештованим майном. Наведене має принципове значення для досягнення завдань кримінального провадження та покликане забезпечити можливість швидко визначити, виявити, заблокувати або заарештувати майно, яке підлягає конфіскації відповідно до ст. 3 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16.05.2005.

Ця проблема на практиці розділяється на три основні складові: 1) виявлення майна, що підлягає арешту (з метою конфіскації та спецконфіскації предмета вчинення кримінального правопорушення); 2) накладення арешту на таке майно; 3) управління арештованим майном.

Пошук шляхів вирішення цих проблем, а також передбачений ч.1 ст. 170 КПК України обов'язок слідчого, прокурора вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, знайшов своє вираження у створенні центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні. Взаємодія з цим органом для досягнення завдань кримінального провадження у справах, пов'язаних із розслідуванням фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має принципове значення.

Статтею 2 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 року передбачено створення спеціального органу, який є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено

арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [147].

Сутність діяльності цього органу розкривається через покладені на нього функції, серед яких є укладання міжвідомчих міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну (стаття 9) [147].

АРМА забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає відповідь у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжений за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом.

З метою виконання АРМА функції з виявлення та розшуку активів було прийнято наказ АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857 «Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів».

АРМА взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду шляхом:

- виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами, а також щодо виконання рішень іноземних компетентних органів про накладення арешту та конфіскацію активів;

- сприяння у розшуку належних приміщень, майданчиків для зберігання активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні і щодо яких управління не здійснюється Національним агентством;

- надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань, пов'язаних із виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управління активами [147].

Національне агентство також взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Міністерством юстиції України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами державної фіскальної служби, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та іншими державними органами [147].

Надання Національним агентством відповідному органу іноземної держави інформації з обмеженим доступом здійснюється в порядку, визначеному законом, та за умови забезпечення органом іноземної держави тотожного чинному в Україні національного режиму її захисту та використання виключно для цілей кримінального судочинства. Інформація, отримана Національним агентством від відповідних органів іноземної держави, може бути надана на запит відповідному органу третьої держави лише за погодженням з органами іноземної держави, яка надала таку інформацію. Запит надсилається до відповідного органу іноземної держави електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Оригінал запиту надсилається поштою не пізніше трьох днів з моменту його надіслання електронною

поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку, якщо цього потребує відповідний орган іноземної держави [147].

З метою виявлення та розшуку активів Національне агентство: вживає відповідно до звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, судів заходів до виявлення та розшуку активів, взаємодіє з цими органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації; здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією з питань, пов'язаних із виявленням, розшуком та управлінням активами; забезпечує співробітництво з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері виявлення, розшуку та управління активами, у тому числі з Камденською міжвідомчою мережею з питань повернення активів, та представляє Україну в цій організації [128].

Національне агентство забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає відповідь у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення, або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжений за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом [147].

Наведене в сукупності зі створеними у межах реформування чинного законодавства інструментами, що надали право прокурору звертатися з позовом у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування, відкриває нові горизонти в частині можливостей ефективного розпорядження арештованим майном та його повернення в дохід держави. Зокрема, у статті 233-1 ЦК України [197], відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [130], передбачено, що позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування від визначених у цій статті осіб подається в інтересах держави прокурором упродовж строку загальної позовної

давності з дня набрання законної сили обвинувальним вироком щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування може бути пред'явлено до особи: уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; пов'язаної із зазначеною вище особою; юридичної особи, яка є власником (користувачем) майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалася) особа, стосовно якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Так чи інакше, але переважна кількість кримінальних проваджень, пов'язаних із протиправною діяльністю професійних відмивачів, породжує потребу налагодженої та ефективної взаємодії з іноземними правоохоронними органами.

Серед найбільш поширених механізмів міжнародної взаємодії, які використовуються детективами НАБУ у справах щодо легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, є:

- запити про міжнародну правову допомогу;
- співробітництво через міжнародні мережі Інтерпол, Європол, Євроюст, Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR);
- отримання інформації від ПФР іноземних держав через ДСФМУ.

Діяльність детективів НАБУ з розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, неможлива без співпраці з правоохоронними органами інших держав у рамках міжнародного співробітництва.

Власний досвід свідчить про вагомий, інколи навіть неоцінений внесок співпраці та обміну інформацією з правоохоронними органами інших держав. У

провадженнях детективів НАБУ є розслідування, в межах яких надіслано десятки запитів про міжнародну правову допомогу, відповіді на які, на даний момент становлять основу доказової бази та надають змогу розширити коло суб'єктів, причетних до відмивання (легалізації) майна, одержаного злочинним шляхом.

Крім того, ефективна міжнародна взаємодія в результаті створює можливість оцінки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, виходячи з об'єктивних обставин його вчинення, розкриваючи відомості про реального бенефіціара протиправних схем та демонструючи, кому ж насправді було вигідно вчинення ланцюгів фінансових операцій і в чийх інтересах, в результаті чого гроші чи майно було розміщено в фінансовій системі.

Налагодження особистих зв'язків з іноземними колегами – запорука ефективної взаємодії. Телефонний дзвінок, лист, відправлений електронною поштою, відеоконференція або особиста зустріч неабияк сприяють просуванню справи. Таке спілкування є важливим на всіх етапах: під час отримання інформації та даних, прийняття стратегічних рішень, складання запитів про надання взаємної правової допомоги або контролю виконання запитів. Отже, можна звести до мінімуму затримки, особливо завдяки усуненню нерозумінь, спричинених розбіжностями в термінології та правовій традиції. Особисті зв'язки також допомагають продемонструвати серйозність підходу, зацікавленість у робочому процесі, сприяють встановленню довіри між сторонами та стимулюють підвищену увагу до справи. [191 с. 153-154]

Усвідомлення важливості взаємодії такого характеру, а також пошук адаптованих до рівня сил та засобів сучасного злочинного світу інструментів комунікації між правоохоронними органами виразився в підписанні НАБУ меморандумів про взаєморозуміння з Федеральним бюро розслідувань (США), Центральним антикорупційним бюро Республіки Польщі, Румунським Національним антикорупційним директором, Європейським інвестиційним банком, Консультативною місією Європейського союзу та іншими інституціями.

Наведене створює для детективів НАБУ унікальні можливості в частині обміну інформацією з компетентними органами іноземних держав та розвитку взаємодії в режимі “Police to police” з їхніми представниками та стає основою унікальних, з точки зору практики, розслідувань, що проводяться детективами НАБУ, створюючи можливість отримувати консультації та залучати спеціалістів у кримінальних провадженнях міжнародного рівня.

Важливо забезпечити співпрацю між компетентними та уповноваженими органами усіх країн, через які були переказані кошти. З цією метою була створена Егмонтська група, яка надає платформу для забезпечення безпечного обміну інформацією щодо фінансових розслідувань, досвіду та можливостей боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Егмонтська група – це глобальний орган, який включає 155 підрозділів фінансової розвідки. Розслідування українського Держфінмоніторингу про корупцію визнали найкращим у світі [110].

Водночас деякі країни транзиту не є членами Егмонтської групи, а інші взагалі не мають органів фінансових розслідувань. Це значно ускладнює процес розслідування. Більше того, навіть якщо схема була виявлена успішно, а активи заморожені, подальше співробітництво компетентних органів має бути забезпечене в процесі взаємної правової допомоги, інакше активи можуть бути розморожені і справа не призведе ні до чого.

НАБУ має право за дорученням звернутися через Інтерпол до компетентних органів іноземних держав із запитом про затримання та видачу особи. Через Генеральний Секретаріат Інтерполу детективи НАБУ можуть отримати відомості щодо офіційної назви закордонного суб'єкта підприємництва, його юридичної адреси, розмірів статутного капіталу, відомості про зміни форми власності, підстави припинення діяльності, укладання угод, наявності на рахунках окремих банків капіталів сумнівного походження та розпорядження ними.

Під час взаємодії детективів НАБУ з відповідними органами іноземних держав, як показує власний досвід, виникають певні труднощі. Це і питання

пов'язані з відшкодуванням збитків, завданих злочинами, зокрема, проблема повернення грошових коштів, здобутих в Україні злочинним шляхом, та осілих на території інших держав. Серед причин, що стають на заваді виконанню доручень детективів закордоном, є деякі особливості кримінального процесуального провадження в окремих державах. Для прикладу, у країнах англо-американської системи права передбачається можливість надання допомоги за наявності клопотання іноземних судів. Тому звернення органів слідства до таких суб'єктів не отримує відповіді. Доволі часто запити виконуються протягом тривалого часу, що унеможлиблює спроби швидко та якісно зібрати докази. Не менш серйозною проблемою є небажання правоохоронців узгоджувати розбіжності в законодавчих актах різних держав. Не з'ясовано процедуру розпорядження майном, конфіскованим за дорученням однієї держави на території другої [155 с. 43].

Взаємодія може відбуватися у науково-практичних семінарах з питань боротьби з легалізацією. Подібна практика вже позитивно зарекомендувала себе в багатьох країнах. Зокрема, у США на сторінках окремих спеціалізованих видань фахівці обмінюються досвідом з виявлення помилок, чинників, що сприяли злочину, появі збитків у фінансових установах тощо. Пропонується створення комп'ютерних програм, що дозволяють фіксувати та контролювати більше півмільйона щоденних операцій з електронними переказами грошей в межах країни. Пропонується ретельна перевірка на рівні реєструючих та контролюючих органів осіб, які були раніше засуджені, не мають постійного місця проживання, щоб обмежити створення ними чи із залученням їхніх документів суб'єктами господарювання; створення офіційних веб-сайтів цих державних органів, де будуть відображені відомості про всі зареєстровані фірми [36, с. 142-145].

Як зазначає Н. М. Ахтирська, цифрові технології використовують віртуальний простір, а тому носієм (фіксатором) інформації може бути, беззаперечно, матеріальний об'єкт, однак варто уточнити, що навіть сама інформація у віртуальному просторі також має визнаватися доказовою [8].

Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження на підставі запитів має здійснюватися лише в тому разі, коли самостійне одержання інформації може завдати шкоди суверенітету держави, а тому здійснюється лише уповноваженими на те іноземними органами. А коли потрібна інформація міститься у відкритому віртуальному просторі, який не має визначених меж, то достатньою є лише електронна форма факту. Це стосується й випадків розміщення в Інтернеті на офіційних сайтах державних органів іноземних держав фотографій, на яких зображуються високопосадовці, які вручають або одержують цінні подарунки. Це є підставою для подальшої перевірки, чи скеровується цей предмет до установи, яку під час офіційного візиту представляє посадовець (як встановлено законом), чи привласнюється ним (що має ознаки корупційного правопорушення) [195, с. 186].

Відповідно до ч. 1 ст. 264 КПК України, пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування. Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (частина 2) [88].

У разі необхідності одержання інформації із закритих джерел або розкриття IP-адреси користувачів потрібне рішення слідчого судді про доступ до таких даних [195, с. 187].

У разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали, має право постановити ухвалу про дозвіл на проведення обшуку з метою відшукування та

вилучення зазначених речей і документів. Однак, для прикладу, адміністрація «Yahoo» (офіс у Каліфорнії) не надає таку інформацію, вважаючи такі вказівки на доступ до інформації порушенням суверенітету, а ухвали іноземних судів – безпідставними, оскільки імперативність рішень національних судів діє в межах державних кордонів. Така ситуація пояснюється тим, що Конвенція про кіберзлочинність, передбачає процедуру термінового збереження комп'ютерних даних, термінового розкриття збережених даних про рух інформації; взаємну допомогу щодо доступу до комп'ютерних даних; транскордонного доступу до даних, які зберігаються, коли вони є публічно доступними, взаємну допомогу у збиранні даних про рух інформації у реальному часі; взаємну допомогу у перехопленні даних змісту інформації [76], на жаль, ратифікована лише у 46 з-поміж 195 держав у всьому світі.

У межах міжнародного співробітництва необхідно інтенсифікувати використання електронних способів передачі інформації, безпосередньо електронної віртуальної інформації. Конвергенція правових концепцій, зміни в законодавстві інших держав суттєво впливають на національне правотворення в умовах глобалізації, позитивно діють на розвиток законодавства в Україні. Практика правоохоронних органів та суду надає можливість виявляти прогалини в нормах, які визначають процес збору доказів (зокрема, електронних), що слугуватиме стимулом до змін у кримінальному процесуальному законодавстві [8].

Важливість належного правового забезпечення питання міжнародного співробітництва у боротьбі з топ-корупцією привертає увагу засобів масової інформації, практиків та науковців, які часто не упускають можливості піддати критиці усі новітні намагання протидії цим суспільно небезпечним явищам.

Так, О.В. Баганець зазначає, що з приводу реалізації міжнародного співробітництва керівництво НАБУ і САП неодноразово підтверджувало той факт, що співробітники правоохоронного органу іншої держави, а саме спецслужби США – Федерального бюро розслідувань, брали участь у

проведенні оперативно-розшукових заходів: під час документування протиправних дій, зокрема, народних депутатів.

Аналіз чинного законодавства України, а саме законів «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про державну таємницю», а також Кримінального процесуального кодексу України показує, що участь працівників правоохоронних органів інших держав у проведенні оперативно-розшукових заходів до реєстрації злочину в ЄРДР та, тим більше, негласних слідчих (розшукових) і слідчих (розшукових) дій в межах кримінального провадження, є протиправною, а відповідно, докази, які зібрані в такий спосіб, є недопустимими з усіма наслідками, що випливають [1].

Для прикладу, стаття 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить виключний перелік оперативних підрозділів, які мають право здійснювати таку діяльність, а саме: Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Національного антикорупційного бюро України (детективів, оперативно-технічні та внутрішнього контролю [149].

Як зазначає О.В. Баганець, статтею 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативні підрозділи повинні здійснювати взаємодію з відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного запобігання, виявлення та припинення злочинів, але, виключно відповідно до законодавства України, а також міжнародних договорів України, які ратифіковані Верховною Радою України. Не надає таких повноважень співробітникам правоохоронних органів інших держав і Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», і КПК України [1].

Єдине, що передбачає КПК України в ст. 569, то це право представнику правоохоронного органу іноземної держави бути присутнім під час проведення допитів осіб на території нашої держави під час виконання їх запиту про надання міжнародно-правової допомоги. Проте він не має права самостійно проводити на території України будь-які процесуальні дії. Навіть у разі присутності під час процесуальних дій такі представники іноземних правоохоронних органів мають право лише спостерігати за проведенням процесуальних дій або вносити зауваження та пропозиції щодо їх проведення, а також з дозволу слідчого і прокурора ставити запитання, а також робити записи [1].

Водночас варто зазначити, що НАБУ у своїй діяльності продемонструвало дієвість міжнародно-правової взаємодії, викривши спільно з компетентними органами Республіки Польща злочинну групу, очолювану колишнім керівником Укравтодору [55]. Ця справа стала першим успішним прикладом практичного застосування інструментів спільної слідчої групи в розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.

Так, чинна на даний момент ст.571 КПК України, відповідно до якої для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, учинених на територіях кількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, передбачає можливість створення спільних слідчих груп. Члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією. Координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один із її членів. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

Крім того, діяльність спільних слідчих груп також регламентовано у ст. 49 Конвенції ООН проти корупції та ст. 20 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, які за своїм змістом розкривають зміст поняття спільної слідчої групи, мету та

способи його застосування набагато ширше, ніж чинні на даний момент положення КПК України.

Зазначене питання потребує окремого, більш детального дослідження, тоді як на даний момент очевидним є факт необхідності використання можливостей діяльності спільних слідчих груп.

Отже, для розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, необхідна розвинута система міжнародного співробітництва, яка забезпечить швидке, повне та неупереджене досудове розслідування.

Висновки до розділу 3

1. Вирішення стратегічних завдань розслідування визначається наближеним алгоритмом таких заходів у межах діяльності детектива НАБУ: встановлення обставин вчинення злочину; планування розслідування вчиненого злочину і проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення періоду вчинення легалізації; встановлення стадій відмивання; визначення потенційних об'єктів розслідування; визначення обсягу завдань, що стоять перед групою осіб, які розслідують; визначення методів та техніки розслідування; забезпечення команди належним доступом до інформації та взаємодії з представниками підрозділу фінансової розвідки; залучення необхідних спеціалістів та експертів; міжнародне співробітництво тощо.

2. В основу розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має бути покладено стратегію, тактики, методи, сили та засоби фінансового розслідування.

3. Одним із найефективніших засобів протидії організованої злочинності шляхом виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є проведення постійного фінансового моніторингу.

4. Суб'єкти фінансового моніторингу поділяються на: 1) суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які забезпечують виявлення операцій, які підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та операцій, пов'язаних із легалізацією доходів, шляхом порівняння нормативно закріплених ознак операцій, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу, з ознаками операцій, які проводить суб'єкт первинного фінансового моніторингу (банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрінгові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами; оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів; філії або представництва іноземних об'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу) та 2) суб'єкти державного фінансового моніторингу, які забезпечують перевірку інформації про зв'язок фінансових операцій з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, а також здійснюють регулювання та нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу (Національний банк України; Державна служба фінансового моніторингу України, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг) [189].

5. Актуальною проблемою здійснення фінансового моніторингу є невизначеність критеріїв «сумнівних операцій», а також недосконала взаємодія між органами державного фінансового контролю та спеціальними органами, що його здійснюють.

6. Результатом етапу формування стратегії розслідування має бути схема, яка повинна містити дані про фінансові операції, учасників схеми, їх податкової

звітності, статутних капіталів підприємств та інших доступних джерел інформації дані, виділяючи ризикові елементи.

7. Ефективним є включення до груп детективів профільних спеціалістів, які володіють досвідом, необхідним для аналізу значних обсягів фінансової, банківської та бухгалтерської документації, включаючи безготівкові перекази грошових коштів, фінансові звіти та податкові й митні документи.

8. Досудове розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, здійснюється в кілька етапів: 1) вивчення матеріалів провадження і складання загального плану розслідування, де здійснюється розподіл обов'язків, який можливий за кількома напрямками: за різними епізодами; за різними підозрюваними; за різними організаціями; за територіальною ознакою; за тотожними процесуальними діями; 2) окремі детективи складають плани розслідування за дорученими їм напрямками; 3) проведення наступних процесуальних дій: вилучення та огляд за участю спеціаліста всіх документів, що мають значення у кримінальному провадженні, шляхом обшуку та тимчасового доступу до речей та документів; направлення запитів до банківських установ; допити потерпілих та свідків для встановлення злочинних зв'язків, шляхів переказу коштів, отримання інформації про фінансовий стан, ведення господарської діяльності суб'єкта, розміру заподіяної шкоди; призначення експертиз щодо встановлення фіктивності документів, діяльності, реального економічного стану, встановити місцезнаходження грошей, які належать підозрюваним; встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують дану територію, та можливих напрямів руху особи, яка причетна до злочину, а також інших місць, на яких можуть бути виявлені його матеріальні сліди; затримання підозрюваних (у разі наявності підстав); проведення інших слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення всіх обставин учинення розслідуваного злочину.

9. Взаємодія суб'єктів протидії корупції є урегульована кримінальним процесуальним законом та адміністративно-правовими нормами спільна діяльність суб'єктів протидії корупції, з метою запобігання, виявлення та

припинення корупційних правопорушень, усунення причин та умов, що їм сприяють, шляхом найбільш доцільного поєднання сил, засобів і методів, властивих цим суб'єктам.

10. Взаємодія характеризується за такими ознаками: 1) предмет взаємодії; 2) форми взаємодії. Предметом взаємодії є отримання певних процесуально значущих даних або вчинення певного акту владної поведінки (прийняття рішення чи вчинення дії). Форми взаємодії класифікуються на імперативні (обов'язкові до виконання) та диспозитивні (законом передбачена можливість виконання на розсуд відповідного суб'єкта).

11. Суб'єктами, з якими детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють взаємодію в ході виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є: 1) органи, з якими взаємодія здійснюється в ході відносин з процесуального нагляду та контролю (Офіс Генерального прокурора, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд); 2) суміжні органи досудового розслідування та оперативні підрозділи (Служба безпеки, Національна поліція); 3) органи фінансового моніторингу (Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України); 4) держателі баз даних, доступ до яких надано детективами Національного антикорупційного бюро України (Міністерство внутрішніх справ України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна прикордонна служба, органи державної податкової і митної служби, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна судова адміністрація); 5) органи зі спеціальними повноваженнями (Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба).

11. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити

своєчасне формальне та неофіційне міжнародне співробітництво під час організації досудового розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення. До основних результатів, одержаних на підставі дослідження законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі:

1. Детективи, поєднуючи оперативно-розшукову і кримінальну процесуальну компетенцію, мають можливість в одних руках зосередити відомості, що здобувалися детективом при реалізації функцій оперуповноваженого та можливість тій же особі продовжити інтелектуальний процес, націлений на документування протиправної діяльності, але вже шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Особливістю кримінального процесуального статусу детективів Національного антикорупційного бюро України є те, що вони знаходяться на межі діяльності сфер юстиції та правопорядку, оскільки за своєю суттю поєднує діяльність щодо пошуку доказів з юридичною діяльністю зі збирання доказів (їх належної фіксації) та прийняття на основі оцінки наявних доказів процесуальних рішень.

Обмеження способів виявлення злочину тільки під час оперативно-розшукової діяльності або кримінального провадження з іншого злочину є наслідком спрощеного розуміння пізнавальної діяльності та суперечить підставам початку оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, які не можуть починатися за відсутності первинних відомостей про кримінальні правопорушення, що вчинені або готуються.

У детективів НАБУ наявні повноваження, які передбачені ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», однак не продубльовані в КПК України, у зв'язку з чим отримані відомості не можуть бути використані в доказуванні, оскільки отримані у спосіб, що не

передбачений КПК України. У зв'язку з цим запропоновано ч. 1 ст. 84 КПК України викласти у такій редакції: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що становлять предмету доказування».

Засоби отримання відомостей, якими наділені детективи Національного бюро, порівняно з іншими органами досудового розслідування, можуть використовуватися виключно як інструменти виявлення та розкриття злочинів, але не розслідування, оскільки останнє вимагає дублювання заходів, спрямованих на отримання інформації, шляхом реалізації інструментів, передбачених КПК України.

Поєднання слідчих та оперативних повноважень у діяльності детективів усуває «інтелектуальний бар'єр» між роботою щодо виявлення та розслідування, але негативно впливає на дотримання розумних строків кримінального провадження. Запропоновано такі способи вирішення цієї проблеми: 1) формування галузевого розподілу та запровадження групового принципу (по 10-15 детективів) супроводження оперативного розшукових заходів та досудового розслідування детективами; 2) запровадження інституту «помічника детектива»; 3) збільшення граничної чисельності Національного антикорупційного бюро України з 700 до щонайменше 1000 осіб.

2. Термін «відмивання грошей» (англ. – «money laundering») з'явився після Уотергейтського скандалу 1973 року в Сполучених Штатах Америки. Особливості виникнення «антилегалізаційного права» полягають в тому, що «піонером» законотворчості в цій галузі було не міжнародне право, окремі види відмивань злочинно одержаних доходів від злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, були криміналізовані в США. З початку 1970-х років США здійснювали вплив на велику кількість західних країн з метою створення міжнародної системи протистояння економічним злочинам. Поява норм «антилегалізаційного права» здійснювалася від законодавства окремої

держави (США) до міжнародних договорів (Рекомендації від 27 червня 1980 року, Віденська Конвенція ООН від 20 грудня 1988 року), а потім – до національного законодавства інших держав. У такий спосіб здійснюється і розвиток норм «антилегалізаційного» права: рушійною силою розвитку світового законодавства про кримінальне переслідування за відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, є ініціативи провідних країн Європи й Америки, а також нормотворча і дослідницька практика найбільших міжнародних організацій, що в подальшому є основою для формування і розвитку законодавства інших держав.

Уперше в Україні кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, була передбачена в ст. 209 КК України від 05.04.2001. Попередній Кримінальний кодекс не передбачав відповідальності за ці діяння.

Еволюція нормативного регулювання кримінально-правової заборони легалізації (відмивання) майна пройшла шлях від уточнення визначення легалізації майна через деталізацію переліку дій (операцій) щодо легалізації майна й уточнення визначення предикатного злочину до розширенням форм вини (віднесенням до неї необережної форми вини).

Відмивання грошей – це процес, під час якого доходи, які небезпідставно вважаються як такі, що одержані від злочинної діяльності, перевозяться, переказуються, трансформуються, конвертуються або змішуються із законними коштами з метою приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, розміщення, руху або власності щодо таких доходів. Мета процесу відмивання грошей полягає в тому, щоб представити кошти, отримані або пов'язані з незаконною діяльністю, як такі, що отримані на законних підставах.

Констатовано поділ операцій з «відмивання» на три послідовних етапи: 1) розміщення впровадження злочинно здобутого капіталу у фінансову систему держави; 2) приховування джерела «брудного» капіталу та його власника; 3) інтеграція – повернення грошових коштів на батьківщину (так звана репатріація).

Міжнародні договори передбачають, що знання, намір і мотив як елементи правопорушення можуть бути виведені з об'єктивних обставин, виходячи з чого для визнання легалізації злочином може бути достатньою наявність необережної форми вини.

3. За результатами аналізу законодавства розглянутих закордонних держав (Сполучені Штати Америки, Спеціальний адміністративний район Гонконг, Республіка Сінгапур, Республіка Польща, Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Італійська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Республіка Албанія, Австрійська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка) зроблено висновок, що «антилегалізаційне» законодавство може бути систематизоване в такий спосіб: а) норми кримінальних кодексів; б) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; в) спеціальні закони, що регулюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних лише в результаті наркобізнесу.

4. Предмет доказування при розслідуванні детективами Національного антикорупційного бюро України легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – це сукупність фактів, встановлення яких необхідно для кваліфікації діяння та вжиття належних заходів кримінально-правового впливу до осіб, які вчинили зазначене діяння (кримінально-правовий предмет доказування), відомості про належність розслідуваного діяння до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (кримінальний процесуальний предмет доказування) та відомості про забезпечення відшкодування шкоди, завданої предикатним злочином (цивільно-правовий предмет доказування).

Способи вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, різняться за: 1) видом та кількістю фінансових операцій; 2) наявністю чи відсутністю залучення третіх осіб («підставних осіб», посадових осіб, бухгалтерів, юристів, страховиків, комп'ютерних спеціалістів, банківських співробітників, торговців крипто-валютою, продавців товарів розкоші,

вербувальників), 3) кількості фінансових операцій, здійснених у процесі легалізації майна; 4) застосуванням підроблених документів/штампів; 5) вчиненням частини фінансових операцій за кордоном.

Час учинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є час учинення фінансової операції, а якщо час ініціювання та акцептування фінансової операції відрізняється, то часом учинення є час такого ініціювання.

Місцем учинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є місце здійснення фінансової операції, а якщо заява, дозвіл на вчинення фінансової операції подається дистанційно, то місцем є фактичне перебування особи в момент користування засобами дистанційного погодження фінансової операції.

Мотив учинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є корисливим або комбінованим (корисливим та утвердження себе в референтній групі).

5. Засоби доказування під час розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України – це процесуальні дії, за допомогою яких збираються докази (як загальні, так і такі, проведення яких дозволено виключно детективам Національного бюро України).

Витребування копій документів та відомостей, які не містять охоронювану законом таємницю, необхідно здійснювати в порядку письмового запиту слідчого, прокурора.

Для забезпечення ефективності запиту та допустимості отриманих на запит відомостей запропоновано внести зміни до відповідного законодавства щодо порядку подання запиту та обов'язковості його виконання, для чого доповнити КПК України Главою 15-1 «Витребування відомостей або копій документів»:

«Стаття 166-1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Прокурор, слідчий можуть витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомості або копії документів, які не містять охоронюваної законом таємниці.

Стаття 166-2. Порядок витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронюваної законом таємниці, здійснюється у формі письмового запиту.

2. Відомості або копії документів мають бути надані упродовж десяти днів, якщо інший строк не встановлено спеціальним законом.

3. Якщо витребувані відомості або копії документів є такими, що містять охоронювану законом таємницю, прокурор, слідчий, який подав запит, письмово повідомляються про неможливість надання таких відомостей або копій документів з обґрунтуванням належності наявних у них відомостей до таких, що містять охоронювану законом таємницю.

4. У запиті про витребування відомостей або копій документів має бути зазначено:

1) номер і дата реєстрації кримінального провадження;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) відомості або копії документів, які витребуються».

Обмеження можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, залежно від тяжкості розслідуваного злочину, позбавляє необхідних засобів доказування нетяжких злочинів, відомості про обставини вчинення яких можуть бути отримані лише шляхом втручання в приватне спілкування або шляхом проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій.

Проведення негласної слідчої (розшукової) дії – моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України) на даний час унеможливлено через відсутність нормативного зобов'язання щодо встановлення в банківських

установах технічних засобів, необхідних для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових та розвідувальних заходів, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів.

Обшук особи необхідно передбачити як окрему слідчу (розшукову) дію, оскільки передбачення можливості його проведення лише як елементу обшуку приміщення чи як елементу затримання особи не дозволяє законно та швидко вивляти й вилучати у окремих осіб предмети та документи, які мають значення для кримінального провадження.

6. Вирішення стратегічних завдань розслідування визначається наближеним алгоритмом таких заходів у межах діяльності детектива НАБУ: встановлення обставин учинення злочину; планування розслідування вчиненого злочину і проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення періоду вчинення легалізації; встановлення стадій відмивання; визначення потенційних об'єктів розслідування; визначення обсягу завдань, що стоять перед групою осіб, які розслідують; визначення методів та техніки розслідування; забезпечення команди належним доступом до інформації та взаємодії з представниками підрозділу фінансової розвідки; залучення необхідних спеціалістів та експертів; міжнародне співробітництво тощо.

В основу розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, має бути покладено стратегію, тактики, методи, сили та засоби фінансового розслідування.

Одним із найефективніших засобів протидії організованої злочинності шляхом виявлення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є проведення постійного фінансового моніторингу, ефективність якого збільшиться за умови визначення системи індикаторів сумнівних операцій, нормативно-правового врегулювання процедури фінансового моніторингу операцій із векселями, удосконалення організації взаємодії між органами загального державного фінансового контролю та спеціальними органами, що його здійснюють, тощо.

7. Досудове розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, здійснюється в кілька етапів: 1) вивчення матеріалів провадження і складання загального плану розслідування, де здійснюється розподіл обов'язків, який можливий за кількома напрямками: за різними епізодами; за різними підозрюваними; за різними організаціями; за територіальною ознакою; за тотожними процесуальними діями; 2) складання детективами планів розслідування за дорученими їм напрямками; 3) проведення наступних процесуальних дій: вилучення та огляд за участю спеціаліста всіх документів, що мають значення у кримінальному провадженні, шляхом обшуку та тимчасового доступу до речей і документів; направлення запитів до банківських установ; допити потерпілих та свідків для встановлення злочинних зв'язків, шляхів переказу коштів, отримання інформації про фінансовий стан, ведення господарської діяльності суб'єкта, розміру заподіяної шкоди; призначення експертиз щодо встановлення фіктивності документів, діяльності, реального економічного стану, встановлення місцезнаходження грошей, які належать підозрюваним; встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують дану територію, та можливих напрямів руху особи, яка причетна до злочину, а також інших місць, на яких можуть бути виявлені його матеріальні сліди; затримання підозрюваних (у разі наявності підстав); проведення інших слідчих (розшукових) дії, спрямованих на встановлення всіх обставин вчинення розслідуваного злочину.

Результатом етапу формування стратегії розслідування має бути схема, яка повинна містити дані про фінансові операції, учасників схеми, їх податкової звітності, статутних капіталів підприємств та інших доступних джерел інформації даних, виділяючи ризикові елементи.

Ефективним є включення до груп детективів профільних спеціалістів, які володіють досвідом, необхідним для аналізу значних обсягів фінансової, банківської та бухгалтерської документації, включаючи безготівкові перекази грошових коштів, фінансові звіти та податкові й митні документи.

Суб'єктами, з якими детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють взаємодію в ході виявлення, розкриття та розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є: 1) органи, з якими взаємодія здійснюється в ході відносин з процесуального нагляду та контролю (Офіс Генерального прокурора, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд); 2) суміжні органи досудового розслідування та оперативні підрозділи (Служба безпеки, Національна поліція); 3) органи фінансового моніторингу (Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України); 4) утримувачі баз даних, доступ до яких надано детективами Національного антикорупційного бюро України (Міністерство внутрішніх справ України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна прикордонна служба, органи державної податкової і митної служби, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна судова адміністрація); 5) органи зі спеціальними повноваженнями (Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба).

Взаємодія детективів НАБУ з іншими суб'єктами характеризується за такими ознаками: 1) предмет взаємодії (отримання процесуально значущих даних або вчинення певного акту владної поведінки (прийняття рішення чи вчинення дії); 2) форми взаємодії (імперативна (обов'язкова до виконання) та диспозитивна (наявна можливість виконання на розсуд відповідного суб'єкта)).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агенти ФБР у НАБУ: законність та підстави співпраці. URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/agenty-fbr-u-nabu-zakonnist-ta-pidstavu-spiivpratsi-chy-zakonno-diyut-nashi-novi-antykorrupsijni-organy-zaluchayuchy-svoyeyi-operativno-rozshukovoyi-diyalnosti-chy-provedennya-dosudovogo-rozslidu/>.
2. Адміністративне право зарубіжних країн : курс лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін. ; за ред. О. В. Кузьменко. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 525 с.
3. Аленин Ю.П., Тищенко В.В. Особенности расследования тяжких преступлений против личности : учеб. пособие. Одесса: АО Бахва, 1996. 112 с.
4. Алиев В. М. Легализация (отмывание) доходов, полученных незаконным путём, как социальный и правовой феномен. *Российский следователь*. 2000. № 4. С. 30-35.
5. Алиев В. М. Легализация (отмывание) преступных доходов полученных незаконным путем. Уголовно-правовое и криминалистическое исследование. М. : ИСП. 2001, 238 с.
6. Аркуша Л. І. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності: характеристика, виявлення, розслідування : монограф. Одеса : Юрид. літ-ра, 2010. 376 с
7. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : автореф дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України. Харків, 2002. 20 с.
8. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження». *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 12-13 лют. 2016 р.)*. Херсон : Гельветика, 2016. С. 164-168.

9. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ.о упр-я при Президентіві України, Київ, 2018. 310 с.

10. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3-х т. Т 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М. : Юристъ, 1997. 480 с

11. Беніцький А. С. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (проблеми кримінально-правової кваліфікації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ. 2002. 23 с.

12. Бердичевский Ф. Ю. О предмете и понятийном аппарате криминалистики. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. № 24. С. 131-149.

13. Берназ В.Д. Криминалистическая стратегия в расследовании преступлений. Криміналістика ХХІ століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 листоп. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 203-209.

14. Берназ В. Д., Берназ П. В. Криміналістична стратегія як наукова категорія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 28-32.

15. Бисага К. В. Державне управління у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: європейський досвід для України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Івано-Франківськ. нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2018. 245 с.

16. Білінський В. В. Механізм фінансових розслідувань: сучасна практика та перспективи розвитку в Україні. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/>.

17. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків. 2004. 211 с.

18. Білоус В. Т., Попович В. М., Попович М. В. Організаційно-правове забезпечення боротьби з відмиванням доходів незаконного походження : монограф. – Київ : Академія ДПСУ, 2001. 138 с

19. Бондарева М. В. Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та іншого майна, здобутих незаконним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Київ. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2000. 17 с.

20. Борьба и предотвращение коррупции в Латвии / Бюро по предотвращению и борьбе с коррупцией. Кишинев, 2013. URL : https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Projects/EaP-CoE%20Facility/Chisinau,%2018-19%20June%2013/2013%2006%2019%20_prezentacija_Soloveja_KNAB.pdf.

21. Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародно-правові аспекти і досвід для України. URL : <http://nbuviap.gov.ua/>.

22. Вапнярчук В. В. Загальна характеристика предмету кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 238-248.

23. Васильев В. Л. Юридическая психология. М. : Юр. лит., 1991. 464 с.

24. Відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи та злочинної організації, які причетні до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Статистична інформація. Генеральна прокуратура України, 2016. URL : gp.gov.ua.

25. Власюк В. Пошук та повернення активів за законодавством України *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 20-29.

26. Войтюк Р. В. Порівняльний аналіз повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України та комісара Незалежної антикорупційної комісії Гонконгу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 346-358.

27. Войтюк Р. В. Проблеми реалізації повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів : тези доп. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Київ, 21 квіт. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. Справ, 2017. С. 81-83.

28. Войтюк Р. В. Сучасні моделі антикорупційних органів: український та зарубіжний досвід. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: тези доп. XIV Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Кривий Ріг, 13 квіт. 2017 р.). Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2017. С. 309-311.

29. Войтюк Р. В. Детектив національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС. Київ, 2019. 281 с.

30. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань у сфері підприємництва : навч. посібник. ; за ред. проф. О. М. Бандурки. Харків : „Рубікон”, 2000. 272 с.

31. Гейко О. Необхідно встановити виключну підслідність корупційних злочинів одному зі слідчих органів шляхом законодавчих змін. URL : <https://lhs.net.ua/neobkhidno-vstanovyty-vykliuchnu-pidslidnist-koruptsiinykh-zlochyniv-odnomu-zi-slidchikh-orhaniv-shliakhom-zakonodavchikh-zmin-oleksii-heiko/>.

32. Герменчук В. В. Борьба с коррупцией в Сингапуре: слагаемые успеха. *Банкаускі веснік*. 2011. С. 62-66. URL : http://www.pac.by/dfiles/001822_874997_6_Germenchuk_singapur.pdf

33. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 155-160.

34. Гловюк І. В., Зінковський І. П. Кримінально-процесуальні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України. *Протидія організованій злочинній діяльності : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 31 бер. 2017 р.). Одеса: Юрид. літ-ра, 2017. С. 27-33

35. Головіна В. П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВСУ, МВС України. Київ, 2005. 22 с.

36. Головіна В. П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВСУ, МВС України. Київ, 2005. 204 с.

37. Головіна В. П. Розслідування шахрайств з грошово-кредитними ресурсами у банківській сфері на початковому етапі : *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України ім. 10-річчя незалежності України. 2002. Спец. вип. «Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України», у 2-х ч. Ч.1. С. 146-149.*

38. Грязные деньги и закон: правовые основы борьбы с легализацией преступных доходов ; под. ред. Е.А. Абрамова. М. : ИНФРА-М, 1995. 296 с.

39. Гутман П. Подпольная экономика. М. : Экономика. 1977. 242 с.

40. Денисюк С. Ф. Система тактичних прийомів обшуку : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків. 1999. 18 с.

41. Деревінський С. Технологія збагачення, або що передуює відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. *Закон і бізнес*. 2016. Вип. 26 (1272). URL : https://zib.com.ua/ua/124368-scho_peredue_vidmivannyu_dohodiv_oderzhanih_protipravnim_shl.html

42. Детектив // Юридична енциклопедія : у 6-и т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д—Й. 744 с.

43. Директива про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей (91/308/ЄЕС). Втрата чинності від 26.10.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_148#Text

44. Дмитренко Е. С. Міжнародні стандарти створення і діяльності спеціального антикорупційного органу та проблеми їх впровадження в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1. С. 31-36.
45. Додонов В. Н. Прокуратуры зарубежных стран. М. : Юрлитинформ, 2006. 320 с.
46. Доля Л. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89-93.
47. Драпкин Л. Я., Карагодин В. Н. Криминалистика. М. : Проспект, 2011. URL : <http://yport.inf.ua/341-kriminalisticheskaya-harakteristika-57375.html>
48. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС. К., 2020. 276 с.
49. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та кримінальний кодекс України : монограф. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
50. Ефимичев П. С., Ефимичев С. П. Расследование преступлений : теория, практика, обеспечение прав личности. М. : Юстицинформ, 2009. 504 с.
51. Заблоцька О.Ю. Деякі аспекти оперативно-розшукової характеристики легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 25. С.251-257.
52. Заброда Д. Г. Поняття взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією: адміністративно-правовий аспект // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними ; за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. Київ : Оксамит, 2001. Т. 25. С. 149–153.
53. Загинеї З. А., Драган В. М., Ярмиш О. Н. та ін. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів. Київ : Нац. акад. Прокуратури України, 2015. 314 с. URL : [#148](http://pidruchniki.com/84704/pravo/mistse_komisiyi_sistemi_upovnovazhenih_organiv_protidiyi_korupsiyi).

54. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: перспективи впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник НГУ*. 2005. № 2. С. 60-69.

55. Затримання Новака: НАБУ проводить обшуки в офісах Укравтодору. URL : <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/07/20/7259947/>.

56. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів : наук.-практ. посібник ; за заг. ред. першого заступ. Генерального прокурора України В. Гузиря. Київ : Національна академія прокуратури України, 2015. – 313 с.

57. Захаров В. П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. URL : <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2171/vnulpurn201480134.pdf>.

58. Звіт про оцінювання стану корупції в Литві. Перший раунд оцінювання. ГРЕКО. Страсбург, 2002. URL : <https://regnum.ru/news/1904430.html>.

59. Звіт Уряду України щодо розвитку національної системи боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму. Підготовлено до Пленарного засідання FATF, 13-17 лютого, 2006 р. URL : sdfm.gov.ua/content/file/site_docs/2007/14.03.06/Zvit2005.pdf.

60. Зеленецький В.С. Возбуждение уголовного дела. Харьков : КримАрт, 1998. 340 с.

61. Зіньковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 187

62. Іщенко А. В, Ієрусалімов І. О, Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

63. Кабанов К. В. Концепция специализированного антикоррупционного органа. Аналитическая записка. *Национальная*

Безопасность. Интернет-проект НацБез.ру.2004. URL : <http://www.nacbez.ru/akmonitor/article.php?id=48><https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/2-6June2014/V1401896с.pdf>.

64. Канфуї І. В. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого як характеристика його місця і ролі на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 93-96.,

65. Капустник К. В., Карюгин В. И., Ковкин А. В. Проблемы проведения судебной экономической экспертизы в процессе расследования преступлений, связанных с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем. *Теория и практика судебной экспертизы и криминалистики*. 2002. Вып. 2. С. 480-486.

66. Кернер Х.-Х., Дах Э. Отмывание денег. Путеводитель по действующему законодательству и юридической практике ; пер. с нем. М. : Междунар. отн., 1996. 240 с

67. Київець О. В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням “брудних” грошей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2003. 14 с.

68. Кіселичник В. Центральне антикорупційне бюро Республіки Польща: передумови створення та адміністративно-правові основи діяльності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2(40). С. 51-58.

69. Клеменчич Г., Стусек Я. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Організація економічного співробітництва і розвитку. Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. *Марібор*. 2007. 131 с. URL : <https://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>.

70. Клепка Д. І. Деякі питання початку досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.)* ; редкол. :

М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 71-74.

71. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАВС України. Київ. 2004. 21 с.

72. Ключко А. М. Окремі питання легалізації доходів отриманих злочинним шляхом у банківській сфері. *Форум права*. 2014. №1. С. 228-232.

73. Коляда О. В. Расследование легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Моск. акад. экономики и права. М., 2010. 28 с.

74. Комарова Ю. М. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / НАВС. Київ, 2018. 20 с.

75. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096.

76. Конвенція про кіберзлочинність Ради Європи від 23.11.2001. Ратифікація від 07.09.2005. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

77. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993. *Офіційний вісник України*. 2005. № 44. 16 листоп. Ст 328.

78. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности. Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

79. Користін О. Є., Чернявський С. С. Протидія відмиванню коштів в Україні // Правові та організаційні засади правоохоронної діяльності : навч. посібник ; за ред. О. М. Джужі. Київ : КНУВС, 2009. 272 с.

80. Кравчук І. А. Співвідношення понять «розкриття» і «розслідування» терористичних актів з позиції криміналістичної науки. *Форум права*. 2009 № 3. С. 360-364.

81. Крайник Г. С. Проблеми правової регламентації кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом в Україні. Сучасні проблеми фінансового моніторингу : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2018 р.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця ; ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. С. 66-68.

82. Краліч В. Р. Сутність процесу легалізації (відмивання) «брудних» коштів та його вплив на економічну безпеку вітчизняних банківських установ. *Зовнішня торгівля: економіка, фінамери, право*. 2012. №6. С.191-195.

83. Краснова К. А. Защита свидетелей в государствах-членах ЕС. URL : <http://sbsnews.eu/ru>.

84. Криміналістика : підруч. : у 2-х т. Т. 1 / А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін. ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. Справ, 2018. 384 с.

85. Криміналістичне вчення про розкриття злочинів. URL : <https://buklib.net/books/30840/>.

86. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

87. Кримінальний процес України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю. М. Грошевий, Т. М. Мірошниченко, Ю. В. Хоматов та ін. ; за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Харків : Право, 2000. 496 с.

88. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (у редакції 2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/4651-17>.

89. Крук О. Країна, яка поборолла корупцію. *Персонал Плюс*. 2009. № 26 (328). URL : <http://www.personal-plus.net/328/5090.html>.

90. Лавренюк В. В. Особливості підготовки і проведення обшуку при розслідуванні крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами. URL :

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UiI7UmPqpF4J:www.pravoznavec.com.ua/period/article/25389/%25CB&hl=ru&gl=de&strip=1&vwsrc=0>.

91. Левицька С. І. Проблеми визначеності статусу та предмету відання детектива у кримінальному провадженні. *Проблеми та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 1 червня 2020 р.) : у 2-х ч.* Полтава : ЦФЕНД, 2020. Ч. 1. С. 72-74.

92. Легалізація доходів отриманих злочинним шляхом як міжнародна проблема. URL : <https://works.doklad.ru/view/35NXcCO70bo.html>.

93. Ли Куан Ю. Из третьего мира – в первый. История Сингапура (1965-2000) ; пер. с англ. 2-е изд. М. : МГИМО (У) МИД России, 2005. 420 с.

94. Лисенко В. В. Ситуації, що складаються на момент відкриття кримінального провадження щодо легалізації доходів злочинного походження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 280-290.

95. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 188 с.

96. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підруч. Київ : Істина, 2014. 432 с.

97. Лонщакова А. Р. Тактика допроса обвиняемого по делам о насильственных преступлениях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / ЧГУ. Челябинск, 2009. 26 с.

98. Луценко Ю. В. Протидія корупції в Україні: проблеми правового забезпечення та координації. *Національна безпека: український вимір*. 2008. Вип. 1-2 (20-21). С. 31-36.

99. Мадиев Е. Антикоррупционная политика в странах Восточной Азии : особенности, результаты, перспективы. *Институт мировой экономики и политики при Фонде первого Президента Республики Казахстан - Лидера Нации*. 2012. URL : <http://2010-2013.iwep.kz/index.php?newsid=599>.

100. Мезенцева І. Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НУВС. Харків. 2002. 19 с.

101. Мезенцева І. Є. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти легалізації грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2002. 194 с.

102. Мезенцева І. Є. Антилегалізаційне законодавство: світовий досвід і тенденції розвитку. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 20. С. 116–120.

103. Мезенцева І. Є. Відповідальність за “відмивання” брудних коштів за законодавством Австрії та Швейцарії. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2000. Вип. 12. Ч. 1. С.114.

104. Михайловская И. Б. Предмет и пределы доказывания в советском уголовном процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1958. 18 с.

105. Міжнародна банківська справа та відмивання грошей : матеріали Міжнародного семінару (м. Київ, 15-19 лют. 1999). Глінко, Федеральний правоохоронний навчальний центр, 1999. 230 с

106. Міжнародні економічні відносини: кримінологічний аспект ; під ред. Шакуна В. І., Мельника П. В., Поповича В. М. Київ: Правові джерела, 1997. 168 с.

107. Міловідов Р. та Розенфельд Н. Недоліки статті 209 КК України як вади застосування кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Право України*. 2009. №10. С. 206-210.

108. Москаленко О. М. Здійснення конвенції організації об'єднаних націй проти корупції – оцінка громадянського суспільства: книга. *Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією*. Київ : ФОП, 2011. 68 с.

109. Мочкош Я. Засоби дослідження кількісних даних злочинної економічної діяльності. *Право України*, 2001. № 5. С. 113-119.

110. На Пленарному засіданні Егмонтської Групи підрозділів фінансової розвідки, яке відбулося в Австралії, розслідування Держфінмоніторингу України визначено переможцем конкурсу "Найкраща справа Егмонтської Групи". URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2547920-rozsliduvanna-ukrainskogo-derzfinmonitoringu-pro-korupciu-viznali-najkrasim-u-sviti.html>.

111. НБУ відкрив доступ до банківської таємниці без рішення суду окремим держорганам. URL : https://legalhub.online/bankivskyj-i-finansovyj-sektor/nbu-vidkryv-dostup-do-bankivskoyi-tayemnytsi-bez-rishennya-sudu-okremym-derzhorganam/?utm_source=Telegram&utm_medium=LegalHub.

112. Неганова О. Є., Гуцуляк В. К., Смокович Ю. П. Методичні рекомендації з питань участі прокурора у кримінальному провадженні про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Київ, 2012. 40 с.

113. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. Т. 2: К-П / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Вид. 2-е, випр. Київ : Аконіт, 2006. 928 с.

114. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. Т. 3: П-Я / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Вид. 2-е, випр. Київ : Аконіт, 2006. 864 с.

115. Номоконов В. А. Организованая преступность: тенденции, перспективы борьбы: монограф. Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1999. 304 с.

116. О блокировании и реституции активов и материальных ценностей, незаконным образом приобретенных политически значимыми лицами. URL : <http://отрасли-права.рф/article/17864>.

117. Обов'язковий фінансовий моніторинг. URL : <https://bank.gov.ua/glossary/show/154>.

118. Опак К. М. До питання інституційного вдосконалення протидії корупції в Україні: міжнародний досвід. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2 (33). С. 54-58.

119. Орловська Н. А. Кримінально-правовий вплив на юридичних осіб: проблеми нормативної регламентації та шляхи їх вирішення. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 9–10 груд. 2016 р.)*. Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. С. 84–91.

120. Особи, підслідні НАБУ. URL : <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/infographics/osoby-pidslidni-nabu>

121. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та експертиз. URL : https://pidruchniki.com/84094/finansi/osoblivosti_provedennya_okremih_slidchih_rozshukovih_neglasnih_slidchih_rozshukovih_ekspertiz.

122. Павліченко Є. В. Історико-правовий аспект формування законодавства у сфері боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 38. С. 141-147

123. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63-79.

124. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.

125. Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. Київ : Правові джерела, 1998. 448 с.

126. Про антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

127. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>.

128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення засад діяльності

Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 18.02.2016. *Голос України*. 2016. № 37. 27 лют.

129. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011. *Голос України*. 2011. № 239. 17 груд.

130. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015. *Голос України*. 2015. № 39. 04 бер.

131. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : Закон України від 31.10.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20>.

132. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 18.05.2010. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 98. 02 черв.

133. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» : проект Закону від 19.08.2008 № 3062. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3062&skl=7.

134. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес : Закон України від 18.09.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-20#Text>.

135. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» Закон України від 10.11.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст. 464.

136. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України : Закон України від 18.02.2016. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1019-19>.

137. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 16.01.2003. *Голос України*. 2003. № 26. 11 лют.

138. Про внесення змін до Кримінального та кримінально-процесуального кодексів України : проект Закону України від 25.12.2002 № 2577. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2577&skl=5.

139. Про господарські товариства : Закон України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

140. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» : Закон України від 19.09.1991. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.

141. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 90. Ст. 2576.

142. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : проект Закону від 19.08.2008 № 3062. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=5067&skl=8.

143. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.02.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n880>.

144. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : проект Закону України від

- 25.09.2019 № 2179. URL :
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2179&skl=10.
145. Про затвердження Порядку взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України та Національного антикорупційного бюро України : наказ Міністерства фінансів України та Національного антикорупційного бюро України від 07.12.2016. URL :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1729-16>.
146. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
147. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших активів : Закон України від 10.11.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.
148. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
149. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
150. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.04. 2005 № 5. *Вісник Верховного Суду України*. 2005 р. № 5. Ст. 9
151. Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Закон України від 17.12.1997. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №16. Ст.72
152. Про судову практику у справах про корисливі злочини проти приватної власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.12.1992. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1995. № 1.
153. Проект Закону «Про податковий суверенітет України та офшорні компанії» від 29.08.2019. URL :
https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66473.

154. Пустовіт О. В. Запобігання органами внутрішніх справ легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / КНУВС. Київ, 2008. 21 с.

155. Рокунь С. В. Взаємодія детективів НАБУ в межах міжнародного співробітництва в розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Норвезький журнал розвитку міжнародної наук.* № 48/2020. С. 42-45.

156. Рокунь С.В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 1 листоп. 2019 р.) : у 2-х ч. Ч. 1.* Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 394-395.

157. Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. *Правова позиція.* 2017. №1 (18). С. 182-189.

158. Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. №5. С.155-158.

159. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. Спец. вип. Т. 2. С. 71-74.

160. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 трав. 2020 р.).* Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. С. 127-128.

161. Рокунь С.В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2018. №2. Т. 2. С. 98-102.

162. Романько П. С. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: порівняльний аналіз законодавства європейських країн та США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С.106-110.

163. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3-12.

164. Ромців О.І. Проблеми виявлення злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. С. 281-286.

165. Рымарук А. И., Лысенков Ю. М., Капустин В. В., Синянский С. А. Отмывание разных денег: международные и национальные системы противодействия ; под ред. проф. Рымарука А. И. Киев : Юстиниан, 2003. 544 с.

166. Савченко А. В. “Відмивання” грошей: кримінально-правовий і порівняльний аспекти. *Право України*. 1997. № 5. С. 38-42.

167. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учеб. М. : Юристъ. 2003. 448 с.

168. Сачко О.В. Історія становлення та розвитку інституту безпосереднього виявлення злочину. *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 193-198.

169. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 119–128.

170. Скомаров О. В. Взаємодія Національного антикорупційного бюро України з іншими державними органами: особливості та класифікація // Верховенство права. URL : d-vp.info/2016/vzayemodiya-natsionalnogo-antikorupsiynogo-byuro-ukrayini-z-inshimi-derzhavnimi-organami-osoblivosti-ta-klasifikatsiya/.

171. Словник іншомовних слів ; за ред. О. С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1985. 966 с.

172. Смагло О. В. Фінансовий моніторинг та його роль у протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Економічні науки. 2013. вип. 10(1). С. 129-132. Серія «Облік і фінанси».

173. Смолькова И.В. Великие и выдающиеся, знаменитые и известные личности об уголовном производстве: хрестоматия. М. : Юрлитинформ, 2012. 688 с.

174. Стратегія розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1407-р. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1407-2015-%D1%80>

175. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М. : Наука, 1968. Т. 1. 470 с.

176. Сюркало Б. І. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_23.

177. Тамчаль М. В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2019. 222 с.

178. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / ДДУВС. Дніпропетровськ, 2009. 40 с.

179. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підруч. Академічне видання. К : Алерта, 2014. 420 с.

180. Тертишник В. М. Нові слідчі (розшукові) дії: від становлення концепції до процесуальної форми. *Теоретичні аспекти організації досудового*

розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 75-78.

181. Тимчаль М. В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Львів Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України – 2019 222 с.

182. Тіщенко В. В. Розкриття злочинів як пізнавальна діяльність і основне завдання розслідування. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013. Т. 13. С. 252-259.

183. Тривуновіч М. Технічний документ щодо моделей антикорупційних органів в Україні. *Підтримка належного урядування : проект протидії корупції в Україні (UPAC)*. 2008. 12 с. URL : https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/Technical%20Papers/UPAC/UA/344-UPAC-TP26-Trivunovic-ACB-comments_May2008_Ukr_2Dec09.Pdf.

184. Тумаков И. С. Криминалистическая характеристика легализации (отмывания) денежных средств и иного имущества, приобретенных преступным путем, и ее использование при выявлении и расследовании этой категории преступлений : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Уральск. гос. юрид. акад. Екатеринбург, 2004. 236 с.

185. У раді Європи розкритикували Україну за мляве запобігання корупції. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/26/7108004/>.

186. Уголовный кодекс Швейцарии. М. : Зерцало. 2000. 208 с.

187. Удовенко Ж. В Проблеми забезпечення охорони таємниці приватного життя під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Т. 3. С. 120-126.

188. Фінанси. Грошовий обіг. Кредит ; під ред. Предборського В.А. Київ : Фенікс. 2000. 496 с.,

189. Фінансовий моніторинг по-новому: суб'єкти, порядок, відповідальність. URL :

https://ua.prostopravo.com.ua/prava_biznesu/perevirki_ta_shtrafi/statti/finansoviy_monitoring_naslidki_dlya_malogo_ta_serednogo_biznesu.

190. Фінансовий моніторинг як різновид фінансового контролю. URL : <https://works.doklad.ru/view/usb1tkO4ATU.html>.

191. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рекомендації / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

192. Фролов С. О. Криміналістична характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №6. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2019/99.pdf.

193. Халін О. В. Використання спеціальних знань в прогнозуванні та розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 36. С. 166-168.

194. Халін О. В. Особливості організації розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Судова апеляція*. 2016. № 1 (42). С. 60-67.

195. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монограф Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

196. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис.. кад юрид. наук : 12.00.09 / ЗНУ. Запоріжжя. 2017. 233 с.

197. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

198. Чаричанський О. О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України : дис.. кад юрид. наук : 12.00.08 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 205с.

199. Чаричанський О. О. Підстави кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, за Кримінальним кодексом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 22 с.

200. Чебукіна Д.О. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий журнал «ЛЮГОΣ. Мистецтво наукової думки»*. 2019. № 4. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/243>.

201. Чернецька О.В., Шилінгов В.С. Юридична компаративістика як самостійна юридична наукова дисципліна. *Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження»*. 2009. № 1. С. 23-28.

202. Чуніхіна Л.М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / ЛьвівНУ ім. Івана Франка, Львів. 2007. 19 с.

203. Шаповалов О. О. Виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13) с. 99-107.

204. Шейфер С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. М. : Норма, Инфра-М, 2014. 240 с.

205. Шило О. Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 109-122.

206. Шиян Д. В. Суб'єкти фінансового моніторингу. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 36. С. 303-310.

207. Шнайдер Г. Й. Криминология ; пер. с нем. ; под общ. ред. и предисл. Л. О. Иванова. М. : Прогресс-Универс, 1994. 502 с.

208. Щеглова Е.В. Криминалистическое обеспечение расследования легализации (отмывания) доходов, полученных преступным путем : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Академия упр. МВД РФ. Москва, 2009. 195 с.

209. Щерба С. П., Додонов В. Н. Организация и деятельность органов прокуратуры зарубежных стран. Информационно-аналитический справочник. М. : Юрлитинформ, 2010. 248 с.

210. Яковенко М. О. Розслідування нерозкритих грабежів та розбоїв минулих років : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2011. 229 с.

211. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144-155.

212. Alesina A., Devleeschauwer A., Easterly W., Kurlat S. and Wacziarg R. «Fractionalization». *Journal of Economic Growth*. 2003. Vol. 8(2). Kluwer Academic Publishers, the Netherlands. P. 155-194. URL : <http://www.economics.harvard.edu/faculty/alesina/files/fractionalization.pdf>

213. Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures Turkey Mutual Evaluation Report. URL : <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/mer4/Mutual-Evaluation-Report-Turkey-2019.pdf>.

214. Cap. 201 Prevention of Bribery Ordinance Part III Powers of Investigation. URL : https://www.elegislation.gov.hk/hk/cap201?xpid=ID_1438402825204_003.

215. Constitutional Council / Decision N° 92-316 DC du 20 Janvier 1993. URL : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT0000000725221&dateTexte=>.

216. Die Akte der Vereinten Nationen. Sammlung. Hamburg, 1994. S. 69-107.

217. Forthauzer R. “Geldwascherei de lege lata et ferenda”. Munchen, 1992. S. 48-54.

218. French Penal Code. URL : [https:// www.legislationline.org/](https://www.legislationline.org/).
219. German Criminal Code. URL : [https:// www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/](https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/).
220. Hirsch B. "Banken unter Waschzwang" in: Die Zeit Nr. 44 von. 29.10.1993, S. 16-18.
221. How to fight government corruption. *The Guardian*. URL : [http : // www. theguardian.com / global-developmentprofessionals- Network / 2014/may/13/ anti-corruptionagencies-transparency-tactics](http://www.theguardian.com/global-developmentprofessionals-Network/2014/may/13/anti-corruptionagencies-transparency-tactics).
222. Investigatory Operations Law. URL : [https: // www. knab. gov. lv/ upload / eng / investigatory_operations 1 . pdf](https://www.knab.gov.lv/upload/eng/investigatory_operations_1.pdf)
223. Keller P. " Das Geldwaschegesetz aus Sicht der Zollfahndung". Berlin.1994. S. 65-68.
224. Korea's measures to combat money laundering and terrorist financing <https://www.fatf-gafi.org/publications/mutualevaluations/documents/mer-korea-2020.html>
225. Mok W. H. Corruption Prevention in Public Organizations. The Hong Kong Experience. URL : <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un-dpadm/unpan049657.pdf>.
226. Muller C. Geldwascherei – Motive – Abwehr – Formen. St. Gallen. – 1992. S. 38-43.
227. Muller C. Geldwascherei Motive – Abwehr – Formen. St. Gallen. 1992. S. 38-43.
228. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby, Chief Editor: A.P. Cowie. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 1994. 1582 p.
229. Professional Money Laundering <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf>.
230. Public Law №100-690, 1988.
231. Steuer S. "Bekämpfung der Geldwasche aus Bankensicht" in: Die Bank. 1991. S. 138-145.

232. Strafgesetzbuch der Schweizerischen Konfederation. Bern. EBK-Verlag, 1996. S. 148., 148.

233. Swiss Criminal Code. URL : [https:// www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html](https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html).

234. The fifth round mutual evaluation report on Ukraine was adopted by the MONEYVAL Committee at its 55th Plenary Session (Strasbourg, 5-7 December 2017), 217 c. URL : [https:// rm.coe.int / fifth-round-mutual-evaluation- report-on-ukraine /1680782396](https://rm.coe.int/fifth-round-mutual-evaluation-report-on-ukraine/1680782396), c. 27.

235. Thomas Chan Corruption prevention. The Hong Kong experience. 3-th international training course visiting experts' papers. № 56. C. 366-377. URL : http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No56/No56_3_OVE_Chan.pdf.

236. U.S. Code Cong. And Administrative News. \ 14. – 980 p.

237. USTAWA z dnia 24 maja 2002 r. O Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Dz. U. z dnia 14 czerwca 2002 r. URL: [http://bip .abw.gov.pl/ftp/upload/ustawa.pdf](http://bip.abw.gov.pl/ftp/upload/ustawa.pdf).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Список публікацій здобувача за темою дисертації
та відомості про апробацію результатів дисертації**

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

1. Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. *Правова позиція*. 2017. №1 (18). С. 182-189.

2. Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №5. С.155-158.

3. Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102.

4. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 71-74.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Rokun S. Interaction of NABU detectives within international cooperation in the investigation of legalization (laundering) of property obtained. *KELM*. 2020. № 3-3. С. 72-76 (Республіка Польща).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Рокунь С.В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (01 листопада 2019, Дніпро): у 2 ч. Ч. 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 394-395 (очна участь).

7. Рокунь С.В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 15 травня 2020 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2020. С. 127-128 (очна участь).

Результати анкетування практичних працівників

(детективів Головного підрозділу детективів
Національного антикорупційного бюро України)
(всього – 200 осіб, Україна)

№	Запитання	Особи (%)
1	Чи здійснювали Ви досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом? Так Ні	181 (91%) 19 (9%)
2	З яких джерел була отримана інформація про можливе вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом? (можливі декілька варіантів відповіді) - від суб'єктів первинного фінансового моніторингу - від Державної служби фінансового моніторингу - заяви про кримінальні правопорушення - особисто виявлені детективами: - в ході розслідування інших кримінальних проваджень - в ході аналітичної діяльності детективів	13 (6%) 35 (17%) 32 (16%) 185 (92%) 167 (83%) 62 (31%)
3	Проведення яких слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є ефективним: - допит - пред'явлення особи для впізнання - пред'явлення предмету для впізнання - пред'явлення трупа для впізнання - обшук - огляд документів - огляд житла чи іншого володіння особи - огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією - слідчий експеримент - освідування особи - отримання зразків для експертного дослідження - залучення експерта для проведення експертизи	200 (100%) 15 (7%) 30 (15%) 0 (0%) 200 (100%) 186 (93%) 65 (32%) 0 (0%) 20 (10%) 0 (0%) 154 (77%) 187 (96%)

4	Проведення яких негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є ефективним: - аудіо-, відеоконтроль особи - арешт, огляд і виїмка кореспонденції - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж - зняття інформації з електронних інформаційних систем - обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; - установлення місце знаходження радіоелектронного засобу - спостереження за особою, річчю або місцем - моніторинг банківських рахунків - аудіо-, відеоконтроль місця - контроль за вчиненням злочину - виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації - негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження - використання конфіденційного співробітництва	98 (49%) 86 (43%) 167 (83%) 152 (76%) 76 (38%) 59 (29%) 145 (73%) 29 (14%) 63 (31%) 46 (23%) 25 (13%) 37 (18%) 86 (43%)
5	Чи дозволяє чинне кримінальне процесуальне законодавство здійснити обшук особи? - так - ні - важко відповісти однозначно	12 (10%) 155 (77%) 33 (13%)
6	Чи є необхідність доповнити перелік слідчих (розшукових) дій обшуком особи? - так - ні - важко відповісти однозначно	139 (69%) 15 (12%) 46 (19%)

7	Чи були випадки відмови у наданні відомостей на запит про отримання інформації, яка не містить охоронюваної законом таємниці	185 (92%)
---	---	-----------

Додаток В**Результати вивчення кримінальних проваджень**

(всього – 60 кримінальних проваджень із кваліфікацією

за ст. 209 Кримінального кодексу України, які розслідувалися детективами

Національного антикорупційного бюро України)

№	Форма здійснення обвинувальної діяльності до повідомлення особі про підозру	Кількість проваджень (%)
1	Застосування заходів забезпечення кримінального провадження (у загальній кількості кримінальних проваджень): - виклик слідчим, прокурором - привід - накладення грошового стягнення - тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом - відсторонення від посади - тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя - тимчасовий доступ до речей і документів - тимчасове вилучення майна - арешт майна - затримання особи - запобіжні заходи	60 (100%) 2 (3%) 0 (0%) 0 (0%) 1 (1%) 0 (0%) 60 (0%) 7 (12%) 7 (11%) 5 (8%) 7 (11%)
2	Застосування заходів забезпечення кримінального провадження (у кримінальних провадженнях з повідомленням про підозру) (15 проваджень): - виклик слідчим, прокурором - привід - накладення грошового стягнення - тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом - відсторонення від посади - тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя - тимчасовий доступ до речей і документів - тимчасове вилучення майна - арешт майна - затримання особи - запобіжні заходи	15 (100%) 1 (7%) 0 (0%) 0 (0%) 1 (7%) 0 (0%) 0 (0%) 15 (100%) 14 (93%) 9 (60%) 14 (93%)

3	Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування - допит - пред'явлення особи для впізнання - пред'явлення предмету для впізнання - пред'явлення трупа для впізнання - обшук - огляд документів - огляд житла чи іншого володіння особи - огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією - слідчий експеримент - освідування особи - отримання зразків для експертного дослідження - залучення експерта для проведення експертизи	60 (100%) 2 (2%) 2 (3%) 0 (0%) 40 (66%) 53 (87%) 6 (11%) 0 (0%) 12 (20%) 0 (0%) 38 (63%) 53 (88%)
4	Відмова у наданні відомостей на запит про отримання відомостей, які не містять охоронюваної законом таємниці (мотивована тим, що надання будь-яких відомостей має здійснюватися в ході тимчасового доступу до речей і документів)	18 (26%)
5	Отримання відомостей на підставі запиту керівника підрозділу детективів (в порядку ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»)	8 (13%)
6	Повторне витребування шляхом тимчасового доступу до речей і документів тих відомостей, які попередньо були отримані на підставі запиту керівника підрозділу детективів (в порядку ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»)	4 (6%)
7	Використання під час легалізації справжніх документів за допомогою яких можна приховати кримінальний характер матеріальних цінностей: - банківські документи - документи бухгалтерського обліку - установчі документи - розрахункові документи	8 (13%) 16 (26%) 3 (4%) 12 (19%)
8	Способи вчинення злочину за суб'єктами здійснення легалізації - особами, які злочинно отримали майно, а потім самі ж організували його відмивання - особами, які діють за дорученням власника майна, одержаного злочинним шляхом - змішана форма	43 (72%) 8 (14%) 9 (14%)

9	Джерела отримання первинних відомостей про факти легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом - від суб'єктів первинного фінансового моніторингу - від Державної служби фінансового моніторингу - заяви про кримінальні правопорушення - особисто виявлені детективами: - в ході розслідування інших кримінальних проваджень - в ході аналітичної діяльності детективів	 5 (7%) 13 (22%) 16 (26%) 26 (45%) 15 (26%) 11 (19%)
10	Виявлення ознак легалізації (відмивання) майна в результаті аналізу декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування	34 (56%)

ПРОПОЗИЦІЇ

«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо процесуального статусу підозрюваного)»

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. У Кримінальному процесуальному кодексі України:

1. Частину другу статті 36 доповнити пунктом 4-1) такого змісту:

«витребовувати на письмовий запит та отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомостей, копій документів, якщо вони не містять охоронювану законом таємницю».

2. Частину другу статті 40 доповнити пунктом 2-1) такого змісту:

«витребовувати на письмовий запит та отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомостей, копій документів, якщо вони не містять охоронювану законом таємницю».

3. У частині першій статті 84 слова «у передбаченому цим Кодексом порядку» замінити словами «у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України».

4. У частині першій статті 86 слова «цим Кодексом» замінити словами «кримінальним процесуальним законодавством України».

5. Частину другу статті 131 доповнити пунктом 5-1) такого змісту:

«витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю».

6. Статтю 159 доповнити частиною третьою такого змісту:

«витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю, здійснюється за запитом прокурора, слідчого в порядку, передбаченому главою 15-1 цього Кодексу».

7. Розділ II доповнити главою 15-1 такого змісту:

«Глава 15-1. Витребування відомостей або копій документів

Стаття 166-1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Прокурор, слідчий можуть витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб відомості або копії документів, які не містять охоронюваної законом таємниці.

Стаття 166-2. Порядок витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронювану законом таємницю

1. Витребування відомостей або копій документів, які не містять охоронюваної законом таємниці, здійснюється у формі письмового запиту.

2. Відомості або копії документів мають бути надані упродовж десяти днів, якщо інший строк не встановлений спеціальним законом.

3. У разі, якщо витребувані відомості або копії документи є такими, що містять охоронювану законом таємницю, прокурор, слідчий, який подав запит, письмово повідомляються про неможливість надання таких відомостей або копій документів з обґрунтуванням належності наявних в них відомостей до таких, що містять охоронювану законом таємницю.

4. У запиті про витребування відомостей або копій документів має бути зазначено:

- 1) номер та дата реєстрації кримінального провадження;
- 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення та його

правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) відомості або копії документів, які витребовуються».

8. У частині другій статті 246 слова «тяжких або особливо тяжких» виключити

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Акти впровадження результатів дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова вченої ради

Університету митної справи та фінансів

доктор наук з державного управління, професор

«14» вересня 2020 року **В. В. Ченцов**

АКТ

**втілення наукових розробок
в навчальний процес**



Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін, кандидата юридичних наук, доцента В. В. Варава.
 2. Професора кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктора юридичних наук, професора В. М. Тертишника.
 3. Доцента кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидата юридичних наук, доцента О. В. Карнаухова,
- склала цей акт про те, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження Рокуня С. В. «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фатів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії, та надані у вигляді, наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Основні наукові положення, загальні висновки та результати дисертаційного дослідження опубліковано у наступних наукових роботах: (Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. Правова позиція. 2017. №1 (18). С. 182-189; Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №5. С. 155-158; Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102; Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 71-74; Рокунь С. В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (01 листопада 2019, Дніпро): у 2 ч. Ч. 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 394-395), використовуються в навчальному процесі, навчально-методичній та науковій діяльності кафедри правоохоронної діяльності та кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, впроваджені до текстів лекцій, семінарських, практичних занять, НМКД з дисциплін «Гарантії прав і свобод людини у кримінальному процесі», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Актуальні проблеми кримінального права і процесу», та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів і магістрів денної та заочної форми навчання.

Голова комісії
Члени комісії

В. В. Варава
В. М. Тертишник
О. В. Карнаухов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук



Володимир КОВБАСА

2020 року

АКТ

впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження

Про впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ основних результатів дисертації
Руконь С.В. «Діяльність детективів Національного
антикорупційного бюро України щодо виявлення,
розкриття і розслідування фатів легалізації
доходів, одержаних злочинним шляхом» на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – Право

Уклала комісія у складі:

- голови:** завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, професора, полковника
поліції Чаплинського К.О.
- членів комісії:** професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, доктора юридичних наук, доцента Пирога І.В.
доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, кандидата юридичних наук, доцента Єфімова М.М.
доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, кандидата юридичних наук, доцента Плетенця В.М.

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і
ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про
організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154
склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертації
Рокуня С. В. «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро

України щодо виявлення, розкриття і розслідування фатів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. Правова позиція. 2017. №1 (18). С. 182-189;

Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №5. С. 155-158;

Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102;

Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 71-74;

Рокунь С. В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (01 листопада 2019, Дніпро): у 2 ч. Ч. 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 394-395.

Зазначені наукові статті і тези доповідей внесені до списку літератури робочих програм навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Особливості проведення слідчих (розшукових) дій» і використовуються під час підготовки курсантів та слухачів до семінарських й практичних занять з зазначених навчальних дисциплін у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх прав при підготовці фахівців для підрозділів кримінальної поліції та досудового розслідування.

Голова комісії:



Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

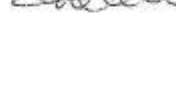
Члени комісії:



Ігор ПИРІГ



Микола ЄФІМОВ



Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Заступник керівника Головного
 підрозділу детективів – керівник
 Другого підрозділу детективів
 Національного антикорупційного
 бюро України
 кандидат юридичних наук
О. Скомаров
 «28» 04 2021 року



АКТ

Про впровадження у практичну діяльність
 Головного підрозділу детективів
 Національного антикорупційного бюро
 України основних результатів наукового
 дослідження Рокуня Сергія Васильовича
 «Діяльність детективів Національного
 антикорупційного бюро України щодо
 виявлення, розкриття і розслідування фактів
 легалізації (відмивання) майна, одержаного
 злочинним шляхом» на здобуття наукового
 ступеня доктора філософії зі спеціальності
 081 «Право»

Уклала комісія у складі:

Голови:	Заступника керівника Головного підрозділу детективів – керівника Другого підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України кандидата юридичних наук Скомарова О.В.
Членів	Старшого детектива – керівника відділу організаційно методичного забезпечення роботи Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України Полховської Н.М.
	Начальника відділу детективів по виявленню неправомірної вигоди та незаконного збагачення Управління аналітики та обробки інформації Національного антикорупційного бюро України Горбенко Г.М.

Комісія склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження старшого детектива – заступника керівника Першого відділу детективів Другого підрозділу детективів Головного підрозділу детективів

Національного антикорупційного бюро України Рокуня Сергія Васильовича «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях, зокрема:

1. Рокунь С. В. Проблеми правового регулювання та застосування законодавства про кінцевого бенефіціарного власника. *Правова позиція*. 2017. №1 (18). С. 182-189.

2. Рокунь С. В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №5. С. 155-158.

3. Рокунь С. В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102.

4. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвипуск. Т. 2. С. 71-74.

5. Рокунь С.В. Проблеми визначення правового статусу особи, яка надає правову допомогу свідку в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. №5. С.155-158. (*міжнародна наукометрична база Index Copernicus International, Республіка Польща*).

6. Рокунь С.В. Юридична визначеність повноважень та діяльності детектива в кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №2. Т. 2. С. 98-102. (*міжнародна наукометрична база Index Copernicus International, Республіка Польща*).

7. Рокунь С.В. Взаємодія детективів НАБУ в межах міжнародного співробітництва в розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Норвежський журнал розвитку міжнародної науки* №48/2020.

8. Рокунь С.В. Правничі аспекти здійснення детективом контролю за вчиненням злочину. Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (01 листопада 2019, Дніпро): у 2 ч. Ч. 1. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. С. 394-395.

9. Рокунь С. В. Фінансові розслідування як інструмент протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 15 травня 2020 р.)*. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2020. С. 127-128.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України.

Голова комісії:



О. Скомаров

Члени комісії:



Н. Полховська

Г. Горбенко



**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000
тел./факс: (056) 745-55-96; (0562) 47-17-91

E-mail: university.msf@gmail.com Код ЄДРПОУ 39568620

29.04.2011 № 10-29/01/676 На № _____ від _____

Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Монастирському Д.А.

Шановний Денисе Анатолійовичу!

Аспірантом Університету митної справи та фінансів Рокуном С.В. здійснювалося наукове дослідження за темою «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Результати дисертації Рокуня С.В. за вказаною темою відображені у пропозиціях до Кримінального процесуального кодексу України.

Направляємо Вам пропозиції для визначення можливості їх урахування у законотворчій діяльності.

Додатки:

- 1) проект закону на 3 арк. у 1 прим.;
- 2) порівняльна таблиця на 6 арк. у 1 прим.;
- 3) пояснювальна записка на 4 арк. у 1 прим.

З повагою,

Ректор

Д.О. Бочаров

Виноградова Н.Л. (056) 756-05-78



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
Комітет з питань правоохоронної діяльності

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

**Ректору Університету митної
справи та фінансів**
Бочарову Д.О.
вул. В. Вернадського, 2/4,
м. Дніпро,
49000

Шановний Дмитре Олександровичу!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності опрацьовано наукове дослідження підготовлене Рокуном С.В. на тему: «Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом».

Повідомляємо, що інформація викладена у вищезазначеному дослідженні доведена до відома народних депутатів України – членів Комітету для врахування при подальшому вдосконаленні чинного законодавства.

З повагою

Голова Комітету

Д. Монастирський



ЕАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: Монастирський Денис Анатолійович
Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000ACDE2B00CDCD8E00
Дійсний до: 21.01.2023 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
№ 04-27/12-2021/161763 від 18.05.2021



509498